Recenzenti
prof. dr Biljana Sikimić
prof. dr Dušan Bandić
prof. dr Minčo Georgiev

Izdavač
Čigoja štampa, Beograd

Za izdavača
Žarko Čigoja

Urednik
Muilovan Vitezović

Lektor i korektor
dr Ljubiša Rajković Koželjac

Korice

Kompjuterska priprema
Slavoljub Gacović

Štampa
ЧИГОЈА

Tiraž
300 primeraka

ISBN 86-7558-035-5

Knjiga je štampana uz finansijsku pomoć

Gorana Č. Đorđevića (Halovo - Zaječar),
Dušana A. Stojanovića (Grljan - Zaječar),
Milivoja Stangačilovića (Brestovac - Bor) i
Olivere i Dragana Čobotovića (Halovo – Zaječar).

Slavoljub Gacović

BAJANJA U KULTU MRTVIH KOD VLAHA SEVEROISTOČNE SRBIJE

Beograd, 2002.

Senima baba Joane i deda Petra

PREDGOVOR

I

Dosadašnja važnija istraživanja i tumačenja vlaškog[1] folklora na prostoru severoistočne Srbije u najširem smislu su oskudna, bilo da se radi o lirskim pesmama, odnosno o obrednim i baladičnim pesmama mitskog ili kojeg drugog sadržaja, bilo da se radi o basmama, pričama, legendama, pripovetkama, pitalicama, o oblicima tuženja u posmrtnim običajima, o tzv. obrednim pesmama *zorama* (zoril'i) ili o *ispraćajnicama* (petrecătura), tj. o pesmama kojima se ispraća pokojnik itd.

Koliko nam je do sada poznato, na prikupljanju i objavljivanju basmi u Vlaha severoistočne Srbije radili su Jovan Pejkić i Dušan Drljača (ovde valja posebno naglasiti da su dva stiha basme na rumunskom ispisana neadekvatnom latiničnom ortografijom, i to: *Cum sa prinde salca in apa, asa sa aiba descintelje melje leac*, a da su zatim sve basme date samo u prevodu sa rumunskog na srpski jezik)[2], Paun Es Durlić[3], Slavoljub Gacović[4] kao i drugi autori, povremeno i

---

[1] Etnonim *Vlah* i pridev *vlaški* su sinonimi etnonima *Rumun* i prideva *rumunski*, a u srpskom jeziku se koriste za rumunsko stanovništvo na prostoru severoistočne Srbije.

[2] Ј. Пејкић и Д. Дрљача, *Бајање у кључким селима*, "Развитак", бр. 4-5, Зајечар, 1978, стр. 80-86.

[3] П. Ес Дурлић, *Басме из Горњег Пореча*, "Развитак", бр. 4-5, Зајечар, 1987, стр. 105-118.

[4] С. Гацовић, *О бајању и врачању у Влаха источне Србије*, "Развитак", бр. 3, Зајечар, 1986, стр. 88-99.

fragmentarno, služeći se neadekvatnom ortografijom, na šta smo podrobnije ukazali na drugom mestu.[5]

II

Sagledavajući celokupan materijal[6] koji smo sami prikupili u vlaškim selima severoistočne Srbije (oblast *Braničeva*, *Zvižda*, *Kučeva*, *Mlave*, *Homolja*, *Resave*, *Crnorečja* i *Pomoravlja*) i koji čuvamo u sopstvenoj datoteci (to su audio i video zapisi, fotografije i slajdovi), sačinili smo klasifikaciju basmi koje se koriste u kultu mrtvih, pomoću kojih se bolesnik, odnosno samrtnik inicijant ili već pokojnik, čisti od nečistih sila, a zatim uvodi u onostrani svet dok sluša makar i fragmente kosmogonijskog mita kao i fragmente antičkih mitova o Demetri, Basileji, Dionisu, Apolonu i delove novozavetnih kanonskih i apokrifnih jevanđelja o Bogorodici i božanskom detetu Isusu Hristu.

Folklornu građu smo klasifikovali u šest glavnih poglavlja (*Za odvajanje bolesnog čoveka u krevetu*, *'Bajanje' bolesniku ili pokojniku*, *Od vampira bolesniku u krevetu*, *Voda ili vino Gospoda Boga*, *Veliko odbrojavanje*, *Priča gospodnja – Od velikog krsta*), a svako od njih ima još po nekoliko manjih celina.

Prezentacija ove građe počinje tako što na početku svake manje celine, unutar jednog od navedenih šest poglavlja, dajemo prevod naslova te celine, a zatim original u zagradama s napomenom o imenu, mestu i godini rođenja informatora i o vremenu audio zapisa, zatim dajemo prevod iskaza informatora u kojem se govori o načinu, priboru, vremenu i prostoru, odnosno čime se, kada i gde bajanje odvija.

---

[5] С. Гацовић, *Petrecătura (Песма за испраћај покојника) у Влаха Унгурјана*, Зајечар, 2000, стр. 24-33.

[6] Basma pod brojem I 1.0 obrađena je u radu *Басма "за одвајање" самртника од мртвих и живих рођака у Влаха североисточне Србије*, koji je pročitan na VII naučnom skupu etnomedicinara Srbije i objavljen je u zaječarskom zborniku За здравље : Из историје народне медицине и здравствене културе : VII научни скуп (Рајачке пивнице 2000), Зајечар, 2001, стр. 239-250, dok su basme pod brojem VI 1.1, VI 2.0 i VI 2.1 prikazane na V naučnom skupu, a objavljene su u radu *Прича Господња*, За здравље : Из историје народне медицине и здравствене културе : IV и V научни скуп (Зајечар 1989. и 1997), Зајечар, 1999, стр. 259-270.

Nakon ovoga u zagradi sledi autentični iskaz informatora fonetskom transkripcijom na dijalektu bez naših naknadnih intervencija i interpretacija. Posle toga je dvostubačno složen u levom stupcu original basme, a u desnom naš prevod. S obzirom da je autor izvorni govornik ovih rumunskih dijalekata, u prevodu se oslanjao više na svoje jezičko poznavanje, a samo povremeno koristio dostupne, ali nedovoljne za ovaj posao, rečnike rumunskog jezika.[7] Ukoliko postoji potreba za lingvističkim objašnjenjem pojedinih termina iz originalnog iskaza informatora, bilo iz uvodnog teksta, bilo iz basme, ono je dato u napomenama. Na kraju svakog od šest poglavlja dat je komentar u kojem se nalaze objašnjenja pojedinih rituala kao i pojedinih funcija pribora kojim se oni obavljaju i objašnjenja nekih simbola. Pojedine motive koje nalazimo u vlaškim basmama upoređujemo sinhrono sa istim ili barem veoma sličnim motivima. Ove motive po pravilu ne nalazimo u rumunskim, bugarskim, srpskim, ukrajinskim i dr. basmama, već u slovenskom i rumunskom folklornom materijalu i to najčešće, ali ne uvek, u koledarskim, ali i u pesmama druge vrste iz radova i antologija narodnih pesama V. Stef. Karadžića, C. Vranske, E. Turdjanua, D. O. Čeprage, M. Gastera, B. Bartoka, G. Brjazula, Al. Vičua, Gh. Paveleskua, S. Fl. Mariana, A. N. Veselovskoga, V. Stoina, A. Potebnje, N. T. Sumcova, M. K. Cepenkova, N. Panea, M. Fifora, A. Rosetija, Lj. Radenkovića i dr. Dijahrono te iste motive upoređujemo sa starobalkanskim, indoevropskim, maloazijskim i staroegipatskim, koristeći se pritom dubinskim istraživanjima i naučnim rezultatima A. Lome, M. Budimira, Vjač. Vs. Ivanova, V. N. Toporova, M. Višića, E. A. Volisa Badža, B. G. Tilaka, Fr. Bezlaja, Ž. Miletića, B. A. Uspenskog, N. M. Tupikova, G. Nagia i dr.

[7] D. P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946; Dicționar sârb-român - Српско-румунски речник, Vârşeț, Fratie-Unitate, 1952; Румунско-српскохрватски речник - *Dicționar român-sîrbocroat*, Panciova, Libertatea, 1969; V. Breban, *Dicționar al limbii române contemporane : de uz curent*, Bucureşti, Editura ştiințifică şi enciclopedică, 1980; M. Tomici – M. Томиќ, *Dicționar român-macedonean – Романско-македонски речник*, Bucuresti - Скопље, Editura ştinţifică şi enciclopedică – Македонска књига, 1986; Gh. Bulgar – Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, Saeculum I.O., 2000.

III

Kod Vlaha severoistočne Srbije u kultu mrtvih pored *reči*, odnosno pored *basmi*, u funkciji bajanja bajalica koristi i *pribor* za bajanje (kao što su, npr. *smilje* i *bosilje*, *sočivo*, *britva*, *srp*, *sekira*, *vuneni konac crvene*, *plave* i *bele boje*, *raonik*, *iver cera*, *voda*, *vino* itd.), a mora se znati *vreme* (najčešće *utorak*, *četvrtak*, *subota*) i *prostor* (najčešće kraj *samrtnika*, *pokojnika*, na *groblju* i *raskršću*), kada i gde bajalica šapuće svoju basmu. Magijska moć upotrebe *reči* stara je koliko i *simboli* (recimo motiv *lestvi*, *ostrvo morsko*, itd.) koji su zastupljeni u basmama i koji, svakako, imaju svoje mesto u funkciji bajanja.

Ritualna praksa sa svim motivima kosmogonijskog mita koje ćemo navesti u basmama podrazumeva reaktualizaciju primordijalnog čina za medijanta koji postaje savremenikom same kosmogonije. Medijant je na taj način magijski prenesen *na početak vremena*, a njegov terapeutski cilj je da se iznova *rodi*.[8] I tako, Vlasi veruju da se *život ne može popraviti već samo iznova stvarati simboličkim ponavljanjem kosmogonije*, *koja je uzor svakog stvaranja* (rum°. Noi̯ crеđem că po̯aće trai̯u la uom nu-l popravim cu đescînćičil'i no̯aşće ama po̯aće c-om puća să-l prefačem jar-cum a fost – srp. *Mi verujemo da se čovekov život možda ne može popraviti s našim basmama*, *ali ga možda možemo oblikovati da bude opet kakav je bio*[9]). Čak i kada im zaprete smrću, Vlasi kažu: *pa ako umrem*, *nek umrem*; *tu umirem*, *tu ničem* (rum°. Pă dacă mor, lasă să mor, ačii̯ mor, ačii̯ rasăr).

Sve basme u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije kojima se *baje* samrtniku inicijantu ili pokojniku izvode se ukoliko nema sigurne procene da li su dotičnom dani od suđaja (rum°. Ursători̯) dovršeni. Često se veruje da su medijantu mračne sile onostranog sveta (rum°. Afurisîtu, Bălo̯asa, Colțata /-u/, Đespl'ećita, Dracu, Muma Păduri, Moşu Codrului̯, Rîsu đin pădure, Spurcatu, Tartari̯u, Zmiu, Şoi̯mańi itd.) zaposele dušu i telo i da su poslate od dušmana, Gospo-

---

[8] М. Елијаде, *Свето и профано*, са предговором Сретена Марића, Нови Сад, 1986.

[9] Sve vlaške tekstove koje smo naveli u ovom radu, a o kojima ne dajem posebne napomene, kazivala je moja majka Jovanka P. Gacović (rođ. Čobotović 1936. godine u s. Halovu) u dugim i čestim razgovorima o poimanju smrti i onostranom svetu.

da Boga, Majke Prečiste, Svete Petke (rum^{o}. Dumńe-Zău /-Ḑău/, Mai̯ca Prečesta, Sînta Vińeri̯a) i drugih, uz pomoć vračarki (rum^{o}. vrăjitoril'i), putem psovki i kletvi (rum^{o}. înjurături̯ şi blăstăme). Ali i moći magijske prakse u bajalice nisu potcenjivane, jer su one jednake, veruju Vlasi, moćima Gospoda Boga, što se može zaključiti iz sledeće priče: *Pošao je nekada davno Gospod Bog po Zemlji jašući konja usred zime i, stigavši na raskršće, vidi vračaru pred kojom u bakraču na tronošcu ključa voda bez vatre. Gospod Bog tada reče: "Stani, vodo, ne ključaj." | Stade voda, zaledi se, na šta mu vračara uzvrati: "Stani, konju, ne idi." | I konj stade, skameni se.* (rum^{o}. A pl'ecat vr-o dată Dumńe-Zău pe pamînt calare pe cal la mijlocu i̯erńi şi cînd a-juns la vr-o rascruče a vazut vrăjito̯ari̯a cu polomi̯aca đe aramă înainće pe scauńel mic în care ferbe apa fără foc. Dumńe-Zău atunča zîča: "Stăi̯, caldare, nu ferbi̯a." | Sta caldari̯a şi-ngeta, da vrajito̯ari̯a ăi̯ întorča: "Stăi̯, calul'e, nu merĝa." | Şi sta calu-nțăpeńa). Vlasi veruju da bajalica i njeno bajanje mogu biti gori nego što mu sam Bog namenjuje, pa kažu: *Lakše nosi čovek ono što mu Gospod Bog namenjuje nego što mu babe napraćuju* (rum^{o}. Măi̯ uşor aduče uomu pe cap če-i dă Dumńe-Zău đecît če-i trimet babil'i). Zato su bajanja i vračanja u Vlaha severoistočne Srbije, pored ostalog, veoma važne komponente koje prate čoveka tokom celog života od prenatalnog do postmortalnog perioda.

KLASIFIKACIJA MATERIJALA

I 1.0 *Za odvajanje bolesnog čoveka u krevetu* (Dă dăspărțare dă uom bolnau în pat)

II 1.0 *’Bajanje’ bolesnom čoveku u krevetu* (Muśitură dă uom bolnau în pat)

II 2.0 *’Bajanje’ bolesniku ili pokojniku* (Muśitu cu al bolnau or cu al mort)

II 3.0 *’Bajanje’ pokojniku* (Munčẹ̑ala la-l mort)

II 3.1 *’Bajanje’ pokojniku* (Munčẹ̑ala la-l mort)

III 1.0 *Od vampira bolesniku u krevetu* (Dă moroń la-l bolnau în pat)

IV 1.0 *Voda ili vino Gospoda Boga* (Apa or vinu a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

IV 2.0 *Vino Gospoda Boga* (Vinu a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

IV 2.1 *Vino Gospoda Boga* (Vinu a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

V 1.0 *Veliko odbrojavanje* (Numărătura-mare)

V 1.1 *Veliko odbrojavanje* (Numărătura-mare)

VI 1.0 *Priča gospodnja – od velikog krsta* (Povesća a lu Dumńe-Ḑ̦ău – dă cruśa-mare)

VI 1.1 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

VI 2.0 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

VI 2.1 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Ḑ̦ău)

VI 3.0 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Zău)

VI 3.1 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Zău)[1]
VI 3.2 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Zău)
VI 4.0 *Priča gospodnja* (Povesća a lu Dumńe-Ḍ$_s$ău)

[1] Ovu basmu smo preuzeli iz rada *Најдужа басма* (“Развитак”, 1975. год. бр. 3, стр. 101-106) Petra Paunovića za klasifikaciju koju ovde nudimo, uz transliteraciju koja je bila potrebna.

FOLKLORNA GRAĐA SA KOMENTARIMA

FOLKLORNA GRAĐA

I 1.0 *ZA ODVAJANjE bolesnog čoveka u krevetu*
(DĂ DĂSPĂRȚARE dă uom bolnau în pat[1])

Čovek na samrti izmeri se crvenim vunenim koncem. U desnu ruku uzmu se tri cveta divizme[2] s bosiljkom i smiljem, koje se meće u tikvu, koja je u levoj ruci s nenačetom vodom sa izvora, i tri cerove ili glogove grane. [Obajanu] vodu mu daš da popije, a glog se udara čekićem i rascepa nožem po sredini i razdvaja se na dve polovine, ali ostaje nerascepljen na krajevima, pa se bolesnik provlači kroz glog tri puta. Posle odeš na raskršće pa glog izlomiš, a bosiljak sa smiljem iskidaš, ali ne i divizmu. Crveni konac se iskida na četiri dela i baca ka istoku, zapadu, jugu i severu. Ovim bajanjem [samrtnik] se razdvaja od jednomesečića i jednodanaca koji su rođeni u jednom danu s bolesnikom [koji je sada] na samrti, u jednoj nedelji, u jednom mesecu. Jesi li razumeo sada? E, kažeš ovako.

---

[1] Basmu nam je kazivala 1.10.1997. godine Jeva Bogdanović (*I̯eva Źurźo̯ańe*, rođ. 1933) iz s. Ranovca, opština Petrovac, oblast Mlava.

[2] С. Гацовић, *Превентивно призивање дуалног теонима неба и земље употребом дивизме у каћењу свадбене трпезе Влаха североисточне Србије*, За здравље : Из историје народне медицине и здравствене културе, VI научни скуп (Рајачке пивнице 1999), Зајечар, 2000, стр. 275-286.

(Cît i̯e uomu al bolnau pe mo̯arće dă lung să măsură cu fir ruoşu dă lînă. Să i̯au în mîn-a điri̯aptă trii̯ fluorɨ marɨ [3] cu busui̯oc şî cu simińic care să pun în troc cu apă ńenśeputǎ dî la fîntînă care i̯e în mîn-a stîngă şî cu trii̯ crenźe dă śeroń or dă maśeşe[4]. Apa i̯o dai̯ s-o bi̯a da maśeşu să baće cu śocanu şî să tai̯e cu cuțîtu pră mijloc şî să dăspartă în douo ama ui̯đeşće prins şî la vîr[5] şî la botur[6] dar bolnavu să petreśe prîn maśeş dă tri ori̯. Pră urmă stai̯ întră drumurɨ, în rascruśe[7], maśeşu şî busui̯ocu cu simińicu îl rupɨ - ma nu floril'i marɨ. Firu al roşu tot să rupi̯e în patru părț, la rasarit[8], la zavîrńit[9], la scapatat[10] şî la namńaz[11]. Cu aăsta dăscînćic să dăsparće dă lunaț şî-nḑîvaț care-s facuț într-o ḑî cu al bolnau în pat, într-o stamînă, într-o lună. Ai̯ răzumeńit acu? E, ḑîş aşa.)

So̯are frațîi̯o̯are		Sunce brate
Şî tu lună, soră bună,		I ti luno, sestro dobra,
Să fiț mărturii̯e[12]		Da budete svedoci
Ca cum să-l dăspărțîm		Kako ćemo da odvojimo
Pr-al bolnau	5	Samrtnika
Dă mumă, dă tată,		Od majke, od oca,

[3] U doslovnom prevodu fit. *fluorɨ marɨ* "veliko cveće" predstavlja divizmu.

[4] Simbolika broja *tri* došla je do izražaja u narodnim bajanjima, jer se po pravilu bajanje izvodi svaki put po *tri puta*. Više o tome vidi: Љ. Раденковић, *Симболика света у народној магији јужних Словена*, Ниш - Београд, Просвета - Балканолошки институт САНУ (Посебна издања књ. 67), 1996, стр. 333-336.

[5] Izraz nastao od slovenskog *vrh*.

[6] Izraz nastao od rumunskog *bot* "vrh".

[7] U doslovnom prevodu "na raskršće", a doslovan prevod prethodnih reči *întră drumurɨ* "između puteva" još jasnije govori da se radi o dva puta koja se spajaju u jedan i čine tzv. ipsilon raskrsnicu. O tzv. ipsilon raskrsnici govori u svojoj knjizi S. Petrović, *Mitologija raskršća*, Niš, Prosveta, 1993.

[8] Izraz *la rasarit* u doslovnom prevodu "na izlasku (sunca)", odnosno "na istoku".

[9] Izraz *la zavîrńit* u doslovnom prevodu "ka zavrnuću (sunca)", odnosno "na zapadu".

[10] Izraz *la scapatat* u doslovnom prevodu "ka zalasku (sunca)", odnosno "na zapadu", a pri tom misli na jug.

[11] Izraz *la namńaz* u doslovnom prevodu "u podne", a pri tom misli na sever.

[12] С. Гацовић, *Путеви истине : Полемика о вредности једног научног рада*, Зајечар, Матична библиотека "Светозар Марковић", 1999, стр. 117-126.

Dă mamă, dă di̯edă,
Dă ćei̯că, dă mătuşoń,[13]
Dă vi̯ere, dă vi̯erişorɨ,
Dă striń, dă veśiń.
Să fiț marturii̯e
Ca cum l-am dăspărțît
Dă toț ai̯ morț
Şî dă ai̯ vii̯:[14]
Dă fraț, dă surorɨ,
Dă ćei̯că, dă matuşoń,
Să fii̯e dăspărțît
Şî pră asta lume
Şî pră ai̯a [lume].
Cînd aăsta maśeşe măśa
Şî-n va patru drumurɨ[15]
Să va prinđa,
Şî florɨ va-nflori,
Şî rod va rođi,
Şî cu vîru va măsura,[16]
Şî-ntră drumurɨ va măi̯ sta,
Atunś va fi înḑîvat
Şî lunaćic cu parinț,[17]
Cu parinț batrîń,
Cu copii̯ miś,
Cu o̯amiń marɨ,

Od babe, od dede,
Od tetki, od tetkica,
Od bratanaca, od bratanica
10 Od tuđinaca, od starinaca.
Da budete svedoci
Kako smo ga odvojili
Od svih mrtvih
I od živih:
15 Od braće, od sestara,
Od tetki, od tetkica,
Da bude odvojen
I na ovom svetu
20 I na onom [svetu].
Kada ovaj glog rodi
I na krstoputini
Se primi,
I pupoljci procvetali,
25 I rod rodi,
I vrhom meri,
I na raskršću postoji,
Tada će biti jednodančić
I jednomesečić s roditeljima,
30 Sa roditeljima starim,
Sa decom malom,
Sa ljudima odraslim,

[13] Izraz *ćei̯că* "tetka" slovenskog je porekla, a izraz *matuşoń* < *matuşă* "tetka" romanskog je porekla.

[14] Stihovi *Dă toț ai̯ morț | Şî dă ai̯ vii̯* "Od svih mrtvih | I od živih."

[15] U doslovnom prevodu "četiri puta" koje možemo prevesti "krstoputina" pozajmivši izraz iz prizrensko-timočkog govora.

[16] Stih *Şî cu vîru va măsura* "I vrhom bude merio" govori o verovanju Vlaha da se na glog, u ovom slučaju, gleda kao na samo božanstvo koje meri ili "vaga" dela ljudska na zemlji, jer se, kao što se podrazumeva u čoveka vlaške kulture, njegov vrh nalazi na nebu među sebi ravnim bogovima. To se podrazumeva ukoliko glog uspe da se na *krstoputini primi, procveta, gloginje rodi i tu održi.*

[17] Misli se pritom da samrtnik više neće moći da bude jednodančić i jednomesečić s roditeljima iako je možda rođen istoga dana ili istoga meseca itd.

Cu fraţ, cu surorɨ̇,		Sa braćom, sa sestrama,
Cu ćei̯ke, cu matuşoń,		Sa tetkama, sa tetkicama,
Cu ćińerɨ̇, cu batrîń.	35	Sa mladima, sa starima.
So̯are fraţî̯i̯o̯are		Sunce brate,
S-fi marturii̯e		Da budeš svedok
Ca cum l-am dăspărţît		Kako sam ga odvojila
Cu sînta mai̯că Sîmbătă,		Sa Svetom majkom Subotom,
Sînta mai̯că Marţ	40	Svetom majkom Utorkom
Şî sînta mai̯că Joi̯.		I svetom majkom Četvrtkom.

KOMENTAR

Ritualna praksa bajalice u kultu mrtvih obuhvata odgovarajuće ponašanje, ustaljene načine izvođenja bajaličkog postupka, kako verbalnog tako i neverbalnog dela i odvija se najčešće u kući samrtnika ili pokojnika, nad grobom pokojnika ili na raskršću.

Bajalice po pravilu izgovaraju basme šaputanjem uz određene pokrete ruku s prethodno pripremljenim materijalima, odnosno s nenačetom izvorskom vodom, slavskom svećom, smiljem ili bosiljem itd., za ovu priliku sedeći na tronošcu ili krećući se u suprotnom pravcu od kretanja sunca. Potom se ponešto od onoga čime se bajalo da samrtniku da popije, da pojede itd. ili se baca na grob pokojnika ili na raskršća, koja se nalaze na putu do groblja, i to na sve četiri strane sveta.

Jedan od mnogih magijskih postupaka u basmi *za odvajanje* samrtnika od pokojnih i živih rođaka je ***merenje*** samrtnika, koje i u drevnim indoevropskim predstavama o lečenju i oslobađanju od zlih demona predstavlja njihov sinonim[18].

Od materijala za *merenje* najčešće se koristi *vuneni konac crvene boje* (fir ruoşu dă lînă - I1, II2). Njime su se navedene biljke, *divizma* (fluorɨ̇ marɨ̇ - I1), *bosiljak* (busui̯oc - I1, II1, II2, III1, IV1.2, VI1.1, VII1.3) i *smilje* (simińic - I1, II1), kao i *grane cera* (śeroń - tri

[18] O tome svedoče i ove paralele: lat. *medeor* ‘lečim’, ‘vračam’, ‘isceljujem’, *medicus* ‘lekar’, avest. *vi-mad* ‘vračar, iscelitelj’, st.isl. *mjotuđr* ‘sudbina’, *masti-* ‘merenje’, got. *mitan*, st.eng. *metan*, st.v.nem. *mezzan* ‘meriti’, itd. Vidi o tome: Љ. Раденковић, *Народна бајања код јужних Словена*, Београд, Просвета - Балканолошки институт САНУ, 1996, стр. 85.

crenźe, tri bruś, noo vîrurȉ - I1, II2, IV1.2, V1) ili *gloga* (maśeş - I1), vezivale u jedan struk, kojim se mešala nenačeta izvorska voda u tikvi uz izgovaranje basme. Konac se nakon izgovaranja basme uz određeni magijski postupak, pored ostalog pribora (nož, čekić, tri grane cera ili gloga, bosiljak, smilje i divizma), iskida na četiri dela i baca na nekom raskršću ka istoku, zapadu, severu i jugu uz izgovaranje sledeće formule: *mi kidamo konac, a živi i mrtvi da se kidaju od samrtnika* (noi̯ rupi̯em aţa da-i̯ vii̯ ş-ai̯ morţ să să rupă d-al bolnau în pat), što predstavlja tzv. imitativnu magiju. Pored kidanja konca i mrvljenja bosiljka i smilja, lomile su se sve tri grane cera ili gloga, koje su prethodno bile rasečene *nožem* (cuţît - brişag – I1, II2, III1; IV1.2, V1) i *čekićem* (śocan – I1) po dužini, kroz koje bi se samrtnik ***provlačio*** tri puta. To ritualno provlačenje kroz grane cera ili gloga, koje su na krajevima nerasečene, govori o prividnom oslobađanju samrtnika opasnog uticaja demonskih sila, koje su uzrok njegove bolesti, što ujedno predstavlja i simboličku ***granicu*** ljudskog ovostranog i neljudskog onostranog sveta. *Samrtnik se* doista, kako se to u narodu kaže, *nalazi jednom nogom u grobu* (rum^{o}. al če i̯e pe mo̯arće i̯e cu un pičor în gro̯apă) pa su merenje i provlačenje, koje smo naveli, vidovi uklanjanja suprotnosti na relaciji čovek – demon.

Kao granica između ovostranog i onostranog kod južnih Slovena u navedenom postupku provlačenja, a u lečenju od raznorodnih bolesti, *padavica, dalak, veliki kašalj, čir, groznica* itd., pored navedenog, najčešće, može biti od koristi *rascepljena vrba, rascepljen gorun, rascepljena bukva, rascepljena lipa, savijena grana trešnje, orah, venac vinove loze, loza, šipak, žila drena, koren "rasovate" kruške, savijeni gabar, ivanjski venac, obruč cveća* itd.[19]

U magijskom postupku provlačenja koji služi *za odvajanje* samrtnika od njegovih bližnjih, koji su rođeni u istom danu, nedelji ili mesecu, primećujemo da se jedino *divizma* nipošto ne lomi, jer bi to značilo da se odvaja nešto što je, razume se, samo po sebi neodvojivo, odnosno da se nasilno odvaja dualni teonim *Nebo i Zemlja*, koji se nalazi u semantici imena ove biljke.[20]

[19] Љ. Раденковић, *Народна бајања*..., стр. 79-80.

[20] Navedeni slovenski fitonim *divizma, divizna, divina* i slično kao i dač. διέσεμα = **diezema* (*Verbascum SP.*) može se raščlaniti na dve tračke lekseme sa relativno po-

Po mišljenju A. Lome, semantika dačkog fitonima **die-zema* i slovenskog **dьvi-zьma* prvobitno je morala biti složen dualni teonim "Nebo i Zemlja", čiji spoj donosi plodnost poljima[21], po našem ubeđenju i mladencima[22], a u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije i *novi život* samrtniku.[23]

Nenačeta voda ima pored funkcije *očišćenja* i simboličku funkciju *prostornog razdvajanja*, odnosno, shvata se kao *granica* koja razdvaja ljudski od neljudskog sveta. Ona je, kako vidimo u našem primeru, shvatana i kao elemenat *podzemnog sveta*, odakle dolaze nečiste sile, gde ih, najčešće, bajalica i vraća. Pored toga, voda se nalazi u tikvi koja, u zavisnosti od svog životnog prostora koji zauzima, takođe

---

uzdanim etimologijama. Naime, početni element reči **die-zema* nedvosmisleno se vezuje za osnovu *Di-*, *Dia-*, *Diu*, asibilovano *Zi-* itd., kao prvi član mnogih tračkih antroponima, koji Tomašek i Dečev jednodušno poistovećuju sa teonimom Ζεύς u grčkim teofornim imenima na Διο-, Διος-, Δι- i tome slično. Da je ova identifikacija sasvim ispravna, potvrđuju iz prajezika nasleđeni spojevi, kao npr. trač. Δια-ζενις ~ grč. Διογένης ~ stind. *Deva-ja-* ~ gal. *Divo-genus*. Na osnovu navedenih antroponima pretpostavlja se tračk teonim ekvivalentan grčkom Ζεύς, Διός, staroindijskom *Dyáuh*, *dyváh*, čiji bi nominativ glasio **Dis, *Zis*, sa najbližom analogijom imenu Zevsa Δίς, *Zis* kod ilirskih Mesapa i srodnom imenu nebeskog boga, čiji se završni element složenog teonima (Γε)βελέιζις dâ identifikovati u jeziku Geta, plemena bliskog Dačanima. Osnova ovog ilirskog i trako-dačkog teonima stoji, van svake sumnje, u vezi s indoevropskim imenom nebeskog boga *Di̯ēus*, *Diu̯ós* (*-és*). Dakle, početni elemenat dačkog fitonima **die-zema* tumači se kao "nebo", odnosno kao "bog Neba" te se, prema tome, i prvi elemenat u slovenskom fitonimu **divi-zьma* može jedino protumačiti dualnim oblikom iz "protoslovenske" imenice **di̯u-/div*, koji je glasio **dīvī* >**dьvi* "božanstvo neba". Završni član dačkog fitonima *die-zema* i slovenskog *divi-zma* vezuje se sa imenom tračke boginje zemlje Σεμέλη, koja je potvrđena još u Ilijadi, čije je σ- rana grčka predaja tračkog *z-*, (up. frigijsku reč ζεμελέν "rob" i ζεμελως "ljudi"). Prema tome slovensko *–zьma* nastaje prema dačkom *–zema*, a oboje bi bilo od indoevropskog **(dh)ǵh^{o}m-ā* "zemlja". (O etimologiji lekseme *divizma* vidi: A. Loma, *Dalje od reči* : *Rekonstrukcija prajezičkih leksemskih spojeva kao perspektiva slovenske i indoevropske etimologije*, Јужнословенски филолог, LI, Београд, 1995, стр. 31-43; С. Гацовић, *Превентивно призивање дуалног теонима Неба и Земље употребом дивизме у кађењу свадбене трпезе Влаха североисточне Србије*, За здравље : Из историје народне медицине и здравствене културе : VI научни скуп (Рајачке пивнице 1999), Зајечар, 2000, стр. 275-286.

[21] A. Loma, *Dalje od reči...*, стр. 40.

[22] С. Гацовић, *Превентивно призивање…*, стр. 275-286.

[23] Mnogo više o semantici naziva divizma vidi: A. Loma, *Dalje od reči...*, стр. 31-43.

simbolizuje *podzemni svet*, poput *gljiva* i *krtolastih biljaka*. Za razliku od vode, tri grančice cera ili gloga, koje bajalica koristi, predstavljaju *nebeski* ili *svet bogova*. Da su *voda* i *tikva* elementi koji predstavljaju podzemni svet, potvrđuje i to da se u procesu bajanja oba elementa nalaze u levoj ruci bajalice, a leva strana je strana zlih sila i demona koji obitavaju u sferi htonskog.

Da su *tri grančice gloga* shvaćene kao elemenat *nebeskog* ili *sveta bogova*, možemo zaključiti i po tome što je *glog najmoćniji apotropajon protiv vampira (i veštica) i zlih demona (npr. bolesti) uopšte, ma u kom se obliku javljali*[24], a da tri grančice cera pripadaju, takođe, svetu bogova, navešćemo običaj u nekim krajevima da o Svetom Ignjatu ili na Badnji dan polaženik donese u kuću cerovu grančicu, i ulazeći s njom pita ukućane da li slave mladoga Boga[25]. Važan je i momenat da se cerove ili glogove grančice nalaze u desnoj ruci bajalice, a desna strana je strana dobrih sila i bogova koji obitavaju u sferi solarnog.

Šta je sa smiljem i bosiljem, šta ove biljke treba da predstavljaju? Ime cveta ***smilje*** (lat. Helichrysum arenarium L.; rum°. *simińic*) izražava predstavu o besmrtnosti. Na francuskom jeziku *smilje* se naziva *immortel, -le* (< *im* “bez” + *mort* “smrt” + *elle* “nik”) 1. *a.* “neumrli, besmrtan, večan; 2. *m.* besmrtnik; 3. *f. bot.* neven (*immortelle-de-neige* ili *immortelle des neiges* - runolist).[26] Naziv je pozajmljen u engleski (*immortal* “neumrli, besmrtan, večan, neprolazan; besmrtnik; božanstvo; *immortelle* “smilje”)[27], a istu semantiku imaju i nemački (*Ewigkeitsblume* “večni cvet” < *Ewigkeit* “večnost” + *blume* “cvet”)[28], ruski (*bessmertnik* “растение названо так за долгую сохранность

---

[24] В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Београд, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партенон М.А.М., 1994, стр. 65.

[25] В. Чајкановић, *Речник…*, стр. 209.

[26] V. Putanec, *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1974[2], str. 403.

[27] *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga - Grafički zavod Hrvatske, 1980, str. 554.

[28] *Nemačko srpskohrvatski rečnik : Deutsch serbokroatisches wörterbuch,* Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979, str. 47, 86.

листьев и цветов”)[29] i rumunski jezik (*imort-ală, siminoc, floare galbenă care creşte prin locuri nisipoase*)[30].

S imenom cveta *smilje* valja uporediti, pored ostalog, priču zabeleženu u Kučajni u kojoj se pominje devojka *Smiljana* koja bere *smilje*[31]. U jednoj priči iz Bosne *Smiljana* je ime najviše planine na svetu, gde stanuju sveci[32], sa kojom se može uporediti srpski naziv srpske planine *Neven*, gde sunce svake večeri zalazi[33]. Ova planina, u jednoj epskoj pesmi koju je Vuk zabeležio, trebalo bi, prema Jankoviću, da predstavlja mesto na krajnjem zapadu gde odlaze duše posle smrti.[34] Poznata je, u legendama iz Makedonije, napuštena, nepristupačna planina, gde neke ptice, svrake ili ždralovi, odlaze preko leta i skupljaju *smilje* za vile[35], a vilama je sigurno potrebno *smilje* zato što im ono daje večnu mladost i lepotu[36]. U Srba *smilje* igra veoma važnu ulogu u ljubavnim napicima zbog etimološke magije, jer njegovo ime podseća na glagol *smiliti se* (slov. *milъ* “prijatan”), a pravo značenje ovog fitonima izgleda da pokazuje let. reč *smeils* “oštar”[37], mada se, s druge strane, ime mitološke planine *Smiljana* može uporediti sa staroindijskim *(Su)meru*. Oba ova imena se mogu svesti na ie. **(Su)meil-, možda (vrlo) prijatno mesto, što predstavla eufemizam za mesto gde borave mrtvi*.[38]

---

[29] Н. М. Шанский, Т. А. Боброва, *Этимологичњский словарь русского языка*, Москва, 1994, стр.23.

[30] R. Flora, *Dicționar sârb-român – Srpsko-rumunski rečnik*, Vârşeț, Frație-Unitate, 1952, pag. 510.

[31] М. Милојковић, *У тами благо*..., стр. 42 и даље.

[32] Српски етнографски зборник 32, Београд, 1925, стр. 280.

[33] В. С. Караџић, *Српске народне пјесме* I, Лајпциг, 1841, стр. 304.

[34] Н. Ђ. Јанковић, *Астрономија у предањима, обичајима и умотворинама Срба*, СЕЗб 43, Београд, 1951, стр. 36.

[35] В. Чајкановић, *Речник*..., стр. 219.

[36] П. С. Нишевљанин, *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба*, Београд, 1990, стр. 200-204: pretpostavlja vilinsku prirodu *Smiljane*.

[37] Fr. Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, III, Ljubljana, 1995, стр. 271.

[38] Sve o semantici naziva ***smilje*** vidi: A. Loma, *Interpretationes Slavicae: Some Early Mythological Glosses*, Studia mythologica Slavica 1, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana, Slovenija и Università degli studi di Pisa, Dipartimento di linguistica, Già instituto di lingua e letteratura russa, Pisa, Italia, 1998, str. 47, nap. 9.

Naziv ***bosilje*** (lat. Ocimum basilicum; rum°. *busuioc*) u slovenske jezike na Balkanu ušao je preko balkanskog latiniteta *basilicum,* a potiče, po mišljenju lingvista, od grč. βασιλικόν < βασιλευς "car"[39], i prvobitno je označavalo *carsko cveće*. No, i pored semantike svoga imena, u zavisnosti od svog životnog prostora koji zauzima, simbolizuje i *podzemni svet*. Bosiljak ima važno mesto u kultu mrtvih, verovatno kao apotropejon. *Čoveku kada izdahne* (cînd iasă sufl'itu la uom), stavlja se u ruke bosiljak. Pored ostalog cveća koje donose žene na *mrtvački odar* (pe pat la-l mort) mora biti i bosiljak. Njime se kiti trpeza o *Zadušnoj suboti* (pomană đe stamîna) i prilikom *oslobađanja vode o Velikom četvrtku* (slobăḑîtu api la Joi-marî). Bosiljkom se kadi sve što se u ime žrtve prinosi, a pred kraj svadbe i svatovi, što je razumljivo, posle trodnevnog boravljenja u sredini duša predaka, koje o svadbi (svadba pripada vremenu haosa[40]) nevidljivo uzimaju učešća. *O Duhovima kite se krstovi po grobovima* (La Troiiță să kikesc cručil'i pim morminț), a o zadušnicama meće se u reku, za pokojnika, kao što se i o svadbi baca u reku. Bosiljka ima na svim žrtvenim kolačima koji se daju o *svadbi, zadušnicama, slavi, Krštenju, Novoj godini, Božiću, Bogojavljenju, Svetom Jovanu Krstitelju, Đurđevdanu, Mladencima* (nuntă, slavă, prazńic, Boćezătură, Sîn-Vasîi - Anu al nou, Cračun - Craśun, Sfići Ion, Sfići Iovan, Sfići Giorge - Sîn-Źorḑ, Sîmțî - dan zmija, odnosno duša, i ima ih 40, a to je mrtvački broj) itd., precima ili htoničnim demonima uopšte. Bosiljka ima i u velikoj kapi koja se zove *smiljevac* i koju mlada nosi 40 dana posle venčanja. *Kapa se porodilja posle porođaja i novorođenče za vreme prvih 40 dana,* odnosno u vreme nekrštenih dana, *u vodi s bosiljkom* (rum°. Ńevasta şi copilu pănă la şasă stamîń să scaldă în apă cu busuioc.). Gde god da se koristi, bosiljak pripada silama onostranog sveta, jer na njega demoni i sile

---

[39] U vezi s tim Basileja (Βασίλεια) je, inače Uranova i Titejina kći, postala kraljica kad je Uran svrstan među bogove. Basileja je prikazana na Zevsovom žrtveniku u Pergamu (Telefov friz) kao personifikacija kraljevstva pa se možda može povezati s imenom Bosilje (Vidi: Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд, СКЗ, 1987[2], стр. 76).

[40] С. Гацовић, *Превентивно призивање…*, стр. 283.

mraka ne idu zato što, kako rekosmo, i sam pripada sferi donjega sveta.[41]

Pored navedenih elemenata, bajalica prilikom bajanja *za odvajanje* samrtnika sa živima i neživima priziva sebi svedoke, i to: sunce, nazivajući ga bratom, koji se nalazi u sferi solarnog, i mesec, koga naziva sestrom, koji se nalazi u sferi lunarnog. Bajalica priziva svetlo i tamu, svet bogova i svet demona, baš kao što se i u *svedočenju* (mărturii̯a) prilikom *oslobađanja vode* (slobăḓîtu api) iz Krivelja (Criveľ, stih. 1-23) prizivaju kosmogonijski svedoci: *"Da budeš svedokinja*!" | "*Da budem*!" | "*Na ovom svetu da budeš ti,* | *A na onom svetu,* | *Da bude Gospod-Bog* | *Sa svetom majkom Marijom,* | *Sa Isusom Hristom,* | *Sa Arhanđelom Mihajlom,* | *Sa svetim Petrom pisarom,* | *Sa Suncem,* | *Sa Mesecom,* | *Sa [zvezdom] Venerom (Danicom),* | *Sa zvezdama,* | *Sa svim svecima,* | *Sa svim milosnicama,* | *Sa svih dvanaest apostola,* | *I oni da budu na pomoći* | *S trista šezdeset pet dana,* | *Kojih ima u godini,* | *Sa četrdeset četiri praznika,* | *Kojima se svi vojnici mole,* | *Sa svetim Jovanom i svetim Nikolom,* | *Jer su to praznici najteži* (Să fi mărturii̯e! | Să fiu! | Pe lumi̯a-sta să fi tu, | Da-pe lumi̯a-i̯a, | Să fii̯e Dumne-Ḓău | Cu sînta mai̯că Marii̯e, | Cu Isus Cristos, | Cu Aranźel Mihailă, | Cu Sîn-Petru scrii̯itorị̯u, | Cu So̯arľi, | Cu Luna, | Cu Luśaferị̈, | Cu sti̯aľiľi, | Cu toț sfînțî, | Cu to̯aće milostînśiľi, | Cu ai̯ doi̯spreśe apostoľ, | Şî i̯i̯ să fii̯e-n ajutorị̈ | Cu tri suće şai̯zăś şî śinś đe ḓîľe, | Śe s-pe anu đe ḓîľe, | Cu patruḓăs şî patru đe prazńiśeľe, | Şe să ro̯agă toț voi̯niśi la i̯eľe, | Cu sfeći I̯ovanu şî cu sfeći Ńicola, | C-aăĺa s-prazńiśe mai̯ greľe).[42]

Kod Slovena, po mišljenju B. A. Uspenskog, parni i srećni dani su *utorak, četvrtak* i *subota.*[43] Pošto je bajanje više ženska nego muška delatnost, ono je pod patronatom ženskih božanstava, koja se mogu

[41] В. Чајкановић, *Речник...*, стр. 36-43.

[42] Kazivač *mărturii̯e* je Savica Raduljesković, rođ. 1920. u Krivelju kod Bora. Vidi: Славољуб Гацовић, *Путеви истине...*, стр. 118.

[43] Б. А. Успенский, *К символике времени у славян*: *"чистые" и "нечистые" дни недели,* Finitis duodecim custris, Сборник статей к 60-летию проф. Ю. М. Лотмана, Таллин, 1982, стр. 70-75.

prikazati i kao personifikovani dani,[44] kao u našem primeru basme: *sveta majka Utorka*[45], *sveta majka Četvrtka*[46] i *sveta majka Subota*[47].

Zato su, valjda, saradnici bajalice u navedenom poslu personifikovani dani, prvo, jer ona sama to ne bi mogla da uradi, a drugo, jer se inače utorkom, četvrtkom i subotom baje basma *za odvajanje* samrtnika od njegovih bližnjih. U ovakvim prilikama najčešće se poziva *sveta majka Marija velika* ili *mala*, ređe *Isus Hrist*, a još ređe *Gospod Bog*, što je, svakako, došlo uticajem hrišćanstva. *Sveta majka Utorka* i *Četvrtka* relikti su starijih religijskih sistema. Naime, naziv *sveta majka Utorka* je nastao od imena drugog dana u nedelji, koji se na rumunskom naziva *marț(-a)*, a koji, po svoj prilici, nastaje od latinskog imena boga *Marsa* (Mars)[48]. Naziv *sveta majka Četvrtka* bi, po istoj logici, nastao od imena četvrtog dana u nedelji, koji se na rumunskom naziva *joi̯(-a)*, a koji, po svoj prilici, nastaje od latinskog imena boga Jovisa, tj. *Jupitera* (Iuppiter)[49]. Naziv *sveta majka Subota* nastao je od imena židovskog praznika *sabat*[50] (ovaj dan je nazvan i *dies Saturni* po imenu staroitalskog boga *Saturnus*-a, koji je u Rimu poštovan kao

---

[44] Љ. Раденковић, *Народна бајања ...*, стр. 168.

[45] Na primer: "Konkretno, vrlo često se spominje da su mnoga bajanja vezana za *utorak*, ali se *pri tom kaže* 'uoči srede'." ili "Uoči *mlade srede* u Resavi su dva brata blizanca oboravala selo od čume." ili "Smatra se da su deca rođena u *utorak* bez sreće i baksuzi." itd. Vidi o tome literaturu u knjizi: Љ. Раденковић, *Народна бајања...*, стр. 167-174.

[46] Na primer: "*Četvrtak* se smatra srećnim za sve poslove koji donose bogatstvo, rodnost i plodnost upravo zato jer nosi htonsko obeležje." itd. Vidi o tome literaturu u knjizi: Љубинко Раденковић, *Народна бајања...*, стр. 167-174.

[47] Na primer: "Po narodnom verovanju iz Homolja, *čumu* je rodila *sveta Subota*, pa zato ona ne napada ljude rođene tog dana, takozvane 'subotnjake';... " ili "U okolini Maleševa, da bi prestao padati grad, žene su iznosile sito na kućni prag, moleći *Belu Subotu*, 'gradovu' sestru, da odvede oblak u pustu goru." ili "Subota se smatra i 'mrtvačkim' danom i često se vezuje za demonsku silu." itd. Vidi o tome literaturu u knjizi: Љ. Раденковић, *Народна бајања...*, стр. 167-174.

[48] "Poštovan je od davnina u celoj Italiji, i to pod raznim imenima: Mavors – kod Latina, Mamers – kod Oska i Sabinjana, Marisl – kod Etruraca, Maurte – u Tuskulu, i Marmar ili Marmor – u pesmi svešteničkog reda arvalske braće." Vidi: Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 245.

[49] "Prastaro italsko božanstvo neba, vremena i munja, vrhovni bog rimskog panteona." Vidi: D. Srejović, A. Cermanović-Kuzmanović, *Rečnik...*, str. 183.

[50] Grč. *σάββατον*, lat. *sabbatum*, prema hebr. *šabbat* "odmor, dan odmora".

božanstvo setve i zaštitnik svih poljoprivrednih radova, a kasnije je pod grčkim uticajem, povezan s bogom Podzemlja *Dis pater*-om), koji je dopro u ove krajeve prihvatanjem hrišćanstva, jer je od najranijih hrišćanskih vremena Velika subota (...) obeležavana kao dan Hristovog telesnog boravka u grobu i silaska u ad.[51]

FOLKLORNA GRAĐA

II 1.0 *“BAJANjE” bolesnom čoveku u krevetu* (MUŚITURĂ[52] dă uom bolnau în pat[53])

Za “bajanje” treba jedna čaša (jedna tikva) crvenog vina s tri zrna tamjana, struk bosiljka ili smilja i raonik. Najpre se stavi jedan grumen tamnjana na vatru i okadi se izgovarajući basmu dok bolesnik leži na krevetu. I tako tri puta (Dă muśitură trăbîi̯e un par (o tro̯acă) dă vin ruoşu cu tri bo̯abe dă tamîńe, o kită dă busui̯oc or dă simińic şî fi̯aru dă plug. Întîń să puńe un grunj dă tamîńe pe fuoc şî-l tamîń şî ḑîś aşa până al bolnau stă culcat în pat. Şî aşa dă tri ori̯).

“Bună vri̯emi̯a,		“Dobar dan,
Fiśor d-împarat.		Carski sine.
I̯a şeḑ pră al scamńel.”		Deder sedni na tu stolicu.”
“N-am veńit să şăd,		“Nisam došao da sedim,
M-am veńit	5	Već sam došao
Că l'emn înpărat		Jer me drvo carsko
Cu d-ol'ii̯a m-a-mînat		Sa pozivom posla
Că fiśoru-ş a-nsurat.		Pošto sina svog oženi.
N-are naş,		Nema kuma,
N-are staroi̯că,	10	Nema starojka,
Da-voi̯ să merźeț		A vi ste pozvani

[51] М. Марковић, *Прилог проучавању утицаја канона велике суботе на иконографију средњевековног сликарства*, Зборник радова византолошког института, књ. 37, Београд, 1998, стр. 167.

[52] Izraz *mušitura* (rum[b]. *muśitura*) ili *mučitura* (rum[o].*mučitura*) doslovno se ne može prevesti.

[53] Basmu nam je kazivala 01.10.1997. godine Jeva Bogdanović (*I̯eva Źurźo̯ańe*, rođ. 1933) iz s. Ranovca, opština Petrovac, oblast Mlava.

Să fiț naş,
Să fiț staroi̯că,
Nunta să vă nunțîț,
Govă să vă sovońiț,
Bańi să vă săpiț,
Dă ńima să nu dîrîț.
Curînd măi̯ curînd
Să vă astrînźeț,
Curînd măi̯ curînd
Toț să plecaț.
Să plecaț
Cu mumă, cu tată,
Cu ui̯ńe, cu ćei̯ke,
Cu ui̯ke, cu matuşoń,
Cu striń, cu veśiń,
Cu ńamu, cu tot.
Să plecaț
Dî l-al bolnau,
Đin vîru capului̯,
Đe su vîru capului̯,
Đin păr, đe su păr,
Đin pi̯ele, đe su pi̯ele
Đin frunće, đe su frunće,
Đin crei̯eri đe su crei̯eri,
Đin nas, đe su nas,
Đin obraz, đe su obraz,
Đin buḑă, đe su buḑă,
Đin l'imbă, đe s-l'imbă,
Đin l'inburuş, đe su l'inburuş,
Đin đinț, đe su đinț,
Đin masăle, đe s-masăle,
Đin barbă, đe s-barbă,
Đin guşă, đe s-guşă,
Đin ińimă, đe s-ińimă,
Đin rînḑă, đe s-rînḑă,
Đin ficaț, đe su ficaț,

Da budete kum,
Da budete starojko,
Svadbu da svadbujete,
15 Nevesti veo da postavite,
Novac da vagate
Nikog da ne dirate.
Skorije, najskorije
Da se okupite
20 Skorije, najskorije
Svi da odete.
Da odete
Sa majkom, sa ocem,
Sa ujnama, sa tetkama,
25 Sa ujkama, sa tetkicama,
Sa dođošima i starincima,
Sa rodom vascelim.
Da odete
Iz bolesnika,
30 Savrh glave,
Iz vrha glave,
Sa kose, iz kose,
Sa kože, iz kože,
Sa čela, iz čela,
35 Sa mozga, iz mozga,
Sa nosa, iz nosa,
Sa obraza, iz obraza,
Sa usana, iz usana,
Sa jezika, iz jezika,
40 Sa resice, iz resice,
Sa zuba, iz zuba,
Sa kutnjaka, iz kutnjaka
Sa brade, iz brade,
Sa guše, iz guše,
45 Sa srca, iz srca,
Sa stomaka, iz stomaka,
Sa jetre, iz jetre,

Đin trup, đe su trup,
Đin şold, đe su şold,
Đin źenunci̇, đe su źenunci̇,
Đin pulpa piśorului̯,
Đin talpă, đe su talpă,
Đin đeşć, đe su-đeşć,
Đin ungii̯, đe su ungii̯,
Đe faţă şi đe dos,
Dă sus pănă źos.
Toţ să v-astrînźeţ,
Toţ să pl'ecaţ,
Nunta să vă nunţîţ,
Gova să vă sovońiţ,
Bańi să vă săpiţ,
Dă ńima să nu dîrîţ.
Să treśeţ apa mărilor
S-merźeţ drumu făr-śumag.
Viţă vă-ntînl'i,
Cu jordari̇ păcurari̇,
Călători̇ cu drumaş.
Dă ńima să nu dîrîţ,
Să vă duśeţ la ostru mărilor,
Unđe i̯arba sîngură cri̯aşće,
Sîngură să luńeşće,
Đe i̯a ńima nu dîrăşće.
Acolo v-aşćată
Trii̯ fi̯eaće kezap
Cu uşîl'i đeşkisă,
Cu făcl'ii̯l'i aprinsă,
Cu mi̯asîl'i înćinsă.
Acolo să vă gostîţ
Cu peşć şi cu raś
Dî la nood̦ăś şi nouă dă i̯azuri̇,
La nood̦ăś şi nouă dă mori̇.
Al bolnau să ui̯đască
Curat, luminat,

Sa tela, iz tela,
Sa butine, iz butine,
50 Sa kolena, iz kolena,
Sa nožnog lista
Sa tabana, iz tabana
Sa prsta, iz prsta,
Sa nokta, iz nokta
55 Spreda i straga,
Od glave do pete.
Svi da se okupite,
Svi da pođete,
Svadbu svoju da svadbujete
60 Nevesti veo da postavite
Pare svoje da merite,
Nikoga da ne dirate.
Da pređete vode morske,
Da idete putem spokojni
65 Vica /bolesnik/ vas je sreo,
Čobani sa štapom,
Konjanici s putnicima.
Nikoga da ne dirate,
Da idete na ostrvo morsko,
70 Gde trava sama raste,
Sama se povija,
Nju niko ne dodiruje.
Tamo vas čekaju
Tri devojke koje garantuju
75 S otvorenim vratima,
S upaljenim lampama,
S prostrtim trpezama.
Tamo da se gostite,
Ribom i rakovima
80 Sa devedeset devet brana,
Devedeset devet vodenica.
Bolesnik da ostane
Očišćen, prosvetljen,

Ca đe tată-su sămănat,		Kao od oca zasemenjen,
Ca đe mumă-sa născut,	85	Kao od majke rođen,
Ca đe Dumńe-Ḑău lasat.		Kao od Gospod-Boga sazdan.
Amin, amin dăscînćicu mi̯eu,		Amin, amin, bajanje moje,
Ľacu dî la Dumńe-Ḑău.		A lek od Gospod-Boga.

Ovo se obaje čoveku na samrti strukom bosiljka ili smilja u čaši crnog vina, a zatim se da malo bolesniku da popije. Ukoliko ne može, makar da mu se ovlaže usne (Asta să dăscîntă la omu al bolnau pe mo̯arće cu o kită dă busui̯oc or dă simińic în par cu vin ruoşu, da pră urmă să dă l-al bolnau să bi̯a. Dacă nu po̯aće macar să-i̯ să umeđe cîtva buḑîl'i).

II 2.0 *"BAJANjE" BOLESNIKU ILI POKOJNIKU* (MUŚITU CU AL BOLNAU OR CU AL MORT[54])

Treba tri ivera cera i crven konac dužine bolesnika i kučina prolećne setve, slavska sveća i nož ili sekira, bosiljak, tamnjan i nenačeta voda u zdeli. Najpre s konopljom obiđeš krevet i upališ slavsku sveću, nož ili sekiru [držiš] u ruci, a bosiljak s tamnjanom metneš u zdelu s nenačetom vodom i tri ivera [cera]. Obiđeš krevet tri puta izgovarajući basmu (Trebîi̯e tri bruś đe śeroń şî fir roşu cît i̯e al bolnau đe lung şî cîńepa đe vară, lumănari̯a prazńicului̯ şî briśag or săcuri̯a, busui̯oc, tamîńe şî apă în strakină. Întîń cu cîńepa ocol'eşć patu şî aprinz lumănari̯a pra-zńicului̯ şî briśagu or săcuri̯a în mînă şî busui̯ocu cu tamîńa îl puń în strakină cu apă ńe-nśeputǎ cu tri bruś. Ocol'eşć patu đe tri orỉ dăscîntînd dăscînćicu).

Ur, ur, Mńaḑa Nopţî,		Hu, hu, Majko noći,
Tata cozî,		Oče tajnovitog,
A plecat al bolnau		Pošao je bolesnik
Pe drum la val'e		Drumom ka dolini
S-a-ntînl'it cu al ńebun în cal'e	5	Susreo se s nevaljalim
Şî-n cuţîće l'-a sprijunat.		I na noževe je dočekan.

[54] Basmu nam je kazivala 12.03.1996. Jovana Jokšina (*I̯ovana a lu I̯ocşa* – rođ. 1912) iz s. Podgorca (*Podgorţ*), opština Boljevac, oblast Crnorečje.

Rău a zberat şî s-a kirăńat.		Jako je plakao i vrištao.
Đescîntăto̯ari̯a l'acu i̯-a-dus		Bajalica je lek donela
Cum să l'agă cîńepa đe vară		Kako se veže prolećna konoplja
Aşa să să al'eĝe i̯el đe al'il'el'a	10	Tako da se razveže on od hala,
Đe prăpăđituri̯ đi pe capu lui̯.		Od propasti sa svoje glave.

Zapališ konoplju i kažeš ovako:
(Dai̯ foc la cîńepă şî zîś aşa:)

Cu cîńepa vă pîrl'ii̯,		Konopljom vas oprlih,
Cu lumănari̯a vă ocol'ii̯,		Svećom vas opkolih,
Cu bruśil'i vă bruśii̯,		Iverjem vas ubadah,
Cu aţa roşîii̯e vă legai̯,	15	Crvenim koncem vas zavezah,
Cu busui̯ocu vă măturai̯,		Bosiljkom vas očistih,
Prăstă mărɨ vă aruncai̯,		Preko mora vas bacih,
Acolo vă śina şî ođina		Tamo vam je večera i odmor,
Acolo vă bi̯eri̯a şî mîncari̯a,		Tamo vam je piće i hrana,
Da-al bolnau să ramînă,	20	A bolesnik da ostane,
Curat, luminat,		Očišćen, prosvetljen,
Ca đe tată sămănat,		Kao od oca zasemenjen,
Ca đe mumă fătat,		Kao od majke rođen.
Ca đe Dumńe-Ḑău lasat.		Kao od Gospoda Boga sazdan.

Zapališ konoplju i kažeš opet:
(Dai̯ foc la cîńepă şî zîś i̯ară:)

Cu cîńepa vă pîrl'ii̯,		Konopljom vas oprlih,
Cu lumănari̯a vă ocol'ii̯,	25	Svećom vas opkolih,
Cu bruśil'i vă bruśii̯,		Iverjem vas ubadah,
Cu aţa roşîi̯e vă l'egai̯,		Crvenim koncem zavezah,
Cu busui̯ocu vă măturai̯,		Bosiljkom vas očistih,
Prăstă mărɨ vă aruncai̯,		Preko mora vas bacih,
Acolo vă śina şî ođina,	30	Tamo vam je večera i odmor,
Acolo vă bɨerɨa şî mîncarɨa,		Tamo vam je piće i hrana,
Da-al bolnau să ramînă,		A bolesnik da ostane,
Curat, luminat,		Očišćen, prosvetljen,

Ca đe tată sămănat,		Kao od oca zasemenjen,
Ca đe mumă fătat.	35	Kao od majke rođen.
Ca đe Dumńe-Ḑău lasat.		Kao od Gospoda Boga sazdan.

Posle toga bolesniku se da malo vode da popije ili se pokojnik poprska njome. To je sve (După asta l-al bolnau să dă cîtăva apă să bi̯a or dacă i̯e mort să stropeşće cîtăva pistă i̯el. Asta i̯e tot).

II.3.0 *"BAJANjE" POKOJNIKU* (MUNČE̯ALA L-AL MORT[55])

Sa pokojnikom se ovako "baje": uzmu se tri vrste vunice, crvena, plava i bela, i preko onog platna koje se stavlja preko oči [pokojnika] napraviš krst onim koncima od glave do pete i uzmeš jednu tikvu u koju sipaš crveno vino i zejtin i sve to staviš između nogu pokojnika u grob. Dok se pokojnik ne smesti [u grob], uzme se češanj belog luka i mažeš tri puta sanduk [pokojnika] unatrag, na levo. Sve ovo ostaje do nogu pokojnika u grobu.

To je pokojnikova oprema s devet parčića mermera, devet cerovih prutića, devet češnjeva belog luka, i sve to staviš u torbicu, a torbicu okačiš pokojniku oko vrata i kažeš: ja te mažem belim lukom, a ti nemoj da postaneš vampir.

(Cu al mort să munčeşće aşa: Să i̯au tri vrîsćeľe đe vuńiţă roşii̯e, vînătă şi albă,[56] şi pisće pînz-ai̯a če i̯esće pisće oi̯kɨ fač cruče cu aţîľeľa đin cap pănă la pičo̯are şi i̯ei̯ un troc, în i̯el pui̯ vin roşu şi zăi̯ćin şi tot asta pui̯ întră pičo̯ariľi l-al mort în gro̯apă. Pănă nu să puńe mortu să i̯a usturoi̯ grăunće şi mînjeşć đe trii̯ orɨ lagănu cu i̯el đ-a-ndîrećiľa, pe stînga. Asta tot ramînđe la pičo̯ariľi l-al mort în gro̯apă.

Ai̯a i̯e dresu l-al mort cu noo parčele đe marmure, noo bruč dă śeroń, noo grăunţ đe usturoi̯ şi tot asta pui̯ în sacui̯ şi sacui̯u îl pui̯ lui̯

---

[55] Basmu nam je kazivala 25.06.1996. godine Draga Mijajić (*Draga a lu Mii̯ai̯*, rođ. 1916) iz s. Bukovče, opština Negotin, oblast Negotinska Krajina.

[56] U ovom slučaju *tri vrîsćeľe đe vuńiţă roşii̯e, vînătă şi albă* "tri vrste vunice, crvena, plava i bela" pretstavljaju vertikalnu *axis mundi*, odnosno "ovaj svet", "svet ljudi" koji je pretstavljen crvenom vunicom, "drugi svet", "donji svet" pretstavljen plavom vunicom i "gornji svet", "svet bogova" pretstavljen belom vunicom.

la cap şi zîč: i̯eu će frăc cu usturoi̯ da tu să nu će fač moroi̯. Şi aşa đe tri orɨ.)

II 3.1 *"BAJANjE" POKOJNIKU* (MUNČE̯ALA L-AL MORT[57])

Uzmeš sočivo u levu ruku, a raonik u desnu i pođeš u levo ubadajući pokojnika tu i tamo raonikom i stavljajući zrno-dva sočiva i kažeš ovako (I̯ei̯ mei̯u în mîna stîngă da feru plugului̯ întră a dri̯aptă şi pleč pe stînga şi îmbolđeşć mortu coľa colo cu feru plugului̯ şi pui̯ mei̯u, un bobiț, do şi zîč aşa):

Pľecai̯, arai̯ oboru la rai̯,
Mei̯u sămănai̯ să cri̯ască
Şi să îngălbińască,[58]
Čućiľi să vină
Mei̯u să-l săčere,
Čerbi dupa i̯eľe să leĝe,
Snopi să facă,
La maşină đe foc[59] să-i̯ aducă
Să-i̯ trăi̯ere,
La mo̯ară să să ducă
Faină să facă,
Čućiľi pîńe să sprimi̯ască,
La moroi̯ să dodeľască:
Atunč, şi ńič atunč,
Să vină moroi̯u
La oborosta[60].

Pođoh, izorah dvorište raja,
Sočivo posadih da raste
I da požuti,
Košute da dođu
Sočivo da žanju, 5
Jeleni za njima da vežu,
Snopove da prave,
Kod vršalice da donesu
Da ih ovršu,
Na mlin da odu 10
Brašno da prave,
Košute hleb da mese,
Vampirima da dele:
Tada, pa ni tada,
Da dođe vampir 15
U ovo dvorište.

---

[57] Basmu mi je kazivala 25.05.2000. godine Jovanka Gacović (*Vanca a lu Pătru Voi̯ki đi la famiui̯a a Čobоćeşći*, rođ. 1936) iz s. Halova, opština Zaječar, oblast Crnorečje.

[58] Žuta boja treba da podseća na boju zlata, a po tradicionalnom verovanju Vlaha i drugih starih naroda, na onom svetu je sve od zlata.

[59] Stih *La maşină đe foc* "Kod vatrene mašine" znači "kod vršalice" koja je radila na parni pogon.

[60] Reč nastala sažimanjem *oboru ăsta*.

Tako uradiš tri puta gologlav i go do pasa sve u levo. Radi se utorkom uveče, četvrtkom uveče i subotom uveče (Aşa zîč đe trii̯ orỉ cu capu gol şi pănă-n brîu đezbracat, tot pe stînga. Să lucră marţ sara, joi sara şi sîmbătă sara).

KOMENTAR

Kako bi se odagnale nečiste sile da se kojim slučajem samrtnik ili pokojnik ne bi povampirio, uz *"bajanje" bolesnom čoveku u krevetu* (mușitură dă uom bolnau în pat - II 1.0), *"bajanje" bolesniku ili pokojniku* (mușitu cu al bolnau or cu al mort - II 2.0) i *"bajanje" pokojniku* (munčeala l-al mort - II 3.0; II 3.1) koristi se sledeći pribor: *vuneni konac crvene, plave i bele boje* (fir ruoşu, vînăt şî albu dă lînă – II 2.0, II 3.0), *raonik* (fi̯aru dă plug – II 1.0, II 3.1), *nož-britva* (cuțît - brișag – II 2.0), *sekira* (săcuri̯a – II 2.0), *crveno vino* (vin ruoşu II 1.0), *slavska sveća* (lumănari̯a prazńicului̯ - II 2.0), *tamjan – tri zrna, tri grumena* (tamîńe - tri bo̯abe, tri grunj - II 1.0) i *voda sa izvora* (apă dî la fîntînă - II 2.0).

Kako ne bismo opteretili rad kategorijom (dobre i zle ili srećne i nesrećne) i vrstom biljaka (svete, senovite, demonske, božanske, mitske), ovde ćemo navesti one koje se najčešće koriste za "*bajanje*", i to: *sočivo* (mei̯ – II 3.1), *bosiljak* (busui̯oc – II 1.0), *smilje* (simińic – II 1.0), *prolećna konoplja* (cîńepa đe vară – II 2.0) i *cer - tri ivera* (șeroń - tri bruș – II 2.0).

O navedenom priboru (*crveni vuneni konac*, *tikva*, *nenačeta izvorska voda*), biljkama (*divizma*, *smilje*, *bosilje*, *cer* i *glog*), danima kada se baje (*utorak*, *četvrtak*, *subota*), o levoj i desnoj strani, rečeno je nešto malo u komentaru gde se govori o *bajanju* "*za odvajanje*" samrtnika od živih i pokojnih rođaka[61], ali je dosta toga što se koristi za "*bajanje*" kako bi se odagnale nečiste sile, da se kojim slučajem samrtnik ili pokojnik ne bi povampirio, kao npr. *crveno vino*, *zejtin*, *tamnjan*, *slavska sveća*, *nož (britva)*, *raonik*, *vuneni konac (crven, plav i beo)*, *pokrov*, *prolećna konoplja*, *sočivo*, *beli luk* i dr., ostalo van naših prethodnih objašnjenja.

[61] Na taj način samrtnik postaje *medijant*, odnosno ne pripada ni ovom ni onom svetu.

Ritualno ponašanje uz “bajanje” (II 1.0) počinje tako što bajalica bolesnika-samrtnika okadi jednim zrnom tamnjana, a u čašu, odnosno tikvu, stavi struk bosilja ili smilja, koji pokreće gore dole, izgovarajući šapatom basmu, dok raonikom tu i tamo bode telo medijanta. Zatim se malo vina dâ bolesniku-samrtniku da popije ili da ovlaži usne. I tako tri puta.

Kâd je u našem primeru tamnjan i služi bajalici da medijanta okadi, odnosno sveti, tj. odvoji od profane sredine i označi prostor njenog delovanja. Smilje, čija je semantika (vrlo) prijatno mesto, što predstavla eufemizam za mesto gde borave mrtvi, ili bosilje, koje, u zavisnosti od svog životnog prostora koji zauzima, simbolizuje *podzemni svet*, i crveno vino, koje predstavlja zamenu *krvne žrtve* za dušu pokojnika, nudi se duši ukoliko napusti telo medijanta. Gvozdenim raonikom isteruju se zle sile iz tzv. čarobnog kruga, koji je prethodno nastao kađenjem, i time se duša medijanta oslobađa mogućnosti vampirenja bilo za života, bilo nakon smrti.

U stihovima navedene basme (II 1.0) nalazimo opštepoznate kosmogonijske motive iz tradicionalne kulture Vlaha. Basma počinje tako što se uspostavlja komunikacija između demona, uzročnika bolesti, i bolesnika-samrtnika. Demoni bolesti se obraćaju bolesniku-samrtniku kao da je došao njima u posetu pa mu žele *dobro vreme* i *nude stolicu da sedne*. Oni ga oslovljavaju *carski sine* iz razloga što bolesnik-samrtnik u komunikaciji s demonima govori kao poslanik *carskog drveta*, pod kojim se podrazumeva *Veliko drvo* (Ľemn mare – axis mundi), koje je oženilo sina, odnosno bolesnika-samrtnika (usp. nunta mortuluị “pokojnikova svadba”), koji postaje njegov štićenik, čime se isključuje mogućnost da bolesnik-samrtnik bude u posedu demona bolesti. Zato bolesnik-samrtnik, odnosno *carski sin*, poziva u ime Božanstva, u ime *Carskog-Velikog drveta*, demone bolesti *da budu* njegovi *kumovi* i *starojke*, da *svadbu svadbuju*, da *nevestu pripremaju*, *pare da broje* i *nikoga da ne diraju*. Na taj način bolesnik-samrtnik, pored toga što sebe prikazuje *carskim sinom*, orodio bi se sa demonima donjeg sveta, koji su uzročnici njegove samrtne bolesti. U ulozi carskog, božanskog sina, on poziva demone da se što pre svi okupe i napuste ga *sa majkama i očevima*, *sa ujnama i tetkama*, *sa ujkama i tečama*, da ga napuste *s bliskim rođacima* i s onima koji su od

starine njima bliski, *s rodom vascelim*, a koji su zaposeli njegovo telo *od glave do pete*. On šalje demone bolesti tamo gde im je mesto sledećim rečima (II 1.0, stih. 63-64, 69-72): *Da prođete vode morske, | Da idete putem spokojni, | ...| Da idete na ostrvo morsko, | Gde trava sama[od sebe] raste, | Sama se povija, | Nju niko ne dodiruje*. Proći vode morske i stići na ostrvo morsko znači, svakako, stići na onaj svet, na *brežuljak bogova* koji se prvi pojavio iz primordijalnih voda, a tamo ih čekaju (II 1.0, stih. 74-77): *Tri devojke koje garantuju | S otvorenim vratima, | S upaljenim svećama | S prostrtim trpezama*, što podseća na *gozbu bogova* ili, možda, demona. Ma ko da su, biće počašćeni (II 1.0, stih. 79-81, 83-86): *Ribom i rakovima | Sa devedeset devet brana,| Sa devedeset devet vodenica* kako bi bolesnik-samrtnik mogao da ostane: *Očišćen, prosvetljen, | Kao od oca zasemenjen, | Kao od majke rođen, | Kao od Gospoda Boga sazdan*. To *ostrvo morsko* koje se pominje u basmi nije usamljen primer. Ovaj motiv nalazimo u mnogim ruskim, srpskim i bugarskim narodnim pesmama. Narodna pesma maloazijskih Bugara iz Gobela (с. Гьобелъ, Сюлейманъ, Сѣчище), koja je zapisana od Rusakijeva (С. Русакиевъ, № 40) i koja je sačuvana u Arhivu BAN, peva da je sveta Nedelja zaspala u subotu na nedelju i da je sanjala *da je izraslo čudno drvo nasred mora na ostrvu, celo srebrno, a listovi pozlaćeni*.[62]

O ribi, raku, vodenici, o vodeničnom ustavu ili brani i o broju devedeset devet ima dovoljno podataka u mitološkim rečnicima balkanskih naroda.

Drugi primer ritualne prakse (II 2.0) jeste da se konopljom prolećne setve postavi tzv. *čarobni krug* oko kreveta samrtnika ili pokojnika[63], a onda se u desnu ruku uzme upaljena slavska sveća, tri ivera cera i nož (britva) ili sekira. Bosiljak i tamnjan stavljaju se u zdelu s

---

[62] Ц. Вранска, *Апокрифитѣ за Богродица и Българската народна пѣсень*, Сборникь на Българската академия на наукитѣ, кн. XXXIV, София, 1940, стр. 156.

[63] "U timočkim selima, posle sahrane mrtvaca, žena koja mu je upalila sveću crtalom (od pluga) zapara krug oko groba i govori: 'N. (ime umrlog), bio ti dobar ili rđav, ja sam te opkolila i obrazdila gvožđem od sunca i meseca, srodnika i prijatelja i od celog sveta.' Zatim oko groba postavi krug kučine i zapali." (Vidi: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, Нолит, 1970, стр. 185.

nenačetom izvorskom vodom koja se drži u levoj ruci dok se basma izgovara šapatom. Posle se medijatoru dâ malo vode da popije ili se njome poprska. I tako tri puta.

Nož, odnosno britva ili sekira, upotrebljava se vrlo često kao zaštitno sredstvo protiv zlih demona, nevidljivih natprirodnih sila, posebno s upaljenom slavskom svećom. Na taj način priziva se svetac koji se slavi, pripomognut božanstvom, koje se može identifikovati u ona tri ivera cera, a koja se mogu poistovetiti s ona *tri ivera badnjaka* u Torlaka[64]. Sve što je navedeno nalazi se u desnoj ruci, a desna strana je ona kojom se u verovanju Vlaha stiže u rajske doline. Bosiljak i tamnjan, koji se stavlja u zdelu s nenačetom izvorskom vodom, drži bajalica u levoj ruci. Bosiljak, rekli smo već, u zavisnosti od svog životnog prostora koji zauzima, simbolizuje *podzemni svet*, kao i tikva. Njegova htonska strana još više se izražava time što se nalazi u vodi koja u ovom slučaju predstavlja i granicu između ovog i onog sveta i mesto gde se zli demoni milom i silom vraćaju tamo odakle su došli. Voda je i kurativno sredstvo kojim se želi pomoći medijantu, dakle samrtniku ili duši pokojnika, jer i duša oslobođena tela, po verovanju Vlaha severoistočne Srbije, može biti opoganjena demonima bolesti koji dolaze sa onoga sveta.

Na samom početku u stihovima basme, koja se za ovu priliku govori šapatom u hodu okolo samrtnika ili pokojnika, pominju se, kao u kakvoj arengi, *majka i otac tajnovite noći*, verovatno zato što se pod njihovim okriljem duša samrtnika za života ili u vreme prelaza iz jednog sveta u drugi, kada se rastaje sa telom, kada nastupa smrt, može zaposednuti demonima, odnosno đavolima.

Bajalica dalje pominje samrtnika koji je pošao putem ka dolini [rajskoj], kada se susreo s nevaljalim na putu, koji ga je na noževe dočekao, a ona mu je lek donela i rekla (II 2.0, stih. 9-11): *Kako se veže prolećna konoplja, | Tako da se razveže on od [tih] hala, | Od propasti sa svoje glave*. Bajalica je nevaljale demone odmah *konopljom (kučinom) oprlila, svećom opkolila, iverjem ubadala, crvenim koncem svezala, bosiljkom očistila i preko mora bacila*, jer im je tamo *piće i hra-*

[64] Д. Крстић, *Бадњи дан у Ошљану*, Етно-културолошки зборник : За проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. II, Сврљиг, 1996, стр. 90-91; С. Гацовић, *Путеви истине...*, стр. 146.

na, večera i odmor. Na kraju skoro svake basme ponavlja se formula da bolesnik-samrtnik ili pokojnik ostane (II 2.0, stih. 21-24, 33-36): *Očišćen, prosvetljen,| Kao od oca zasemenjen,| Kao od majke rođen,| Kao od Gospoda Boga sazdan*, što govori u prilog mišljenju, koje smo izneli na početku ovoga rada, da se život ne može popraviti već samo iznova stvarati simboličkim ponavljanjem kosmogonije, koja je uzor svakog stvaranja.

U trećem primeru ritualne prakse (II 3.0) uzme se vunica crvene, plave i bele boje i uvije u jednu nit koja se potom ukrsti preko pokrova od glave do pete pokojnika. Pre nego se pokojnik smesti u grob uzme se beli luk i njime namaže mrtvački sanduk tri puta u levo. Zatim se crveno vino i zejtin sipaju u tikvu koja se metne između nogu pokojnika u grob. Pre nego se mrtvački sanduk u grobu zatvori, obesi se torba o vrat pokojnika. U nju se prethodno metne devet ulomaka mermera, devet cerovih mladica i devet češnjeva belog luka.

Vuneni konac, koji u ovom slučaju ima crvenu boju, u vezi je s htonskim demonima i kultom pokojnika. Poznata je i mala ***crvena kapa*** koju su spremali Srbi graničari za pokojnika, nju su u istu svrhu nosili Levčani i Temnićani, a nju je, najzad, na glavi pokojnika u Jagodini video 1555. izaslanik nemačkog cara A. Buzbek, putujući za Carigrad[65]. U koledarskoj pesmi crvena kapa na glavi Božića predstavlja novo sunce koje se nalazi iza vode, odnosno tamo kuda odlaze duše pokojnika, u donji svet: *Da sakupim, koledo! | Mali bog, koledo! | I Božić, koledo! |* ***Božić zove iza vode****: | "Prenesi me preko nje!" | da sednem u travicu |* ***sa crvenom kapom****.*[66] Ovde je očigledan reliktni ostatak iz onih vremena kada se pokojnik pomoću crvene božićne kape želi divinizovati. Pod uticajem mnogobožačke tradicije, najverovatnije je i u Vlaha bila poznata crvena kapa na glavi pokojnika, koja je, pod uticajem hrišćanstva, pripala ***đavolu***, koji ***na glavi ima crven fes*** (rum°. Dracu i̯e cu fesu ruoşu). Verovatno se u ovim običajima s crvenom kapom i s crvenim vunenim koncem hoće, putem imitativne ma-

---

[65] Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, Нолит, 1970, стр. 58.

[66] Г. Стојковска, *Идентификација божићних ознака и њихово довођење у везу са многобоштвом, Божић – Дајбог*, "Градина", бр. 5 (год. XXXII), Ниш, 1997, стр. 33.

gije, da oteraju đavoli, odnosno demoni duše pokojnika koja nastavlja svoj životni put na onom svetu.[67] Ne zaboravimo da je u vezi s navedenim materijalom u staroegipatskoj mitologiji “boja zla bila (...) crvena, neprijateljska boja peska koja prži. A kako je Set povezan s pustinjom, i njegova boja je obično crvena” (...), a uz to “Plutarh i Herodot beleže da su Egipćani riđokose ljude (crvenokosi ili rumeni ljudi su Setovi poklonici – prim. autora) rado prinosili na žrtvu”.[68] Plava boja vunenog konca simboliše beskrajnost svakako zbog beskrajnog mora i neba, a nebo je u starih naroda shvaćeno kao more po kojem na svojim barkama plove bogovi, po kojem će uz bogove ploviti i duša pokojnikova. Bela boja kod Vlaha je znak žalosti, pored crne koja je novijeg datuma, ali i boja lica demona koji dolaze s onoga sveta. Češanj belog luka kojim se maže sanduk je apotropeon koji neće dozvoliti pokojniku da izađe ukoliko je za života postao vampir, a vino mironosano zejtinom označava krvnu žrtvu namenjenu njegovoj duši. O vrat pokojnika je obešena torba u kojoj se nalazi **devet ulomaka mermera** koji predstavljaju samo *Božanstvo*, odnosno *mladoga Isusa*, kao što se to može naslutiti i u jednoj bugarskoj narodnoj pesmi: *Замъчи сѫ куладе, кулади ле, | Бужа майкѫ ... | Ют Игнатѫ ... | Ду колъѫ, ... | Дуби Богѫ ... | На колъдѫ. ... | Чи си тръгнѫ ... | Бужа майкѫ ... | Богѫ носи ... | В деснѫ ръка ... | Ис Юрданѫ, ... | Юрдан юда. ... | Чи си срешнѫ ... | Свити Николѫ: ... | - ‘Дубра срештѫ, ... | Свити Николѫ, ... | Да ми кръстиш ... | Младѫ Богѫ!’ ... | Ютгуарꙗ ... | Свети Николѫ: ... | - ‘Яс ниможсѫ ... | Госпут кръсти: ... |* ***Госпут тижи ... | Къку мрямур...*** [69]. Broj devet je jedan od brojeva nebeskih sfera i mera dozrevanja i može da simbolizuje uspeh pothvata, dovršenje dela, odnosno uspešno isterivanje demona iz tela povampirene duše pokojnika. I devet cerovih mladica, koje se nalaze u torbi, simbolizuju *mladoga Boga* (usp. napred o *ceru*), a devet češnjeva belog luka, uz svu semantiku koji ima broj devet, treba da budu apotropejon pokojnikove duše na dugom putu ka rajskim poljanama i kući

[67] Poznata je ***cinober*** boja (boja pečene cigle) u kulturi Lepenskog Vira i Vinčanskoj kulturi (Vinča i Pločnik) koja se nalazi u grobovima.

[68] Dž. B. Rasel, *Mit o đavolu*, Prevela G. Velmar-Janković, Beograd, 1982, str. 66.

[69] Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, София, Изд. Министерството на народното просвѣщение, Кн. IV 10, № 18.

božjoj, o čemu peva npr. petrecătura[70] iz Gamzigrada (stih. 54-66): *Idi dole, ka dolini, | Idi ka zracima sunca, | Gde velike kuće ima. | Prozori su prema suncu, | Od zlata je i od srebra, | Kakvu nemamo na zemlji. | To jeste kuća Gospodnja, | Četr'es' dveri i okana, | Ne znaš izać' kada uđeš* (I̯a la val'e cam la val'e, | Cătră raza a đe So̯ari̯e, | Că i̯astă vo casă mari̯e. | Cu fereşćil'i în so̯are, | I̯a i̯e đe aur đe arźint, | Cum n-avem noi̯ pe pomînt. | Ai̯a casă i̯-a domnului̯, | Patruḑăś dă uş fereşć, | Ai̯ să tuń nu şćii̯ să i̯eş.). Pod terminom *raj* često se podrazumeva *velika božja kuća*, odnosno *Kosmos*. Jedna pesma koju je objavio Emil Turdjanu sa manuskripta s kraja XVIII veka pronađenog kod jednog paroha iz sela Giličeni (Ghiliceni) u Besarabiji[71], kao i jedna druga pesma, u kojoj Adam žali za izgubljenim *rajem*, koju je prepisao Moses Gaster sa jednog moldavskog manuskripta nastalog oko 1820. godine, svedoči o ovome: *O raju! palato prelepa, | Svetlost mi tebe miluje. | O raju! dolino slatka, | Ja nerado evo odlazim, | Zbog glasova anđeoskih, | Zbog ptičjeg poja, | Zbog cveća mirisnog, | Zbog zuja pčelinjeg, | ... | Koje imah u tebi* (O raiule! polată frumoasă, | Cu lumină mîngăioasă. | Raiule! grădină dulce, | Eu nu mă îndur a mă duce, | De glasu îngerilor, | De vorba pasărilor, | De mirosul florilor, | De zvonul albinelor, | ... | Ce am avut întru tine)[72].

Četvrti primer ritualne prakse (II 3.1) jeste da se uzme sočivo u levu ruku, a gvozdeni raonik u desnu. Pođe se ulevo ubadajući pokojnika tu i tamo raonikom i stavljajući zrno-dva sočiva uz šaputanje basme. Ovaj ritual se obavlja tri puta tako što je bajalica obnažena do pasa i gologlava. Radi se uobičajeno utorkom, četvrtkom i subotom uveče.

Ono što je proso, a kasnije pšenica i kukuruz, u Slovena, to je sočivo u Vlaha severoistočne Srbije. Budući da se prinosi htonskim demonima, sočivo se stavlja levom rukom na mesto gde se pokojnik

---

[70] С. Гацовић, *Petrecătura...*, стр. 43-237.

[71] E. Turdeanu, *Un manuscris miscelaneu necunoscut*, Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, X, 1-4, 1932, pag. 386, 399-400 и D. O. Cepraga, *Graiurile domnului : Colinda creştină tradiţională : Antologie şi studiu*, Cluj-Napoca, "Clusium", 1995, pag. 91.

[72] M. Gaster, *Chrestomaţie română*, Leipzig-Bucureşti, 1891, pag. 232-233. и D. O. Cepraga, *Graiurile domnului...*, pag. 91.

ubada. Na taj način htonskim silama donjega sveta privuče se pažnja kako bi pokojnikova duša ostala očišćena i prosvetljena.[73]

Basma koja se šapuće uz navedeni ritual u svojim početnim stihovima govori o bajalici koja je *pošla, izoravši rajsko dvorište*, da bi pritom, kako basma dalje kaže, *sočivo posadila da raste i požuti*.

Otkuda žuta boja na rajskim poljanama koje se u basmi pominju kao *rajsko dvorište*? Raj u Vlaha, pored ostalog, ima zajedničkih elemenata sa Elizijumom u drevnih Helena. Tamo *rastu i plamte zlatni cvetovi* koji se npr. u stihovima petrecăture iz Gamzigrada (Gînzîgrad, stih. 93-94; 98) pominju kao cvetovi žute boje: *Ja verujem da si stig'o | Do polja sa rajskim cvećem, | ... | Sve sa cvećem žute boje* (Da-i̯eu cred că mi̯-ai̯ ajuns, | Şî la cîmpu cu floril'i, | ... | Floriśel'e gălbińo̯ari̯e) ili u stihovima petrecăture iz Podgorca (Podgorț I 81.83): *U široko polje idi, | U široko polje cvetno, | Sve je cveće žute boje* (I̯eş tu Mićo-n cîmpu a-lato, | Cîmpu a-lat cu floriśel'e, | Floriśel'e galbińo̯are). Kao dokaz više da veze između vlaškog i helenskog raja postoje, navešćemo i to da u Elizijumu drevnih Helena ima i *polja crvenih ruža*, koja su npr. u stihovima petrecăture iz Duboke (Duboca, stih. 67, 70-74) opevana kao brdo božurova: *Za odmor je dobro mesto | ...| Jer idemo tamo, amo, | Baš po brdu božura, | Jer tamo se žalost deli | I bičem se razdeljuje* (C-aiśa-i̯ bun loc dă ođină, | ... | Că noi̯ ńe duśem şî veńim, | Baş pră đe̯alu cu bujoru, | C-acolo sămparće doru | Cu razbiśu razbiśare) ili u stihovima petrecăture iz Vitovnice (Vitońița, stih. 45-47) kao polje božura: *Ti da ideš, Janko, ideš, | Visoko u božur polje, | Jer se tamo deli tuga* (Să će duś, I̯ancul'e, duś | Sus la cîmpu al cu bujoru, | C-acolo sămparće doru).

Kada je od pokojnika zasejano sočivo u rajskom dvorištu požutelo, onda se prizivaju (II 3.1, stih. 4-7, 9-13): *Košute da dođu | Sočivo da žanju, | Jeleni za njima da vežu | Snopove da prave | ... | Da ih ovršu, | Na mlin da odu | Brašno da prave | Košute hleb da mese, | Vampirima da podele.* Porede toga što jeleni i košute u navedenoj basmi *žanju*, *vršu*, *melju* i *mese*, u stihovima petrecăture iz Melnice (Melńița, stih. 507-518) jelen još i *ore* i *sadi*, doduše bosiljak: *Nek' mi bosiljak zasadi | I ceđom da ga poškropi. | Kada bosiljak iznikne, | Tada*

[73] Верује се да ће демони, док скупљају свако зрно сочива, заборавити на покојникову душу коју су запоселi.

ću ja vama doći. | *Kad' vam jeleni zaoru,* | *Kad' konoplju zasadite,* | *Tada ću ja da se vratim.* | *Možda tada il' ni tada* (Să-n sameńe busui̯ocu, | Şî să-l uđe cu đ-încropu. | Busui̯oc va răsărirḭe, | Atunś i̯o că vai̯ veńirḭe. | Tot cîn-śerbi a-va ararḭe, | Tot cîńepi̯ va sămănarḭe, | Atuńś i̯o vai̯ întorśarḭe. | Po̯aće atunś şî ńiś atunś)**.** I na kraju bajalica naređuje (II 3.1, stih. 14-16): *Tada, pa ni tada,* | *Da vampir dođe* | *U ovo dvorište*.

FOLKLORNA GRAĐA

III 1.0 *OD VAMPIRA ZA BOLESNIKA U KREVETU* (DĂ MOROŃ L-AL BOLNAU ÎN PAT[74])

Baje se bolesniku-samrtniku u krevetu koji je vampir [za života] s nožem i katranom. U katran se stavlja iver cera i kažeš ovako (Să dăscîntă l-al bolnau în pat śe ie moroń cu cuțîtu şî cu catran. În catran puń brucă dă śeroń şî ḑîś aşa):

A pl'icat al bolnau		Pošao je bolesnik
Pi cal'e pi carare,		Putem, razmeđem,
Pi cal'a sfići mai̯ki Marii̯		Putem svete majke Marije
Ş-a-ntînl'it morońu în cal'e.		I sreo je vampira.
Morońu cu moro̯ai̯ca,	5	Vampira s vampiricom,
Draku cu draco̯ai̯ca,		Đavola s đavolicom,
Izdatu cu Izdato̯ai̯ca.		Izdata s izdaticom.
Pi al bolnau ăl tocară		Bolesnika sasekoše
Şî sînźil'i îi̯ băură,		I krv mu popiše,
La pamînt îl dobărîră.	10	Na zemlju ga oboriše.
I̯el să țîpa, să văi̯ta,		On je vriskao, vajkao se,
Ńime n-auḑa.		Niko nije čuo.
Sînta mai̯ca Marii̯a		Sveta majka Marija
Dîn śerɨ auḑa		Sa neba je čula
Pi i̯el în brață îl înbrațîşa,	15	Njega je u naručje zagrlila,
Dî bo̯ală îl scutura,		Od bolesti ga otresala,

[74] Basmu nam je kazivala 4.10.1997. godine Ana Nikolić (*Ana a lu David*, rođ. 1940) iz s. Isakova, opština Ćuprija, oblast Pomoravlje.

Că cu l'imba îl dăscîntai̯,
Cu briśagu îl înțăpai̯,
Cu bruca dă śeroń îl înțăpai̯,
Cu catranu îl cătrănai̯,
Îl oćeşii̯, îl opravii̯
Pi cal'e, pi carare,
Pi drumu al mare,
Unđe pui̯i nu-s auḍa
Ńiś sacuri nu tai̯a,
Acolo să să oćeşască,
Acolo să să oprăvi̯ască,
Pe ńima să nu dîrască.

Jer ga jezikom razbajala,
Britvom ga ubadala,
Iverom cera ga ubadala,
Katranom ga namazala,
20 Olakšala ga i uputila
Putem, razmeđem,
Putem velikim,
Gde se pilići ne čuju
Ni sekire ne seku,
25 Tamo da se olakša,
Tamo da se uputi,
Nikoga da ne dira.

III 2.0 *OD VAMPIRA*[75] (DĂ MOROŃ)

Stavljamo katran na vatru s tamnjanom, uzmemo bosiljak, nož, tri cerova vrha u desnu ruku i počinjemo (Puńem catranu pe foc cu tamăńe, luvăm busui̯oc, cuțît, tri bruś dă śeroń în măn-a điri̯aptă şi-nśepem):

Moroń voi̯ morononń,
Ai̯ pl'ecat pe un cîmp,
Mari̯e şî măi̯ lat,
Prîstă Dragan a-dat,
I̯ai̯ pus o labă în pept,
Da-una pră spinare.
Şî la-i prins, la-i cuprins,
Şî carńa i̯ai̯ mîncat,
Şî o̯asîl'i i̯ai̯ zdrumicat,
Şî sînźil'i i̯ai̯ băut,
Şî modua i̯ai̯ supt.
I̯el tare s-a cîntat,
Ńima nu i̯a dăvărat

Vampiri, Vi, vampironjo,
Po jednom ste polju pošli,
Po širokom polju veljem,
Na Dragana ste naišli,
5 Šapu mu na grudi met'li,
A na leđa drugu.
Uhvatio, obujmio,
I meso si mu pojeo,
I kosti si mu samleo,
10 I krv si njemu popio,
I sržsi mu posisao.
Dragan se jako vajkao,
Niko se nije odazvao

[75] Basmu nam je kazivala 17. VIII 1997. godine Nikolija Nikolić iz Krepoljina, opština Žagubica, oblast Homolje.

Cu glasu pră śerị
Cu lacrăm pră mărị
Ńima lumi̯e nu l-auḑa
Sînta mai̯că Marii̯e l-auḑa
La i̯el odma al'erga
Şî tot bińe l-întreba
"Śe će vai̯ţ Dragańe
Śe tot će vai̯erez?"
"C-a plecat moroń, moronoń,
Moroń viu, moroń mort
Pră un cîmp mare şî lat,
Prîstă mińa dat,
Mi̯-a pus o labă-n pept,
Da-păi̯ una-n spinare
Şî tot m-a mîncat,
Carńa m-a mîncat
Sînźil'i m-a băut
Şî modua m-a supt,
I̯eu-s m-a cîntat."
"Nu-će cînta, nu-će văi̯era
Numa al'argă la baba Ńicol'ii̯a
Că mari̯e đescîntăto̯are,
S-alerźe măi̯ îndată,
Să i̯a cîtăva catran în mînă
Şî tri bruś dă śeroń,
Că-s bune dă moroń,
Şî tamîńe s-pună,
Şî cuţîtu-n mînă
Şî la Dragan s-alerźe
Dî la i̯el i̯a a luvat
Moroń şî moronoń,
Moroń viu, moroń mort."
Ăl luva şî ăl tai̯a,
Cu catran ăl cătrăńa,
Cu bruśil'i ăl înbruca,
Că-s bune dă moroń,

Jednim glasom sve do neba
15 A suzama sve do mora
I niko ga nije čuo,
Sveta Marija je čula,
Odmah njemu dotrčala,
Sve ga redom upitala:
20 "Što se vajkaš, ti Dragane
Zašto uvek samo kukaš?"
"Jer je poš'o onaj vampir,
Vampir živ i vampir mrtav
Po širokom polju veljem,
25 Na mene naiđe,
Šapu mi na grudi metnu,
Na leđa mi drugu metnu
I celog me on pojeo,
Meso mi je sve pojeo,
30 A krv mi je svu popio
I srž mi je usisao,
Ja sam se zato vajkao."
"Nemoj kukati, vajkati se,
Idi baba Nikoliji
35 Jer je velja bajalica,
Neka dođe što pre može,
Nek katran u ruku uzme
I tri vrha cerova još,
Jer su dobri za vampire,
40 Pa i tamnjan neka stavi,
Neka nož u ruku uzme
I Draganu nek požuri
I sa njega ona uzme
Vampira još vampironju,
45 Vampira živog i mrtvog."
Uze ga i iseče ga,
Katranom ga namazala,
Vrhovima ubadala,
Jer su dobri za vampire,

Cu tamîńa-l tîmîńa,
Cu cuțîtu-l taa̯,
Cu mîńil'i-l zdrumica,
Dîn capu lu Dragan
Dîn źeńe, dîn sprînśeńe,
Dîn vîrfu okilui̯,
Dîn vîrfu nasului̯,
Dîn fața obrazului̯,
Dîn pept, dîn ińimă,
Dîn spl'ină, dîn rarunɨ̇,
Dîn cîrtină, dîn trîban,
Dîn mață, dîn rînd̦ă,
Dîn o̯asă, dîn co̯astă,
Dîn şolduɨ̇, dîn nođiță,
Dîn călcăńe, dîn tălpe,
Dîn đeşće, dîn ungii̯,
Ăl luvai̯, ăl taa̯i̯,
Morońu, morono̓ńu,
Moroń viu, moroń mort,
Cu cuțîtu ăl taa̯i̯,
Cu catranu-l cătrăńai̯,
Cu tamîńa-l tîmîńai̯,
La urmă-n foc ăl bagai̯,
În foc ăl arsăi̯,
În furună ăl fripsăi̯,
Moroństu, morono̓ńu,
Moroń viu, moroń mort,
Da-pe Dragan al nostru
În piśo̯are ăl sculai̯,
Şî-l spalai̯, şî-l śistîi̯,
Şî-l đispleći̯i̯ đe to̯aće.
Să ui̯đască curat, luminat,
Ca dî la mumă-sa fatat,
Ca dî la tată-su sămănat,
Ca dî la Dumńe-D̦ău lasat,
Đi la mińe đescîntat.

50 Tamnjanom ga okadila,
A nožem ga je isekla,
Rukama ga je zdrobila,
Iz glave Draganove
Sa obrva, trepavica,
55 Iz očiju njegovih još
S vrha nosa još njegovog,
S obraza lica njegovog,
Iz pluća i još iz srca,
Iz slezene, iz bubrega,
60 Još iz mesa, iz stomaka,
Iz creva još i želuca,
Iz kosti i iz kičme još,
Iz butina, iz zglobova,
Iz pete još, iz tabana,
65 Iz prstiju, iz noktiju,
Uzesmo i isekosmo
Vampira, tog vampironju,
Vampira živog i mrtvog,
Nožem sam ga isekla,
70 Katranom ga namazala,
Tamnjanom ga okadila,
U vatru sam ga bacila,
Vatrom sam ga izgorela,
U furuni još ispekla,
75 Vampira, tog vampironju,
Vampira živog i mrtvog.
I tako Dragana našeg,
Eto, na noge sam digla
I oprah ga i očistih
80 I raspetljah ga od svega.
Osta očišćen, prosvetljen,
Još kao od majke rođen,
Kao od oca zasemenjen,
Kao od Gospoda sazdan,
85 Od mene je on izbajan.

KOMENTAR

Nožem (ili britvom), kao i svakim oštrim predmetom, bajalica želi da saseče zle demone, odnosno vampire, a iverom cera, koji je supstitut božanskog *Velikog drveta*, ili s tri cerova vrha, želi da ih otera iz samrtnika u vruć katran, koji se za ovu priliku krčka na vatri.

Bajalica šapuće basmu povampirenom samrtniku-bolesniku koji je *krenuvši* na put svete majke Marije sreo vampira, tj. *vampira s vampiricom, đavola s đavolicom, izdata s izdaticom* koji ga *sasekoše i krv mu popiše, na zemlju ga oboriše*. Bol i dozivanje u pomoć nije niko čuo osim *svete majke Marije*, koja je sa neba čula i bolesti sa njega odagnala, jer ga je bajalica jezikom razbajala, a bolesti je britvom sasekla, iverom cera izbola i katranom namazala.

Na taj način ona je odagnala demone iz tela povampirenog samrtnika-bolesnika i uputila ga (III 1.0, stih. 21-24): *Putem, raspućem, | Putem velikim, | Gde se pilići ne čuju, | Ni sekire ne seku* ili (III 2.0, stih 3): *Po širokom polju veljem*, odnosno, tamo odakle su došli u prostore donjeg sveta, kuda ide i pokojnikova duša, kao što je zabeleženo i u stihovima petrecăture iz Ranovca (Rănoăț I, stih. 221-230): *Pokojnik mi tada pođe, | Iz sveta jednog u drugi, | Iz jedne zemlje u drugu, | Gde mi sekira ne seče, | Nit petlovi ne pevaju, | Gde mi Sunce ne izlazi, | Ni vetrovi ne duvaju, | Pa i kiše ne padaju. | Tamo nikad dana nema, | Niko nikog ne poznaje* (Dar al mortu mi̯-a pl'ecat, | D-într-o lumi̯e-n altă lumi̯e, | D-într-o țară-n altă țară, | Unđe săcure nu mă̆i̯ tai̯e, | Ńiś cocoş nu mă̆i̯ cînta-re, | So̯are nu mă̆i̯ răsări̯a-re, | Ńiś un vînt nu-l mă̆i̯ baća-re, | Ńiś plo̯ai̯a nu-l mă̆i̯ ploi̯a-re. | Ńiś d̦ăua nu să mă̆i̯ faśa-re, | Ńima-n lumi̯e nu țafda-re) ili npr. iz Melnice (Meńița, stih. 494-503): *Ja se spremih za put dalek, | Iz jednog sveta u drugi, | Iz jedne zemlje u drugu, | Preko atara dalekih, | Gde mi sunce ne izgreva, | A i danak se ne rađa, | Niti petlovi nam poju, | Niti momci nam sviraju. | Samo mračna magluština, | Nazire se svetlost sveća* (I̯eu m-am sprimit dă drumai̯it, | Dîntr-o lume-n altră lume, | Dîntr-o țară-n altră țară, | Dă parće prăstă otară, | Unđe-m So̯arl'i nu-m răsăre, | Da-ńiś d̦ăua nu să faśe, | Ńiś cocoşî nu-m cîntară, | Ńiś voi̯ńiś nu-m śui̯erară. | Numai̯ śață ńeguri̯ață, | Şî cu zărɨ̇ dă lumănărɨ̇).

O samom izgledu vampira stihovi (III 2.0) nam ništa ne govore osim da je svoju žrtvu pritisnuo *jednom šapom na grudi*, a *drugom na leđa* i da ju je potom *uhvatio, obujmio i meso mu pojeo, kosti mu samleo, krv mu popio i srž mu posisao*. Nadalje, Bogorodica priskače u pomoć čoveku koga je napao *vampir* tek kada je on jako zakukao *jednim glasom sve do neba, a suzama sve do mora*. Postojanom strukturom ove basme, u kojoj *glas* i *suze* na simboličan način spajaju *nebo*, koje predstavlja utočište bogova, i *more*, koje predstavlja onostrani svet i utočište demona, ugroženi čovek gradi kosmičku osu, odnosno *axis mundi*. Ta osa označava uspostavljanje sakralnog vremena sa samog početka, a gradi se posredstvom izvesnih realija koje u simboličkom smislu predstavljaju i atribute koji se poput *glasa* vezuju za *Gromovnika* ili poput *suza*, koje predstavljaju *vlagu*, vezuju za *Majku Zemlju*. O ovome je nešto više izneo Lj. Radenković u svojoj knjizi, odakle donosimo nekoliko primera iz srpskog, bugarskog i makedonskog folklora: *Vrišti, pišti, | diže glasi do nebo, | pušta suzu do zemlju* ili *pa pišti, pa cvili, | pa pušta slze do zam | i glasi do nebesa* (kod Srba); *Glas diga do nebo | sълzi roni do zemi* (kod Bugara); *Se rasplakal* (...), *se razrekal, | rastresol glasje do nebesa* (kod Makedonaca)[76] itd.

FOLKLORNA GRAĐA

IV 1.0 *VODA ILI VINO GOSPOD-BOGA* (APA OR VINU A LU DUMŃE-D̦ĂU[77]).

Da se uzme nenačeta voda sa izvora koju sipaš u flašu, a potom stavljaš nož, bosiljak i tamjan. I jednako bajem bolesniku, utorkom, četvrtkom i subotom. Kažeš ovako (Să să i̯a apă ńe-nśeputâ dî la fîntînă şî pui̯ în flaşă cu cuțîtu şî busui̯ocu şî tamîńe. Şî totuna dăscînt l-al bolnau, marța, joi̯a şî sîmbăta. Zîś aşa).

---

[76] Љ. Раденковић, *Символика света...*, стр. 33-36.

[77] Basmu nam je kazivala Vladinka Pavlović 5. X 1997. (*Vladinca a lu Marincoń* – rođ. 1942) iz s. Bigrenice (*Brigeńița*), opština Ćuprija, oblast Pomoravlje. *Apa or vinu al bolnau bi̯a dă tri ori̯ şî il̓ mo̯are il̓-să sco̯ală* (Vodu ili vino bolesnik popije tri puta pa od toga ili umire ili ozdravi).

A pl'ecat al bolnau
Pe cal'e, pe carare,
Pră un drum mare,
S-a-ntînl'it cu bo̯al'il'i în cal'e.
I̯el'e la dobărît,
La pomînt la culcat,
I̯el s-a văi̯tat, s-a văi̯erat,
Ńima lumi̯e n-o-uḓa,
Sînta mai̯că Marii̯e
Đim śer auḓa
Pră scărỉ dă arźint scobăra
Şî pră i̯el îl întreba:
“Śe će ai̯ văi̯tat,
Śe će ai̯ văi̯erat?”
S-a văi̯tat, s-a văi̯erat,
C-a pl'ecat pră cal'e,
Pră un drum mare
S-a-ntînl'it cu bo̯al'il'i în cal'e.
I̯el'e la pomînt la cobărît.”
Sînta mai̯că Marii̯e
Înopoi̯ să-ntorśa,
Cata um om mare
C-o sacure mare
Care s-a dus
Într-o pădure mare
La um l'emn mare
A scos o i̯e̯aşke mare
A facut
O bisărică mare
Cu uşîl'i la zăvrńit,
Cu penĝerl'i la răsărit.
Care în i̯a că şăđa?
Sîntă mai̯că Marii̯e
Cu Sînta mai̯că Pre̯aśe[78]

Pošao je bolesnik
Putem, razmeđem,
Putem velikim,
Susreo se s bolestima.
5 One ga oboriše,
Na zemlju ga položiše,
On se žali, zapomaže,
Niko ga u svetu nije čuo,
Sveta majka Marija
10 Sa neba ga je čula,
Po skalama sišla srebrnim
I njega mi upita:
“Što si se vajkao,
Što si zapomagao? ”
15 Vajkao sam se, zapomagao,
Jer sam pošao na put,
Na jedan veliki put
I susreo se s bolestima.
One su me na zemlju oborile.”
20 Sveta majka Marija
Nazad se vratila
Tražila je velikog čoveka
Sa velikom sekirom
Koji je otišao
25 U jednu veliku šumu
Do jednog velikog drveta
Da iseče veliki iver
Od kojeg je načinio
Veliku crkvu
30 S vratima ka zapadu,
S pendžerima ka istoku.
Ko mi u njoj sedi?
Sveta majka Marija
Sa svetom majkom Prečistom

[78] *Pre̯aśe* “ umesto adekvatnog *Pre̯aśesta* “Prečista”.

Śe dă lucru că lucru
L-ai̯ vii̯ cărț albe scrii̯a
Da l-ai̯ morț
Cărț ńagre le-nconđii̯a
Prîn sat l'e trimeća
Întru-n vîr đe cracuńel
O baltuță mică
Da o galamă mare.
A plecat sînta mai̯că Marii̯e
Cu sînta mai̯că Pre̯aśe
Să caće fiol'etu lor,
Dumńe-Ḑău broşćilor.
Broşćil'i a-ntrebat:
Az vaḑut pr-aiş trecănd
Fiol'etu nostru,
Dumńe-Ḑău vostru
L'esńe đe vaḑut
Ma amuncă dă cunoscut."
Broşćil'i i̯-a spus:
"I̯el, căluşelu lui̯
Vînăśor, porîmbăśor,
Pinćeńeśor în piśoru
Al dă điri̯apta dîn urmă
Frîu lui̯ douo
Nopîrcuță-nodaće
Şaua a lui̯ i̯estă dă aur
Mustăśo̯ara a lui̯
Spicu orḑîlui̯.
Oki lui̯ douo mure ńegre
Înćinsă jos
Pră rug vi̯erđe
Unđe ńima nu-l măi̯ vi̯eđe.
Că I̯evrei la luvat
Şî la oltar la-ngropat
Şî bi̯e̯au vin
Şî manîncă

35 Šta mi od posla rade?
Živima bele knjige piše,
A mrtvima
Crne knjige piše,
Po selu ih poslaše.
40 Na jednom vrhu planinskom,
U jednoj maloj dolini,
Čuje se velika galama.
Pošla je sveta majka Marija
Sa svetom majkom Prečistom
45 Da sinčića svoga traži,
A Gospoda Boga žabljeg.
One žabe upitaše:
"Videste li da prolazi
Sinčića našeg,
50 Gospoda Boga vašeg.
Lasno ga je videti,
No je teško poznati ga."
Žabe im rekoše:
"On i njegov konjić
55 Plavušan, zelenko
S belim gležnjem na
Desnoj zadnjoj nozi.
Dizgine su njegove dva
Poskoka učvorena,
60 Sedlo mu je od zlata,
A brkovi su njegovi
Klas ječmeni.
Oči su njegove dve crne kupine
Nanizane dole
65 Po kupini zelenoj
Gde ih niko neće videti.
Jer ga Jevreji uzeše
I kod oltara pokopaše
I vinom se nalivaše
70 Posle jela.

Cînd cocoşi în dunga		Kad petlovi na ivici
Q̯al'i va cînta		Grneta zapevaju
Şî Dumńe-D̦ău v-a-nvii̯a,		I Gospod-Bog bude oživeo,
Cîn vinu în vińe să va duśa		Kad vino u venama poteče
Şî va pupi şî va lăstări,	75	I kad propupa i lastari,
Atunś şî Dumńe-Dău v-a-nvii̯a.		Tada će i Gospod oživeti.
I̯i̯i̯ la blăstămat şî la-ngropat		Prokleše ga, pokopaše
Cu muguri̯el dă fag		Sa pupoljkom bukve
Şî cu cuńişor dă brad.		I klinom bora.
Îrćil'i a furat cuńu dî la buric	80	Miš ukrade klin pupčani
Şî l-a pitulat		I sakri ga
Supt i̯esl'a cai̯ilor.		Pod jaslama konjskim.
Sînta mai̯că Marii̯e cîn aşa aud̦a,		Sveta majka Marija kad je čula,
I̯a fuga la i̯esl'a		Ona brzo do jasala
Cai̯ilor al'erga	85	Konjskih dotrča
Cuńişoru cu điri̯apta		I klin desnom rukom
În sîn îl baga		U naručje metnu
Şî la mormîntu lu Dumńe-D̦ău		I do groba Gospod-Boga
I̯a să duśa,		Ona ode,
Treśa o dată şî dă dă or,	90	Prođe jednom i drugi put,
A tril'a q̯are,		Po treći put,
Śiştorel'l'i să rogovi̯a		Bajalice su se molile
Cuńişoru la ińimă		I klin na srce
Lu Dumńe-D̦ău cađa.		Gospod-Boga pade.
Dumńe-D̦ău sufl'itu ăş trăźa,	95	Gospod dušu svoju udahnu,
Vinu în vińe să duśa,		U venama poteče mu vino,
Răstări̯a şî înpupi̯a, şî-nverd̦a		Izlastari, propupa i ozeleni
Dumńe-D̦ău pră pomînt pleca.		I po zemlji Gospod pođe.
Toţ cocoşî		Svi petlovi
Ărpil'i ăş baća,	100	Krilima zamahnuše,
În dunga q̯al'l'i cînta		Na ivici grneta kukuriknuše
Dumńe-D̦ău învii̯a,		I Gospod-Bog ožive,
Pră pomînt pl'eca		Po vasceloj zemlji pođe
Cu sîntă mai̯că Marii̯e		Sa svetom majkom Marijom
Şî cu sînta mai̯că Preśe	105	I svetom majkom Prečistom
Şî l-al bolnau să duśa		I kod bolesnika dođe

Şî-l întreba:		I upitaše ga:
O fi grăşît mumă,		Možda je majka sagrešila,
O fi grăşît tată,		Možda je otac sagrešio,
O fi grăşît fiśor,	110	Možda je sin sagrešio,
O fi grăşît babă,		Možda je baba sagrešila,
O fi grăşît di̯edă,		Možda je deda sagrešio,
O fi grăşît ui̯că,		Možda je ujka sagrešio,
O fi grăşît ćei̯că,		Možda je tetka sagrešila,
O fi grăşît,	115	Možda je on sagrešio,
Va fi păcătos,		Biće da je sagrešio,
Să-l prostască,		Da mu oproste,
Sufl'itu să-i̯ uşuri̯ască,		Dušu da mu olakšaju,
Pră scărɨ dă arźint		Po lestvama srebrnim
Să-l primi̯ască.	120	Da ga prime.
Dacă va avi̯a l'ac,		Ako bude imao lek,
Vladinca đescîntato̯ari̯a		Vladinka bajalnica
La đescîntat;		Mu je bajala;
I̯el l'acu să-ş i̯a		On lek svoj neka uzme.
Pră pomînt va pl'eca	125	Ako po zemlji bude pošao
Şî va merźa,		I ako bude hodao,
I̯el şî să va scula.		On će i ozdraviti.

IV 2.0 *VINO GOSPOD-BOGA* (VINU A LU DUMŃE-Ḑ̦ĂU[79])

Vino Gospodnje se spravlja teško bolesnom čoveku koji se zatim ili diže /sa postelje/ ili umire, jer umire đavo u njemu. Teško bolesnom čoveku valja dati to vino dok sunce ne zađe (Vinu a lu Dumńe-Ḑău să faśe la uom bolnau rău şî uomu il'i să sco̯ală il'i mo̯are că mo̯are rîu în i̯el. Care i̯e rău bolnau pănă în zăvîrńit đe so̯are să-i̯ đa să bi̯a vino-la).

[79] Basmu nam je kazivala Marija Brnzanović 28.05.1997. (*Mari̯a Brînzanović a lu Kińejoń* – rođ. 1928) iz s. Metovnice (*Mitońiţa*), opština Bor, oblast Crnorečje. Bajanje mora obavljati stara baba koja više nema menstrualne cikluse (rum. *babă i̯ertată*) ili tri udavače (rum. *trii̯ fi̯eće marɨ*), kao što je to bilo nekada.

Am plecat pe cale, pe carare,		Pošao sam putem, razmeđem,
Pe al śe drum mare.		Putem velikim.
Mă întînl'ii̯		Susretoh se
Cu moroń, su moro̯ai̯ke		S vampirima, vampiricama,
Cu pricol'iś, su pricol'iśo̯ai̯ke	5	S tencima, tenčicama,
Cu moroń viu,[80]		Sa živim vampirom,
Cu moroń mort,		S mrtvim vampirom,
Cu moroń đin sat,		S vampirom iz sela,
Cu moroń đin lăturɨ̇ đe sat.		S vampirom izvan sela.
“Bună cal'a fa Marii̯o.	10	“Dobar ti put želim, Marijo.
Mulțam tal'e		Tebi takođe
Śeḑ tu cîta		Sedni malo
Pe scamnu al dă arźint.”		Na stolicu srebrnu.”
“N-am veńit să şăd,		“Nisam došao da sedim,
Numa va veńit	15	Već je vama došla
Ploscă dă vin		Ploska vina
Şî dă rakii̯e.		I rakije.
Đi la veri voştri,		Od rođaka vaših,
Đi la fińi voştri,		Od kumova vaših,
Đi la mărɨ̇, đe pistă mărɨ̇,		Sa mora, preko mora,
Să plecaț	20	Da pođete
Đin capu lu I̯anco,		Iz glave Jankove,
Đin cap, đin ińimă,		Iz glave, iz srca,
Đin mîń, đin piśo̯are,		Iz ruku, iz nogu,
Đin to̯aće kii̯eturel'l'i.		Iz svih zglobova.
Să pl'ecaț la mărɨ̇, pistă mărɨ̇.	25	Da pođete na mora, preko mora.
Acolo śe să lucraț?		A tamo šta ćete raditi?
În oără să jucaț,		U kolu da igrate,
Đe noozăś şî noo đe stîńjeń.[81]		Devedeset i devet mera.
În pamînt să vă bagaț,		U zemlju da uđete,
Acolo să cununaț, să boćeḑaț	30	Tamo da venčate, da krstite

[80] Veruje se da je bolestan čovek koji duže vreme leži nepokretan na postelji za života postao vampir.

[81] Gh. Bulgar, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar…*, pag. 434, pod odrednicom **stânjen**[1], *stânjeni*, s. m. (reg.) **1.** jedinstvena mera za dužinu korišćena pre nego se uspostavio *metarski sistem* (dužina je između 1,96 m i 2,23 m).

Şî în oără să jucaţ,
Urd̦ăl'l'i să vă mîncaţ.
Cînd lupu va săśera,
Voi̯ îndărăt viţ măi̯ cata,
Cînd ursu va tră̯iera,
Voi̯ îndărăt viţ măi̯ întorśa.
Că i̯eu cu l'imba vă điscîntai̯,
Cu mătura vă măturai̯,
Đim ińima lu I̯anco la mări̇
Şî pistă mări̇ v-aruncai̯.
Ramasă I̯anco
Curat, luminat
Ca đe Dumńe-D̦ău lasat!

I u kolu da igrate,
Opute svoje da iskidate.
Kada vuk bude žnjeo,
Vi ćete se nazad okrenuti,
35 Kada medved bude ovršio,
Vi ćete se nazad vratiti.
Jer ja vas jezikom obajah,
Metlom vas ometoh,
Iz srca Jankova na mora
40 I preko mora vas bacih.
Ostade Janko
Očišćen, prosvetljen
Kao od Gospod-Boga sazdan!

IV 2.1 *VINO GOSPOD-BOGA* (VINU A LU DUMŃE-DĂU[82])

Nekada se "bajalo" čoveku koji je mnogo bolovao u krevetu. Uzima se stabljika sočiva koja je u cvatu i njeno seme se uzima i obilazi se kuća od ulaza do ulaza sa semenom na žaru da se ne povampiri ili štogod drugo. Pored toga treba još vino u posudi s bosiljkom i tamnjanom (Vr-o dată s-a munśit cu omu cari̯e zaśe mult bolnau în pat. Să i̯a i̯arbă mei̯ care are flo̯are şî bo̯abil'i i̯i̯ să i̯au şi să dă ocol la casă đi la uşă pănă la uşă cu i̯ale pe carbuńe să nu să facă moroń or śeva vr-o dată. Pingă ai̯a măi̯ trebii̯e un şiş dă vin cu busui̯oc şi tamîńe).

Dau cap prăntru cap,
Suflet prăntru suflet,
Păr prăntru păr,
Frunće prăntru frunće,
Obraz prăntru obraz,

Dajem glavu za glavu,
Dušu za dušu,
Kosu za kosu,
Čelo za čelo,
5 Obraz za obraz,

[82] Basmu nam je kazivala 27. IV 1997. godine Dušanka Nedeljković (*Duşanca a lu Nedel'co*, rođ. 1925) iz s. Dobrog Polja, opština Boljevac, oblast Crnorečje.
[83] Listove [nožne] za listove [nožne].
[84] [Skočni] zglob za [skočni] zglob.
[85] [Nožne] prste za [nožne] prste.

Ocɨ prăntru ocɨ,
źeńe prăntru źeńe,
Sprînśeńe prăntru sprînśeńe,
Nas prăntru nas,
Uri̯ecɨ prăntru uri̯ecɨ,
Gură prăntru gură,
Źinț prăntru źinț,
Beregeț prăntru beregeț,
Pept prăntru pept,
Spinare prăntru spinare,
Mîń prăntru mîń,
Umerɨ prăntru umerɨ,
Co̯aće prăntru co̯aće,
Đeđeće prăntru đeđeće,
Ficaț prăntru ficaț,
Fćeri̯e prăntru fćeri̯e,
Spl'ină prăntru spl'ină,
Co̯asće prăntru co̯asće,
Rărunke prăntru rărunke,
Țîță prăntru țîță,
Bobreḑ prăntru bobreḑ,
Burtă prăntru burtă,
Mață prăntru mață,
Beşică prăntru beşică,
Trup prăntru trup,
Pulă prăntru pulă,
Pizdă prăntru pizdă,
Şoldurɨ prăntru şoldurɨ,
Źenuncɨ prăntru źenuncɨ,
Pulpii̯ prăntru pulpii̯,[83]
Nođiță prăntru nođiță,[84]
Calcăńe prăntru calcăńe,
Tălpi prăntru tălpi,
Đeđeće prăntru đeđeće,[85]
Ungii̯ prăntru ungii̯,
Carńe prăntru carńe,

Oči za oči,
Obrve za obrve,
Trepavice za trepavice,
Nos za nos,
10 Uši za uši,
Usta za usta,
Zube za zube,
Grkljane za grkljane,
Pluća za pluća,
15 Leđa za leđa,
Ruke za ruke,
Ramena za ramena,
Laktove za laktove,
Prste za prste,
20 Džigerice za džigerice,
Jetru za jetru,
Slezinu za slezinu,
Kosti za kosti,
Bubreg za bubreg,
25 Dojku za dojku,
Bubrege za bubrege,
Stomak za stomak,
Creva za creva,
Bešiku za bešiku,
30 Telo za telo,
Kurac za kurac,
Pičku za pičku,
Butine za butine,
Kolena za kolena,
35 Listove za listove,
Zglob za zglob,
Pete za pete,
Tabane za tabane,
Prste za prste,
40 Nokte za nokte,
Meso za meso,

Oasă prăntru oasă,
Sînźe prăntru sînźe,
Dau tot prăntru tot.

Kosti za kosti,
Krv za krv,
Dajem sve za sve.

Ili se uzme malo katrana u neku posudu, tamnjan, devet vrhova cera, a posle se nožem baje u katranu. Kažeš ovako (Or să i̯a cîta catran înr-un vas, tamîńe, noo vîrurɨ đe śeroń şî pră urmă cu cuțîtu, briśagu, đescînț în catran. Zîś aşa).

Un moroń cu o morońo̯ai̯că,
Un śumoń cu o śumo̯ai̯că,
Un izdat cu o izdato̯ai̯că.
Sînźil'i l-al bolnau nu-i bi̯arăț,
Ińima nu-i mîncarăț,
La pamînt nu-l culcarăț,
Că i̯eu cu catran vă prinsăi̯,
Cu briśagu vă jungii̯ai̯,
Cu tamîńe vă tamîńai̯,
Cu bît đe śeroń vă bruśii̯
Pe toț la mărɨ vă opravii̯
În capićil'i śo̯aśilor
În coḓîl'i mărilor
În co̯arńili śerilor.

Jedan vampir s vampiricom,
Jedan čumko s čumicom,
Jedan izdat s izdatkinjom.
Nemojte krv piti bolesniku,
5 Srce mu nemojte pojesti,
Na zemlju ga nemojte položiti,
Jer vas katranom uhvatih,
Nožem vas bockah,
Tamnjanom vas okadih,
10 Prutom cerovim ubadah,
Sve vas na mora opravih,
Na vrhove čuka,
Na krajeve morā,
У ђошкове небеске.

Kad je završila sa bajanjem uzela je vino i prskala je tri puta preko desne ruke unazad /najpre da se vino tri puta degustira /, a katran da okači napolje o neko drvo i da ga ne unosi u kuću do u gluvo doba noći, nego da zaključa vrata ključem. Kad se unosi, u katran se stavi jedna žeravica i metne se ispod kreveta sa bolesnikom (Dupa śe să a cîntat cu tot a luvat vinu đescîntat şi a stropit đe tri ori̯ pisće mîna dre̯aptă îndărăt (întîń să-l guşće pe vin đe tri ori̯) da cu catranu să-l atîrńe afară la vr-um l'emn şî să nu-l baźe în casă pănă la miźlocu nopțî numa să înkidă uşa cu kei̯a. Cînd vii̯ cu catranu să pui̯ un cărbuńe đe foc pre catran şî să-l baźe su pat l-al bolnau).

KOMENTAR

Prvi primer ritualne prakse (IV 1.0) bajalica obavlja u flaši s nenačetom izvorskom vodom, nožem (britvom), bosiljkom i tamnjanom tako što desnom rukom u kojoj drži navedene elemente čini izvesne pokrete uz izgovaranje basme. U prvom kao i u drugom primeru ritualne prakse (IV 2.0) bajalica spravlja teško bolesnom čoveku tzv. *Vodu ili Vino Gospodnje* kome se potom dâ malo da popije ili mu se makar ovlaže usne ili se malo poprska, ukoliko je tokom bajanja umro. Ubrzo se bolesnik diže iz kreveta zato što u njemu, veruju, umire zlo, odnosno đavo, ili umire zato što ga zlo, odnosno đavo koji ga je držao u životu, kako bi uz pomoć njegovog tela činio mnoga zla, napušta. Bajalica koristi nenačetu izvorsku vodu u oba navedena primera ritualne prakse i pored toga što se ova voda često naziva i *Vino Gospodnje*.

Treći primer ritualne prakse (IV 2.1) bajalica obavlja u posudi s vinom, bosiljkom i tamnjanom, tako što desnom rukom u kojoj drži navedene elemente čini izvesne pokrete uz izgovaranje basme obilazeći oko kuće s kandilom u koje se na žar pospe malo sočiva i makar jedna grančica same biljke sočiva u cvatu. Obajanim vinom poprska se bolesnik preko desne ruke unazad obilazeći ga tri puta.

Ovaj primer ritualne prakse može da se obavlja i na drugi način, tako što bajalica uzme u desnu ruku nož (britvu) i devet cerovih mladica te njima čini izvesne pokrete u posudi s katranom uz izgovaranje druge basme. Posuda s katranom se okači o neko drvo. U gluvo doba noći ona se unosi u kuću, pospe se u nju malo žara i stavlja ispod kreveta na kojem leži bolesnik kako bi se time okadio.

O pojedinim elementima ritualne prakse koji se ovde pominju rekli smo već po nešto u prethodnim komentarima, ono što ovde želimo da istaknemo je starost, bogatstvo i raznolikost motiva koji se pominju u basmama o *Vodi ili Vinu Gospodnjem*.

Prvo što bismo istakli u basmama koje se koriste u prvom i drugom primeru ritualne prakse jeste put na razmeđi ovoga i onoga sveta kojim se bolesnik-samrtnik ili pokojnik kreće. To je put na razmeđi života i smrti koji vodi u svet blaženo počivših senki. Bolesnik-samrtnik je, kaže se u stihovima prve basme, pošao *putem, razmeđem, putem velikim*, gde se *susreo s bolestima*, a one su ga *oborile* i *na zemlju po-*

ložile, dok se u stihovima druge basme bolesnik-samrtnik ili pokojnik susreo sa svim mogućim *demonima*, izazivačima bolesti.

Bolesnika-samrtnika ili pokojnika koji zapomaže *sa neba je čula sveta majka Marija* koja je, radi pomoći, *potražila velikog čoveka sa velikom sekirom, koji je u velikoj šumi isekao veliko drvo i sagradio veliku crkvu čija su vrata ka zalasku sunca, a prozori ka istoku*. Možemo u velikom čoveku prepoznati *Kosmotvorca*, a u velikoj sekiri *kosmotvorački princip* poput dvogube sekire, maloazijske nepoznate nam po imenu boginje ili boga, kasnije Zeusa, *labris* (< grč. *λάβρυς*) ili Torov, odnosno Donarov čudotvoran čekić *mjelnir* (< germ. *Miölnir "lomiti, mrviti"*). Pomoću tog principa iz *velikog ivera*, koji predstavlja *mladoga Boga*[86], odnosno *Sina Božjeg*, a potiče od *Velikog drveta*, koje predstavlja samo *Božanstvo*, odnosno osovinu uređenog sveta (*axis mundi*), sagrađena je *velika crkva*, koja predstavlja *Kuću Božju*, odnosno *božanski uređeni Kosmos*. U njemu Sunce kao Božanstvo na svom večnom putu ulazi u *donji svet* kroz vrata koja se nalaze na zapadu, a izlazi iz njega kroz vrata (u našoj basmi *prozor*) koja se nalaze na istoku. *Velika šuma* u kojoj raste *božansko Veliko drvo* predstavlja *Haos*, čime se potvrđuje poznata premisa u mnogim indoevropskim mitologijama da se *Kosmos iz Haosa rađa*. Da se pod *velikom crkvom čija su vrata ka zalasku sunca, a prozori ka istoku* podrazumeva *uređeni Kosmos*, navešćemo dve narodne koledarske pesme iz Rumunije koje potvrđuju izneto mišljenje; prvu koju je zabeležio Bartok: *Postoji jedan veliki manastir, | Niti je velik' niti je prevelik', | Čini se da je od neba do zemlje, | Niti je širok niti je preširok, | Čini se da je svet obuhvatio ...* (Este o mînăstire mare, | Nici de mare nu-i prea mare, | Făr' din ceri pînă-n pămînt, | Nici de lată nui prea lată, | Făr' cuprinde lumea toată ...)[87] i drugu koju je zabeležio Brjazul: *Iza najvećeg se brda | Razgranalo divno sunce, | To ne beše divno sunce, | Već manastir to bejaše, | Zidovi mu od limuna, | A vrata mu od tamjana ...* (După dealul cel mai mare, | Răsărit-a mîndrul soare, | Mîndrul soare

---

[86] Д. Крстић, *Бадњи дан у Ошљану*, Етно-културолошки зборник : за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. II, Сврљиг, 1996, стр. 90-91; Славољуб Гацовић, *Путеви истине...*, стр. 146.

[87] B. Bartók, *Rumanian Folk Musik*, vol. IV – *Carols and Christmas Songs (Colinde)*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1975, nr. 114 a.

nu era, | Ci era o mînăstire, | Cu pereții de-alămîie | Şi cu uşa de tămîie ...).[88]

Da nije reč o običnoj *velikoj crkvi* za čoveka po merilima ljudskim na mikrokosmičkom planu, već o *božjoj* na makrokosmičkom, odnosno da je reč o uređenom *Kosmosu*[89], nalazimo još potvrda u daljem tekstu naše basme. Na pitanje: *ko u njoj stanuje*, dobija se odgovor koji glasi da je stanovnik velike crkve *božja majka* (mater deorum), koja je predstavljena u liku *svete majke Marije*. Ona je, kako vidimo, navedena i kao posebna ličnost, *sveta majka Prečista*. No, i pored hristijanizovanog lika, njena eshatološka funkcija da *žive upisuje u bele*, a *mrtve u crne knjige* možda potiče iz starijeg supstrata indoevropske kulture, kao npr. u stihovima petrecăture iz Duboke (Duboca, stih. 55-62, oblast Kučevo): *Vidi šta mi Brane čini, | On Mariju svetu moli | Da ga upiše u belu. | Al' je bela knjiga puna | I pisaljka izgubljena, | A crna mu nije puna, | Nit' pisaljka izgubljena, | Te ga upisa u crnu* (Cătră Brana śe-m faśa-re, | Da-sîntă Marii̯a să ruga-re | Să mi-l scrii̯e-n carća albă. | Carća albă s-a împlut | Şî conđii̯u s-a perdut, | Dar a ńe̯agră nu i̯e pl'ină, | Ńiś conđii̯u nu-i̯ perdut, | În carća ńe̯agră că-l scrii̯a-re).[90] Kao dokaz više da *velika crkva* predstavlja Kosmos navešćemo sledeće stihove (IV 1.0, stih. 40-43): *Na jednom vrhu planinskom, | U jednoj maloj dolini | Čuje se velika galama*, jer je pošla (IV 1.0, stih. 43-46): *Sveta majka Marija | Sa svetom majkom Prečistom | Da sinčića svoga traži, | A Gospoda Boga žabljeg*. Na njihovo pitanje *videste li sina našeg da je ovde prošao, a Gospoda Boga vašeg*, žabe o njegovom liku, njegovom konju i konjskoj opremi ističu da je (IV 1.0, stih. 54-63): *On i njegov konjić, | Plavušan, zelenko. | S belim gležnjem na | Desnoj zadnjoj nozi. | Dizgini su njegovi dva | Poskoka učvorena, | Sedlo mu je od zlata, | A brkovi su njegovi | Klas ječmeni, | Oči su njegove dve crne kupine*, gde se, verovatno, daje opis božanstva mnogobožačkog panteona poput onog u *Priči gospodnjoj* (VI

[88] G. Breazul, *Colinde*, Craiova, Scrisul Românesc, 1938, pag. 119.

[89] V. V. Filip, *Universul colindei româneşti (În perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, Bucureşti, Saeculum I.O., 1999, p. 124.

[90] To nas podseća na *Čandraguptu*, jednog od pomoćnika Jame, vladara podzemnog sveta, čija je funkcija bila da čita u *velikim knjigama*, zvanim *Agrasandhani*, istoriju života preminulih, na osnovu kojih je Jama izricao presude u hinduističkoj religiji. Vidi: С. Гацовић, *Путеви истине...*, стр. 28.

2.0, stih. 18-24), gde se kaže: *Njegov konj je lis u noge, | Sedlo mu je krljušt zmaja, | Dizgini su dva poskoka, | Ustima su uklješteni, | Repovima učvoreni, | A stremen mu dva blavora | U nit jednu upredeni*[91]. Lik svete majke Marije i svete majke Prečiste samim tim dobija lik *velike majke bogova* (magna mater deorum). Skoro isti opis božanstva nalazimo i u rumunskoj koledarskoj pesmi tipa *Božija Majka traži Isusa* (Iisus căutat de Maica Domnului)[92], koju je zabeležio Bartok: *Lako ga je poznati, | Jer dorat je njegov | Crn, s belim gležnjem | Na levoj nozi; | Sedlo je njegovo | čeljust lavlja; | Puška je njegova | Grmljavina letnja | I prolećna | I večernje sevanje; | Uzde njegove su | Zraci sunčevi; | Remeni njegovi su | Zmija u napadu* (-Lezne-i de–al cunoaşte, | Că murguțu lui-i | Negru pintenog-u | De picioru stâng-u; | Şăulița lui-i | Gura leului; | Puşcilița lui-i | Tunetul de vară | Şi de primăvară, | Fungerul de sară; | Frânuțele lui-i, | Radza soarelui; | Cingulița lui-i | Şerpe-nspărlițat.).[93]

Zna se da je *žaba* životinja koja se ne sme ubiti, jer se veruje da će onome ko je ubije izgoreti kuća ili umreti majka. Žaba je *nečista životinja, srodna zmijama i drugim 'gadovima'* (rus. *nečistoe životnoe, rodstvennoe zmee i drugim 'gadam'*) itd. znamo iz *Slovenske mitologije*[94]. Možemo je očekivati među stanovnicima donjega sveta u verovanju Vlaha severoistočne Srbije, jer se, pored zmija, pominje ispod mosta kojim prolaze duše pravednka, kao npr. u petrecături iz Metovnice (Mitońița, stih. 109-112, oblast Crnorečje): *Ti nemoj da gledaš dole, | Jer se strašno jako čuje | Pisak zmija vitlajućih, | A i žaba kreketanje* (Să nu caț tu nană-n jos | Că s-auđe rău fricos, | Numa şerpɨ̇ viorind, | Da-şî broşći crăcăćind) ili iz Nikoličeva (Ńicoľiśa I, stih. 85-86, 91-95): *A do samog vrha vrbe, | Jedan mostić uređen je, | ...| Prođi da se ne uplašiš | Kada čuješ bajalice, | Bajalice koje vrište, | U mulju, u zelenom blatu, | I u žabljem kreketanju* (Pănă-n vîru la salcuță, | I̯astă o punće ogođită, | ... | Să treś să nu će spomînț, | Cîn-vi auzî şćirńiśiľi, |

---

[91] С. Гацовић, *Прича Господња*, стр. 268-269.

[92] M. Brătulescu je ovaj tip koledarskih pesama nazvao i *Majka u traženju sina* (Maică în căutarea fiului).

[93] B. Bartok, *Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtslieder)*, Budapest, Musica, 1968, p. 254.

[94] *Славянская мифология : энциклопедический словарь*, Москва, ЭЛЛИС ЛАК, 1995, стр. 250

Şćirńišil'i kirăi̯ind, | În nămol đe mătăšină, | În kicoćel'-l'i broşćilor.), ali otkuda i u kakvom suodnosu mogu biti sveta majka Marija i žabe?

U *Bugarskoj mitologiji* **žaba** je *sveta životinja u tračkoj zemlji zato što je blagoslovena od svete Bogorodice*, jer *kada je Božija majka rodila, nijedna životinja nije otišla da joj odnese hranu. Samo je Žaba posetila i nahranila s 'kruškovom čorbom'*, a u znak blgodarnosti zbog toga *sveta Bogorodica ju je blagoslovila da joj se ne ucrvi meso (da se ne usmrdi) kada umre*[95].

Tragajući dalje za korenom ovoga motiva, naišli smo u bugarskom narodnom folkloru na priču koja je zabeležena kao *Srѣtenie Gospodne ili očiщenieto na Bogorodica* iz trnovskog kraja[96], koja kaže da je Bogorodica posle porođaja ostavila Spasitelja zato što joj se sveti Trifun podsmevao, jer *dete* nema oca. Priča dalje kaže da su je sve zveri i gamadi nagovarale da ne sluša ismejavanja razvratnih ljudi, posle čega se složila da uzme dete, pogotovo kada je videla s kojom se nežnošću i ljubavlju odnosila jedna žaba prema svom žapčetu. Ovo predanje o svetoj Bogorodici je izgleda pretočeno u jednu bugarsku narodnu pesmu, zabeleženu u selu Golema Železna (Trojansko), koja glasi: *Замъчи се Божа майка, | От Игната до Коледа, | Бог са добил на Коледа, | Добила го, фърлила го. | Събраха се фсите светци | Да предумат Божа майка, | А що тя никого не слуша. | Ей че иде черна жаба | И дирили черно жабе. | Ка я виде Божа майка, | Тя се спусна та го взела. | Какво носи черно жабе? | Мойто дете слънце грее, | Та е дошол свети Иван, | Отпрета си златни скуте, | Кръстили си Христа Бога.*[97]

Prema vlaškoj narodnoj pesmi *Dmitar* ili *Žaba* (*Dumitru* or *Bro̯asca)*, koju donosimo fragmentarno, a koju smo zabeležili u Slatini kod Bora, pominje se žaba-nevesta koja, u mitološkom sižeu, poziva u pomoć svoju majku po imenu *Solomija*: *A najmlađi* ***Dmitar*** *beše, | ... | Odape iz luka strelu, | ... | S oblacima se pomeša | I daleko ona*

[95] *Българска митология : Енциклопедичен речник*, първо издание, съставител Анани Стойнев, София, 7М+ЛОГИС, 1994, стр. 117.

[96] *Прикаски за черковни лица и явления*. От Търновско, записалъ П. Р. Славейковъ, Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XIII, София, Министарството на народното просвѣщение, 1896, стр. 184-185.

[97] Ц. Вранска, *Апокрифитѣ…*, стр. 110.

ode, | Sve do na kraj Zemlje ove, | U glibove morske ode. | A sve usred onog blata | Samo žablje kreketanje. | ... | Za njim [Dmitrom] krenu, o Gospode, | Jedna ***žaba*** *sva krastava | Sa noktima izvrnutim. | ... | A Dmitar mi tada reče: | "Žabo krastava, o Bože, | Strašna li si, o Gospode, | ... | Kuda ideš sada za mnom, | Da me još i osramotiš?" | Vidi žaba šta mu reče: | "Oj ti Dmitre gospodine, | Gde ti ideš i ja idem, | Jer supruga ja sam tvoja | Od Gospoda Boga dana." | ... | Odjaha na konju Dmitar. | A žabica šta uradi? | ... | Dmitra mi je dočekala | Kod izvora jednog hladnog | ... | I od žabe te krastave | Sa noktima izvrnutim | Prelepa devojka nasta, | Obukla se belom svilom | ... | Ona 'vako tada reče: | "Oj ti, Dmitre, supružniče, | Veliku ti brigu nemaj, | Jer dok mama bude živa, | Ona stara* ***Solomija****, | Za nas dvoje biće dobro.* (Da Dumitru al măi̯ micî | ... | cu scul'ița-n sus cîn-da-re | ... | Cu noveri să mesćeca-re | Şi đeparće să duśa-re | La capu pomîntului̯ | La namolu mărilui̯. | Dă-n mijlocu bălțîlui̯ | I̯e crăcăńitu broşćilui̯. | ... | Dupa i̯el Do̯amńe să luva | Baş o bro̯ască mă rîpo̯asă | Cu gi̯arîl'i-n sus înto̯arsă | ... | Da Dumitru śe-m vorbi̯a | Do̯amńe, Do̯amńe bro̯ască ro̯ască | Cum i̯eşć tu Do̯amńe đe frico̯asă | ...| Unđe merź tu dupa mińe | Să mă dai̯ đe vr-o ruşîńe | Da vez bro̯asca śe-m vorbi̯a-re | Mă Dumitru dumńata-re | Un-će duś tu merg şi i̯eu | Că i̯eu sînt soțîi̯oru al tău | Sorośit đi la Dumńe-Zău. | ... | Dumitru cu calu s-ađepărtatî | Da broscița ś-a lucratî | ... | La Dumitru înainće a dat | La o fîntînă cu apă răśe | ... | Đintr-o bro̯ască cam rîpo̯asă | Cu gi̯arăl'i-n sus întoarsă | Să facu o fată frumo̯asă | Cu țo̯al'e albe đe mătasă. | ... | Si đin gură śe vorbi̯a-re | Mă Dumitre soțâi̯oru al meu | Să n-aduś tu grije mare | Că cât o fi vii̯e mui̯ca-mi̯a-re | Solomii̯a a batrână | Đe noi̯ o să fii̯e bińe).[98] U ovoj pesmi izgleda da su se izmešale obe apokrifne tradicije oko porođaja Device Marije, i ona sa žabama i ona sa Solomijom. Ni ime mladoženje Dmitra nije bez razloga dovedeno u suodnos sa žabom-nevestom, koja je opet u vezi s Bogorodicom, jer se u jednoj bugarskoj narodnoj pesmi iz Novog-sela (Rusensko) sveti D(i)mitar pominje kao Bogorodičin sin: *Тръгнълѫ е Бужа майкѫ | Къд рай Божи, коладе ле, | Из*

[98] Pesmu nam je ispevao Slobodan Marković u njegovoj 65-oj godini života 20.VII.1999. godine. Siže ove pesme je sličan onom u srpskoj narodnoj pripovetki "*Gvozden čovjek*". Vidi: Вук Ст. Караџић, *Српске народне приповјетке*, Београд, 1988, стр. 209-211.

улички, из пътички, | Дѫ си търси неин синѫ, | Неин синѫ, свити Димитрѫ koga je sveti Đorđe video *Татък долу у долчинкѫ. | Лъжехѫ гу, лъстехѫ гу, | Дур три моми съмудиви.*[99]

Pesmu o *Solomiji* nalazimo i u rumunskoj koledarskoj pesmi koju je u oblasti Mureša zabeležio Viču: *Sestro, sestro, Solomijo, | Šta to meni može biti, | Ja imala muža nisam, | U blaženstvu ja se nađoh? | Ne misli ti, sestro, ništa, | Rodićeš ti Gospod-Boga!* (- Soro, soro, Solomie, | Ce lucru poate să fie, | De barbat nu mi-am d'avut, | Şi tărhoasă m-am găsit? | - Nu gîndi, soro, nimica, | Că-i naşte pe Dumnezeu!)[100]. Sa jedne strane, Solomija, kao i žaba u starim ranohrišćanskim apokrifnim evanđeljima, dovodi se u vezu sa svetom Devom Marijom prilikom rođenja Spasitelja, a sa druge strane sa žabom i Solomijom/Salomijom u vlaškom i bugarskom folkloru.

U *Protoevanđelju Jakova* (glava XVII - XX), jednom od najstarijih rasprostranjenih apokrifa na grčkom jeziku za koji se veruje da je napisan od brata Gospodnjeg, episkopa Jerusalimskog[101], mada to mnogi poriču, čitamo da je na putu za Egipat Josif sreo jednu babu iz Vitlejema i odveo je Mariji u obližnju pećinu. Kada je baba videla Devicu kako rađa, zadivljena velikim čudom, pohvaljuje nebesa, izlazi iz pećine i nailazi na *Salomiju*, kojoj pripoveda o neobičnom događaju. Priča o babi i Salomiji biva dosta rasprostranjena, pa se donekle isto ponavlja u *Evanđelju Pseudo-Mateja* i u tzv. *Arapskom evanđelju*. Nalazi se i u drugim apokrifima, kao npr. u delu *Jerejstvo Isusa Hrista*, koje je nastalo u kasnijoj pravoslavnoj književnosti. Jedan od najinteresantnijih spomenika slovenske apokrifne književnosti je zbornik s pitanjima i odgovorima pod naslovom *Beseda na trimata svetiteli* ili *Razumnikъ*, odakle izdvajamo tekst gde se opet pominje Salomija: *Отъ чего сотворено бысть миро? – В[асилій] р[ече]: Егда искупи* ***Саломія*** *Господа, Марія купелію тою помаза брата своего*

[99] Ц. Вранска, *Апокрифитѣ…*, стр. 150.

[100] Al. Viciu, *Colinde din Ardeal*, Bucureşti, Academia Română, 1914, pag. 33; D. O. Cepraga, *Graiurile domnului…*, pag. 32.

[101] Хр. Гяуровъ, *Протоевангелие на Иакова*, Годишникъ на Софийския университетъ, Богословски факултетъ, кн. VII, София, 1930, стр. 125-140.

Симона, лежащаго въ недузѣ 9 лѣтъ.[102] Posebno bismo istakli stav Cvetane Vranske da je *prema 'Žitiju Bogorodičinom od monaha Epifanija' osobito popularna Marijina bratanica Salomija u crkvenoj literaturi, gde ona uživa veliko poštovanje, i pored toga što se ne ubraja među pravoslavne svetiteljke.*[103] Grafija imena ***Salomija*** bliža je originalnom imenu od grafije Solomija, mada se u biblijskom tekstu, Evanđelju po Mateji, lično ime ***Saloma*** pominje kao ime Herodijadine kćeri, koja je zatražila od Iroda glavu Ivana Krstitelja (Matej 14, 6-11), i kao ime Zebedijeve žene (Matej 20, 20), a nigde se ne pominje kao Marijina sestra od tetke ili strica.

Sledeći motiv na kojem smo se zadržali, jeste motiv ***Jevreja***, koji su, pokopavši Spasitelja s *mladicom bukve i borovim klinom* kod oltara, jeli i pili, proklevši ga sledećim kletvama (IV 1.0, stih. 71-76): *Kada petlovi na ivici | Grneta zapevaju,*[104] *| I Gospod bude oživeo, | Kada vino u venama [njegovim] poteče, | I kad propupa i lastari, | Tada će i Gospod oživeti*. Međutim, dok su se oni zabavljali jelom i pićem, ***miš*** *ukrade klin pupčani i sakri ga pod jaslama konjskim*, a *sveta majka Marija, kada je čula, brzo* je *do jasala konjskih dotrčala, desnom* je *rukom klin u nedra metnula i na grob Gospoda Boga otišla* i tri puta ga obišla. Kada je po treći put obišla grob Spasitelja, *bajalice se pomoliše* tako da *klin na srce Gospoda Boga pade*. I onda se dogodiše čuda, dogodi se ono što se nikad dogoditi ne može, odnosno obistiniše se kletve jevrejske (IV 1.0, stih. 95-106): *Svoju dušu Gospod udahnu, | U venama poteče mu vino, | Izlastari, propupa i ozeleni | I po zemlji Gospod pođe. | Svi petlovi | Krilima zamahnuše, | Na ivici grneta zakukurikaše | I Gospod-Bog ožive. | Po vasceloj zemlji pođe | Sa svetom majkom Marijom | I svetom majkom Prečistom, | I kod bolesnika dođe* da ga pita da li mu je neko iz familije sagrešio. Ako jeste, oni će mu grehe oprostiti i *dušu rasteretiti*, a kada se *lestvama srebrnim* na nebo popne, oni će *ga prihvatiti*.

---

[102] А. Н. Пыпинъ, *Ложныя и отреченныя книги русской старины*, Памятники стариной руской литературы, изд. гр. Григоріемъ Кушелевымъ-Безборотко, Выпускъ III, Санкт Петербургъ, 1862, стр. 170; Ц. Вранска, *Апокрифитѣ...*, стр. 83.

[103] Н. Покровскій, *Евангеліе въ памятникахъ иконографіи, преимущественно византійскихъ и русскихъ*, Санкт Петербургъ, 1892, стр. 79-81.

[104] To su petlovi skuvani u grnetu kojima su se za ručkom častili Jevreji.

Lestve su uobičajen motiv u kulturi Vlaha pa ih srećemo npr. i u petrecături iz Melnice (Meńița, stih. 127-128): *Ti, Milane, kreni, idi,* | *Po lestvama tim nebeskim.* | ... | *Do milosti Gospod-Boga* (Să će duś, Milańe, duśo, | Sus pră scara śerului̯. | ... | Pîn-la mila Domnului̯.) ili iz Vitovnice (Vitońița, stih. 61-64): *Ide Janko, kako ide,* | *Ide mi i sapli-će se,* | *Lestvama se gore pope,* | *Do milosti Gospod-Boga* (Merźa I̯an-co, cum merźa-re, | Cum merźa şî-m poćecńa-re, | Sus pră scară să sui̯a-re, | Sus la mila Domnului̯.).[105] Motiv *lestvi gvozdenih* s prečagama čeličnim i *mosta voštanog* s devet stubova, koji su verovatno privezani o devet sfera nebeskih pominje se u pesmi *Ženidba Sunca sa Mesecom* (So̯aril'i cu Luna, stih.70-77), odakle izdvajamo sledeće: *Ako budeš išao* | *I do mora stigao,* | *I budeš napravio,* | *Joj, most jedan od voska,* | *Stuba devet da ima.* | *Na kraju toga mosta,* | *I* ***gvozdene lestve*** *još,* | *S prečagama čeličnim.* | *Da ga zalepiš o nebesa,* | *I popni se do Boga,* | *Do Adama i Eve* (Tu că ć-oi̯ duča, | La mari̯a oi̯ ajunĝa, | Şi tu oi̯ fača, | Au, un pod đe čară, | Cu nouo pičo̯are. | În căpătîi̯ đe pod, | O scară đe fi̯er, | Cui̯e đe oțăl. | S-o l'ipeşć đe čerỉ, | Pe i̯a ć-oi̯ sui̯a, | Baş la Dumne-Zău, | La muşu Adam şi mama Eva.).[106] Evo još nekoliko pesama s motivom lestvi iz Rumunije koje preuzimamo iz studije *Kosmos rumunskih koledarskih pesama* (*Universul colindei româneşti*) Vasilea V. Filipa: [Gospod Bog silazi] *Po lepim lestvama od voska,* | *Po klinovima od munja,* | *Da cveće donese prolećno* (Pe scară mândră de ceară, | Pe fuştei de fulgerei, | Să aducă flori de vară) ili *Tamo dole i još na dole* | *Ima lestvi sve od voska* | *Po kojima sunce silazi* | *Sa srpom pod miškom* | *Da njim žanje raž* | *I pšenicu prolećnu* (Colo-n jos mai în jos | Este-o scară tot de ceară | Pe cari coarele scoboară | Cu secera supțioară, | Să secere la secară | Şi la grâu de primăvară) ili *Sišao je sišao* | *Sišao je Gospod s neba* | *Po lestvama belim od voska* (Coborât-a, coborât, | Coborât-a Domn din ceriu | Pe-o scară dalbă de ceară.) ili *Sunce, sunce gde su ti zraci?* | *Zraci su moji na vrh planine,* | *Kod krstova borovog.* | *Tu su jedne lestve srebrne,* | *Po njima silazi Gospod sveti;* | *Veoma retko silazi,* | *Do svetih praznika.* (So-

---

[105] С. Гацовић, *Путеви истине...*, стр. 78, 99.

[106] Pesmu nam je ispevao Jon Đ. Čobotović u svojoj 63-oj godini života, u jesen 1984. godine. Vidi: С. Гацовић, *Митски трагови у баштини села Халова*, "Развитак", бр. 2, Зајечар, 1985, стр. 77.

are, soare unde razã? | Razã-n vârful muntelui, | La crucile bradului. | Este-o scarã de argint, | Se coboarã Domnul sfânt; | Se coboarã-arareo-ri, | La sfintele sãrbãtori.) ili *Na obalama Dunava | Iznikla je, porasla je | Jedna voćka visoka, razgranata, | Stablo joj je sve do sunca, | Grane su joj dole do mora. | Marija je zbor zborila: | -Podigni, voćko, grane svoje! | A njoj voćka odgovara: | -Idi u more, idi lagano, | Jer ja nisam ono što se tebi čini, | Ja sam lestva Gospodnja | I po meni svi silaze, | Svi silaze i odlaze, | Dole u svete nedelje | I do belih crkava* (În ţãrmuri de Dunãriţã | Cres- cut-o, rãsãrit-o | Un pom nalt, întrãmurat, | Cu trupina sus pã soare, | Cu ramuri jos sprã mare. | Maria din grai grãiè: | -Ridicã-ţi, pom, ramurile! | Iar pomu' din grai grãiè: | -Treci în mare, treci în lin, | Cã io nu-s ce-ţi pare ţâie, | Cã-s scara lui Dumnãzo /s.n./, | Dã pã mine tãt scoboarã, | Jos în scoboarã şi pogoarã, | Jos în sfinte duminici | Pã la dalbe biserici.).[107] Motiv lestvi u tradicionalnoj kulturi Vlaha, odnosno Rumuna, najverovatnije je posledica tračkih verovanja u vezi s Herom Sonketenskom, o kojoj nam *Polijen na jednom mestu priča kako je Kosingas, Herin sveštenik i starešina tračkih plemena Kebrena i Sikaboja, jednom prilikom skupljao* ***drvene lestvice****, stavljao ih jedne na druge i spremao se da se popne na nebo i žali se Heri na Tračane kad ga ovi jednom prilikom nisu poslušali,*[108] mada je motiv lestvi uopšte indoevropski motiv. Poznate su i starozavetne Jakovljeve lestve s anđelima koji se penju i spuštaju po njima. Ali, lestve živo podsećaju na zigurate u Uru i Vavilonu s njihovim kamenim stepenicama po kojima su u svečanoj povorci hodali sveštenici u belim dugim odeždama. Svaku sumnju u to otklanjaju reči Jakovljeve koje je, probudivši se iz sna, izgovorio: *Kako je strašno mesto ovo. Ovde je doista kuća Božja, i ovo su vrata nebeska* (Post. 28, 17). Ova vrata nebeska u kontekstu s lestvama bila bi sasvim nerazumljiva ako ne bismo znali da reč Vavilon znači vrata božja. Među najstarijima su i veoma poznate lestve pomenute u staroegipatskoj Knjizi mrtvih, s kojima su bogovi Set (noć) i Hor (dan) činili "umrlom mnogo usluga prijateljske prirode, između ostalog, **podigli su i držali lestvice** koji-

[107] V. V. Filip, *Universul colindei româneşti...*, p. 158-159.
[108] Р. Марић, *Антички култови у нашој земљи*, Београд, 1933, стр. 20.

ma se pokojnik uspinjao od zemlje do neba i pomagali mu da se njima penje”.[109]

Stradanje Hristovo, čija je osnova u suštini fragmentarno zabeležena u navedenim basmama, nalazimo kako u biblijskim novozavetnim tekstovima tako i u apokrifnim jevanđeljima i narodnim pesmama skoro svih balkanskih naroda. Svakako, motiv *miša*, *žabe*, *klina pupčanog* načinjenog od *bora*, *mladice bukve* koja je sa Gospodom u grob pokopana, *štale konjske*, *petla* koji je, iako *skuvan u grnetu*, *oživeo*, *zalepršao krilima* i *kukuriknuo* da je nastradalo Božanstvo *ponovo oživelo* ili vaskrslo, *Gospoda* u čijim venama umesto krvi teče vino, i koji posle toga *izlastari*, *propupa* i *ozeleni*, i koji *oživi, po vasceloj Zemlji hodi* i bolesnika obilazi s Bogomaterom svojom, valja dojasniti. Genezu i suštinu izvora, odnosno njihovu semantiku, tražićemo u okrilju kulture Vlaha severoistočne Srbije, u kojoj nalazimo obilje elemenata iz starobalkanskog kulturnog kruga, slovenskih kultura na Balkanu, kao i mnoge starije indoevropske tragove.

I pored toga što postoji realna opasnost da izađemo iz okvira teme koju smo sebi postavili u naslovu, pa i subjektivnih i objektivnih nemogućnosti da sveobuhvatno odgovorimo na postavljeno pitanje, ipak se pitamo: ko od bogova starijih kultura ima dosta elemenata, ako ne svih, koji se pominju u navedenim basmama, mitološkim pesmama i rečnicima, i ko je od njih u toponimiji Balkana ostavio svoje ime i uspešno uticao na mlađe nastajuće kulture, pa i kulturu Vlaha? Koliko se toga starobalkansko-anadolsko-mediteranskog moglo čuvati i sačuvati u ranom srednjovekovnom razdoblju, s obzirom na novopridošlo varvarsko stanovništvo koje ima svoju kulturu, na koju se više manje aplikuje hrišćanska tradicija o rođenju, životu i stradanju Hristovom, a koja u sebi, takođe, ima dosta elemenata bliskoistočnih kultura?

Otkuda ***petao*** ako znamo da je izrazito demonska, i u vezi je sa htonskim božanstvima, ali i solarna životinja, posvećena bogu svetlosti ili Sunca? Otuda verovatno i njegovo *ponovno rađanje* iz grneta sa

---

[109] Na lestve nas podsećaju ne manje značajna *Stepenasta piramida* kralja Džozera u Egiptu, *Sunčeva piramida* Teotihuakan-kulture, *Piramida sa 365 niša* El Tajinske kulture i tzv. *Kastiljo* građevina toltečke kulture, sve u Meksiku; E. A. Volis Badž, *Egipatska religija : Egipatske ideje o zagrobnom životu,* Beograd, 1985, str. 83.

ponovo rođenim ili vaskrslim Božanstvom, Isusom Hristom, i sa njime svekolika priroda.

Otkuda to da ***miš*** u navedenoj basmi dobija ulogu spasitelja, ulogu onoga koji brani i štiti, koji leči, oživljava i samog Spasitelja, kada iz *Srpskog mitološkog rečnika* znamo da je on samo demonska životinja koja ovaploćuje htonične sile?

Da nije ***miš*** *sveta Apolonova životinja*, koja se, pored *žabe*, održala do današnjih dana i, ako jeste, u kojim se to običajima zadržala? *Žaba* Apolonova može se poistovetiti, videli smo, sa *žabom-nevestom* iz pesme *Dmitar* ili *Žaba*, a ženik Dimitar, koji se baca lukom i strelom nebu pod oblake do na kraj sveta, može se jedino poistoveti sa bogom Apolonom, čiji su atributi, pored ostalog, *luk i strela*. No, motiv *žabe* je ipak prozirniji, a problem mnogo jednostavniji, dok je motiv *miša* zatomljen u mnogim slojevima balkanskih kultura i zato mnogo složeniji za tumačenje.

U *Srpskom mitološkom rečniku* npr. Špiro Kulišić piše da se *u Zaglavku, u istočnoj Srbiji, dan po Mitrovdanu (27.X) naziva ...* ***Mišji*** *ili* ***Mišulov dan****, koji se praznuje da miševi ne bi po ambaru i kući štetu nanosili*. Nikola Pantelić naziva taj dan ***Mišiji praznik*** koji je praznovan i po *pet dana*, a Petar Ž. Petrović za isti dan ima odrednicu ***Mištrovdan***, gde, osim toga da se ne sme raditi kako *miševi ne bi činili štetu*, upućuje na odrednicu *Subota* gde se, pored ostalih, nalazi i ***Mišja subota***, koja se poštuje *neposredno posle devetog utornika po Božiću*. Tog dana se *ne radi ništa što je prteno (konopljano) da ga miševi ne bi izgrizli*. Isti autor kaže o ***Miholjdanu*** (29.IX) da *tog dana uginu svi poljski miševi koji nisu spremili zimnicu*. U vezi s odrednicom *Mištrovdan* zanimljivo je reći da isti autor pod odrednicom ***Mitrovdan*** kaže da se na ovaj dan *ne spava izvan svoje kuće* i da se *u svaki ugao stavi ... kamen* ***belutak*** *kao* ***zaštita od miševa***.[110]

Bugari takođe poštuju ***Mišite praznici***, koji se praznuju u dane hrišćanskog praznika Svetog Nestora (27.X), na prostoru severne i zapadne Bugarske, Svetog Trifuna (1-3.II) *u Strandži i Rodopima i kod doseljenika u Dobrudži*, Svete Katerine (24.XI), koja je u južnoj Trakiji *smatrana pokroviteljkom glodara*, a među makedonskim Bugari-

[110] Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, Етнографски институт САНУ, 1998, стр. 307, 308, 309, 426.

ma, u pojedinim mestima u Dobrudži i Strandži, praznuju se ovi praznici na *Pasji ponedeljak od Sirne nedelje*. Pored navedenih praznika, kako bi se izbavili miševa, stanovnici naselja u oblasti Strandže i Trojanskog Balkana organizuju za njih simboličnu svadbu, koja je poznata pod imenom ***miša***, ***miškina*** ili ***mišeška svatba.*** Za tu priliku žene istoga imena ulove miša i mišicu, uređuju ih kao mladence i stavljaju u ambar, drveni gavan ili tikvu, vezane jedno za drugo konopcem. Na ovoj svečanosti okupe se svi seljani i uz muzičku pratnju svadbe izvode miševe-mladence *van [osvećenog] zemljišta – u gori, na visokom brdašcu ili pored reke*.[111] Ova simbolična svadba-pogreb predstavlja magijsko isterivanje miševa iz naseljenog mesta.

Pod odrednicom ***Dimitrovden*** u *Bugarskoj mitologiji* nalazimo da se ovaj svetac *poštuje i kao pokrovitelj miševa*, da je povezan *sa svetom mrtvih*, da *u narodnom kultu sveca shvataju kao starijeg brata blizanca svetoga Đorđa. U ikonografiji je prikazan kao svetac konjanik, koji jaše na crvenom konju*, kao i to da se na dan ovog sveca *izvršavaju različita gatanja* itd.

Svi navedeni elementi mnogih običaja u vezi s petlom, žabom, mišem, lukom i strelom itd., po našem ubeđenju, sadržani su u mnogim mitovima o starogrčkom božanstvu, sinu Zevsa i Lete, Apolonu (Ἀπόλλων), koje je u vreme mikenske kulture preuzeto iz hetitsko-vavilonskog kulturnog areala, verovatno posredstvom Krita. Naslednik je hetitskog boga *Apullunas*-a, čije je ime verovatno izvedeno iz vavilonske reči *apullu* "vrata"[112], koji ima dosta zajedničkih elemenata sa *mladim Isusom* iz vlaških basmi, *Dmitrom* iz vlaške mitološke pesme i *svetim Dimitrijem* uglavnom iz bugarske narodne pesme i uopšte tradicije.

Kada se Apolon rodio, *celo ostrvo je procvetalo i zamirisalo*, pa je zato *povezan i s vegetacijom ... kao onaj koji štiti njive i useve*, a u navedenoj vlaškoj basmi, kada se Gospod-Bog, odnosno ***mladi Isus***, rodio, on ***izlastari***, ***propupa*** i ***ozeleni*** i *po vasceloj Zemlji hodi*. Zanimljivo je da se u jednoj bugarskoj pesmi kao Bogorodičin jedinorođeni sin pominje sveti *D(i)mitar*: *Trъgnъlѫ e Buža майkѫ | Kъd raй Boži, kolade le, | Iz ulički, iz pъtički, | Dѫ si tъrsi nein sinѫ, | Nein sinѫ,*

[111] *Българска митология...*, стр. 217-218

[112] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 40.

sviti Dimitrж, pa se tako mnoge osobine ovoga sveca mogu poistoveti s osobinama Spasitelja s jedne, i Apolona s druge strane.

Veruje se da je Apolonovom *rođenju prisustvovala boginja porođaja Ejlejtija*, a rumunska koledarska pesma pominje Bogorodičinu sestru ***Solomiju***, koja prisustvuje porođaju Spasitelja: *Sestro, sestro, Solomijo, | Šta to meni može biti, | Ja imala muža nisam, | U blaženstvu ja se nađoh? | Ne brini ti, sestro, ništa | Rodićeš ti Gospod-Boga!* Takođe se npr. u jednom apokrifnom *Protoevanđelju Jakova* pominje ***Salomija***, koju na porođaju Device Marije susreće baba iz Vitlejema. Vlaška pesma koju smo zabeležili u Slatini kod Bora peva o *žabi-nevesti* koja se udaje za nesretnog *Dmitra* i tom prilikom mu pominje svoju majku ***Solomiju***: *Oj ti Dmitre supružniče, | Veliku ti brigu nemaj, | Jer dok mama bude živa, | Ona stara Solomija, | Za nas dvoje biće dobro*.

Petao, *svedok Sunčevog izlaska*, takođe je prisustvovao rođenju Apolona pa je zbog toga *postao Letina omiljena životinja*, a da bi Spasitelj oživeo (vaskrsnuo), navedena vlaška basma kaže: *Svi **petlovi | Krilima zamahnuše**, | Na ivici grneta **zakukurikaše** | I **Gospod-Bog oživе***.

Apolonove svete životinje su, pored ostalih, *miš*, i *žaba*. Zato je on dobio i naziv *Σμινθεύς* - *Smintheus* (poznata je statua koju je Praksitel isklesao, a čuvena je i Skopasova kultna statua koja prikazuje boga kako stavlja nogu na svoju svetu životinju, kao i grad *Sminta* u Troadi čije se ime dovodi u vezu s Apolonom). Kako bi se omogućilo vaskrsnuće Spasiteljevo, u navedenoj vlaškoj basmi (IV 1.0, stih. 80-82): ***Miš** ukrade klin pupčani | I sakri ga | Pod jaslama konjskim*, a pod odrednicom ***Dimitrovden*** u *Bugarskoj mitologiji* nalazimo da se ovaj svetac *poštuje i kao **pokrovitelj miševa***.[113]

Što se tiče svete Apolonove životinje **žabe**, u navedenoj vlaškoj basmi (IV 1.0, stih. 43-46) čitamo da je: *Pošla sveta majka Marija | Sa svetom majkom Prečistom | Da sinčića svoga traži, | A **Gospoda Boga žabljeg***, dok se u *Bugarskoj mitologiji* ***žaba*** smatra za *свято ži-*

[113] Zanimljivo je navesti kao paretimologiju da Vlasi za *duševno obolelog čoveka* kažu: la ***zmipćit*** Dumńe-Zău - *umno poremećen* od Gospoda Boga, gde se reč ***zmipćit*** može dovesti u vezu s nazivom Apolona *Smintheus*.

votno v trakiйskite zemi, tъй kato e blagosloveno ot sveta Bogorodica, jer kada je *Božiяta maйka rodila, nikoe životno ne otišlo da i zanese hrana. Samo žaba я posetila i я nahranila s 'krušova čorba'*. Veza svete majke Marije i žabe povodom porođaja Spasitelja odražena je i u bugarskoj narodnoj pesmi: *Zamъči se Boža maйka, | Ot Ignata do Koleda, | Bog sa dobil na Koleda, | Dobila go, fъrlila go. | ...| Eй če ide* ***černa žaba*** *| I dirili černo žabe. | Ka я vide Boža maйka, | Tя se spusna ta go vzela | Kakvo nosi černo žabe? | Moйto dete slъnce gree* itd. Već pomenuta vlaška narodna pesma pokazuje odnos žabe i Dmitra u sledećim stihovima: *Za njim [Dmitrom] krenu, o Gospode, | Jedna* ***žaba*** *sva* ***krastava*** *| Sa noktima izvrnutim*, a njegovo ime se u jednoj bugarskoj narodnoj pesmi pominje i kao ime Spasitelja.

Apolonovi atributi su ***luk***, ***strela***, *omfalos* itd., a u stihovima navedene vlaške pesme, kako bi našao svoju nevestu, mladoženja *Dmitar odape iz* ***luka strelu***, a ona *s oblacima se pomeša sve do na kraj Zemlje ove, u glibove morske ode*. Što se tiče omfalosa, navešćemo sledeći podatak. Sveta majka Marija je uspela doći do Spasiteljevog *klina pupčanog*, ali ga nije mogla namestiti bez pomoći *bajalica* koje se *pomoliše* tako da ***klin pupčani od borovine*** *na srce Gospoda Boga pade*.

Apolon je imao više funkcija, koje su nastale iz njegove osnovne, *da brani i štiti* i da *isceljuje*, što dolazi do izražaja u najstarijem predanju, jer svaka je bolest smatrana nekom vrstom nečistoće (mijazma), koja se mogla ukloniti očišćenjem i pokajanjem. Tako i u navedenoj vlaškoj basmi kada je Spasitelj oživeo (vaskrsnuo), *on po vasceloj zemlji pođe* sa svetom majkom Marijom i svetom majkom Prečistom, i ***kod bolesnika dođe*** da ga pita da li mu je neko iz familije sagrešio. Ako jeste, on će mu ***grehe oprostiti*** i ***dušu rasteretiti***.

Jedna od Apolonovih glavnih odlika je i *mantika*, koja se razvila iz njegove *vidarske funkcije*, jer su kod svih naroda čarobnjaci i vrači – lekari istovremeno i proroci, a u vezi s ovom njegovom odlikom valja reći da se na dan Svetog Dimitrija (26.X) u bugarskoj narodnoj tradiciji *izvršavaju različita gatanja*.

Apolon je i *bog smrti*, što je uostalom pokazao u trojanskom ratu, a Spasitelj će u navedenoj vlaškoj basmi po **lestvama srebrnim** prihvatiti pokojnika na nebu. Pod odrednicom ***Dimitrovden*** u *Bugar-*

skoj mitologiji nalazimo da je ovaj svetac povezan *sa svetom mrtvih*, dok u vlaškoj pesmi ***Dimitar*** odlazi za svojom suđenicom žabom na kraj Zemlje, u glibove morske gde se inače u verovanju Vlaha nalazi i svet blaženopočivših senki.

Zanimljivi su bugarski ikonografski prikazi svetog Dimitrija, gde se *prikazuje kao svetac konjanik, koji jaše na crvenom konju*, a koji, po našim saznanjima, predstavlja ***solarni motiv***. Stihovi navedene vlaške basme kažu nam da je miš ukrao klin pupčani i sakrio ga pod ***jaslama konjskim***, što podseća na one jasle koje se pominju u biblijskim i apokrifnim jevanđeljima u kojima je rođen Spasitelj, ili taj podatak govori o recentnom ostatku poistovećivanja hrišćanskog Spasitelja sa starijim kamenim ikonografskim prikazima boga Sunca na konju boje zlata ili plamena.[114] Nama se čini da opis koji nalazimo u navedenim basmama predstavlja pre jedno takvo solarno božanstvo prikazano na konju nego li hrišćanskog Spasitelja, Isusa Hrista. Imaginarnu simboliku motiva *solarnog božanstva* nalazimo i u jednom tekstu iz Dobrudže u kojem se čudnovati konj naziva, sa očiglednim i providnim solarnim aluzijama, *Žuća*: *Žuća skače u polje oprljeno*, | *Polje oprljeno, kada ga vide*, | *Najlepše mi ozelene* (Galben sare-n câmp pârlit, | Câmp pârlit, când l-au văzut, | Mai frumos că mi-a-nverzit. | ...)[115] ili u jednom drugom tekstu iz Braile: *Nije skup velikih bo-*

[114] Poznata homerska sintagma *Zeus pater eelioste*, koju lingvisti zbog sačuvanog nominativa *eelios* pored vokativa *Zeu pater* smatraju arhaičnom, ubedljivo dokazuje duboku starinu Helijeva kulta u grčkoj mitologiji. Ali, tek od VI v. stare ere poistovećuje se, npr. u pitagorejskoj mistici, *Apolon Musaget s Helijem i postaje i bog Sunca*, čiji je kult u punoj meri bio razvijen na ostrvu Rodosu (rodski *Kolos*), a u rimsko-helenističkoj epohi svemoćni Apolon Helij je morao da ustupi mesto iranskom Mitri (isp. l. i. *Dimitar* < *Di* "*Bog*" + *mitar* "*Mitra*"), koji je tada predstavljao *Sol Invictus*. *Apolon* je često odlazio među blažene Hiperborejce kao i njegov "*sin*" *Faeton*, dok mu je drugi sin *Pataros* osnovao istoimeni grad u Likiji. Tako glavno božanstvo svetlosti, *Apolon*, dobija epiklezu *Patarenos*, *Pataranos*, koja se održala na prostoru Balkana u imenu hrišćanske jeresi, tzv. *Patarena*, poznatih još pod imenom *Bogumili*, što je dokaz više da poklonici Apolonovog kulta u solunskom zaleđu nisu prihvatili hrišćanstvo onako kako se ono pripovedalo u Rimu ili Carigradu. Nije bez značaja i podatak da se na prostoru blaženih Hiperborejaca u okviru pravoslavnog hrišćanstva nalaze *skopci* i *duhoborci*, nešto kao *galloi* i *babakes* u antičkoj Frigiji. Vidi: М. Будимир, *Са балканских источника*, Београд, 1969, стр. 195, 196, 197 и 198.

[115] C. Brăiloiu, E. Comişel, T. Găluşcă-Crâşmariu, *Folclor din Dobrogea*. Studiu introductiv de Ovidiu Papadima, Bucureşti, Minerva, 1978, pag. 75.

ljara, | *Već je Sunce mlad konjanik* | *Na jednom konjiću žućkastom…* | *Oprljena polja ozeleneše* | *Veliki boljari konje privezaše;* | *Kako ih ko priveza,* | *Sve se Suncu zahvaljuje,* | *Sve Suncu i svecima* (Nu-i stobor de mari boieri | Şi-i Soare tânăr călare | Pe-un căluşel gălbior… | Cânchi pârliţi mi-a otăvit | Mari boieri caii şi-a priponit; | Care cum îi priponea | Tot Soarelui-i mulţumea | Tot lui Soare şi sfinţilor).[116]

Širenje Apolonovog kulta može se pratiti pouzdano tek od druge polovine V v. stare ere, a u republikanskom periodu Rimske imperije bio je poštovan isključivo kao ***bog zdravlja***, što se nastavilo i u doba carstva,[117] pa su takve njegove osobine mogle dugo vremena uticati na preobraćene mnogobošce u formiranju lika njihovog Spasitelja, Isusa Hrista.

Ovde ćemo u tri vertikalne kolone jedne tabele, na osnovu izloženog materijala, radi veće preglednosti, dati uporedo sve dodirne elemente, koje, verujemo, ima Apolon, Dimitar ili sveti Dimitrije i hrišćanski Spasitelj, Isus Hrist.

Apolon	**D(i)mitar i Sveti Dimitrije**	**Isus**
Kada se ***Apolon*** rodio, *celo* ***ostrvo je procvetalo*** *i zamirisalo.*		Kada se Gospod-Bog, odnosno ***mladi Isus***, rodio, on ***izlastari***, ***propupa*** i ***ozeleni*** i *po vasceloj Zemlji hodi.*
	Žaba kaže: *“Oj ti Dmitre supružniče,* | *Veliku ti brigu nemaj,* | *Jer dok mama bude živa,* | *Ona* ***sta-***	Pesmu o *Solomiji* nalazimo i u rumunskoj koledarskoj pesmi: *Sestro,* ***sestro***, ***Solomijo***, | *Šta to meni*

[116] N. Densuşianu, *Vechi cântece şi tradiţii populare româneşti (Texte poetice din răspunsurile la “Chestionarul istoric”)*. Text ales şi stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici şi glosar de I. Oprişan, Bucureşti, 1975, p. 13.

[117] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 38-42.

<table>
<tr>
<td></td>
<td>***ra Solomija***, *| Za nas dvoje biće dobro.*</td>
<td>*može biti, | Ja imala muža nisam, | U blaženstvu ja se nađoh? | Ne misli ti, sestro, ništa, | Rodićeš ti Gospod-Boga!*
....
U *Protoevanđelju Jakova*, kada je baba videla Devicu kako rađa, zadivljena velikim čudom, pohvaljuje nebesa, izlazi iz pećine i sreće ***Salomiju***.</td>
</tr>
<tr>
<td>Priča se još da je njegovom ***rođenju prisustvovao*** i ***petao***.</td>
<td></td>
<td>*Svi* ***petlovi | Krilima zamahnuše***, *| Na ivici grneta* ***zakukurikaše*** *| I* ***Gospod-Bog ožive***.</td>
</tr>
<tr>
<td>On je imao više funkcija, da ***brani***, ***štiti*** i ***isceljuje***, što dolazi do izražaja u najstarijem predanju, a u republikanskom periodu Rimske imperije bio je poštovan isključivo kao ***bog zdravlja***, što se nastavilo i u doba carstva.</td>
<td></td>
<td>Potom *on po vasceloj zemlji pođe* sa svetom majkom Marijom i svetom majkom Prečistom, i ***kod bolesnika dođe*** da ga pita da li mu je neko iz familije sagrešio. Ako jeste, on će mu ***grehe oprostiti*** i ***dušu rasteretiti***.</td>
</tr>
<tr>
<td>Apolon je i ***bog smrti*** što je, uostalom, pokazao u tro-</td>
<td>Pod odrednicom ***Dimitrovden*** u Bugarskoj mitologiji nala-</td>
<td>Kada se ***lestvama srebrnim*** **na nebo pokojnik popne**,</td>
</tr>
</table>

janskom ratu.	zimo da je ovaj svetac povezan *със света на мъртвите*.	Isus će *ga prihvatiti*.
Njegovi atributi su, pored ostalih, ***luk***, ***strela*** itd.	*Odape iz* ***luka strelu***, *| ... | S oblacima se pomeša | I daleko ona ode, | Sve do na kraj Zemlje ove | U glibove morske ode.*	
Njegov atribut je, pored ostalog, i ***omfalos***.		Kada je po treći put sveta Marija obišla grob Spasitelja, *bajalice se pomoliše*, tako da ***klin*** *pupčani od bora načinjen na srce Gospoda Boga pade*.
Njegova sveta životinja je, pored ostalih, *miš*, pa je zato označen kao ***Σμινθεύς - Smintheus***.	Pod odrednicom ***Dimitrovden***, u Bugarskoj mitologiji nalazimo da se ovaj svetac *poštuje i kao* ***pokrovitelj miševa***.	***Miš*** *ukrade klin pupčani* i sakri ga pod jaslama konjskim.
Od VI v. stare ere poistovećuje se *s* ***Helijem*** *i* ***postaje*** *i* ***bog Sunca***.	*V ikonografiяta se izobrazяva kato* ***svetec konnik***, *koйto* ***яzdi*** *na* ***červen kon*** (koji predstavlja ***solarni motiv***).	Ukradeni klin pupčani od bora miš sakri pod ***jaslama konjskim***.
Njegova ***sveta životinja*** je, pored ostalih, i ***žaba***.	*A sve usred onog blata | Samo žablje kreketanje. | ... | Za njim [Dmitrom] kre-*	Pošla je *sveta majka Marija sa svetom majkom Prečistom da sinčića svoga tra-*

	*nu, o Gospode, | Jedna **žaba** sva **krastava** | Sa noktima izvrnutim.*	*ži, a **Gospoda Boga žabljeg**.* .... U Bugarskoj mitologiji ***žaba*** je *свято животно в тракийските земи, тъй като е благословено от света Богородица*, јер *когато Божията майка родила, никое животно не отишло да и занесе храна. Само Ж. я посетила и я нахранила с 'крушова чорба'.* .... Veza svete Marije i žabe može se videti u bugarskoj narodnoj pesmi: *Замъчи се Божа майка | От Игната до Коледа, | Бог са добил на Коледа, | Добила го, фърлила го. | ...| Ей че иде **черна жаба** | И дирили черно жабе. | Ка я виде Божа майка, | Тя се спусна та го взела | Какво носи черно жабе? | Мойто дете слънце грее...*
Jedna od njegovih	На дан овог свеца	

glavnih odlika je i ***mantika***, koja se razvila iz njegove *vidarske funkcije*, jer su *kod svih naroda čarobnjaci i vrači – lekari istovremeno i proroci*.	(26.X) *извършват различни **гадания***

Na pitanja koja smo sebi postavili nismo dobili direktan odgovor u navodima iz srpskog i bugarskog mitološkog rečnika, ali smo došli do nekih podataka koje smo, nadamo se, povezali u jednu novu celinu, koja bi mogla koliko-toliko udovoljiti naučnoj radoznalosti. Ipak je ovim data određena mera verovatnoće pošto ni istoriografska ni arheološka evidencija ne sežu do nama potrebne dubine u ovim problemima.

U prilog tome da su ime i kult boga Apolona bili prisutni i veoma rasprostranjeni na Balkanu možemo navesti i rad Aleksandra Lome *Dva slovenska naziva za crnu topolu i Apolon kao božanski oganj*, u kojem je ukazano na to da ***Jablan*** *kod južnih Slovena dolazi i kao ime mitološke ličnosti* Apolona. Na primer, u jednoj legendi iz Kolašina figurira *viloviti konj **Jablan***[118] *(...)*, a iz epske pesme i lokalnih predanja poznati *krilati konj* vojvode Momčila koji je takođe izašao iz jednog jezera na Durmitoru zove se ***Jabučilo***. U Aleksinačkom Pomoravlju (...) devojke na Belu Nedelju sat pre zore nalože vatru usred sela (...) pevajući sledeću pesmu: (...) *Na reku, na reku, Jablaniku! | Kod reke, kod reke, Jablan sedi, | I kod njega, i kod njega Jablanika. | Ruse kose, ruse kose, ona mije, (...)*[119]. U jednoj pripoveci koju je zapisao Majzner iz severozapadne Makedonije – iz okoline Tetova, pored dvanaest vila pominje se njihov brat po imenu ***Jablan***. Treba reći i to da su sve ovde navedene ličnosti, osim krilatih konja, iscelitelji kao i Apolon. Pored navedenog, Dragana Mršević-Radović pominje *jablanske jabuke* (Vuk I br. 386: *S jablan' drva jablanskih jabuka*) i ukazuje

[118] М. Милојковић, *У тами благо...*, стр. 101.

[119] А. Лома, *Два словенска назива за црну тополу и Аполон као божански огањ*, "Кодови словенских култура", бр. 1, Београд, 1996, стр. 23-30.

na vezu Apolona sa crnom topolom kao i Loma u svojim zapažanjima, koja svakako pružaju dodatnu potkrepu Kukovoj pretpostavci etimološke veze između *Apóllōn/Apéllón : apellón*.[120]

FOLKLORNA GRAĐA

V 1.0 *VELIKO ODBROJAVANjE* (NUMĂRĂTURA A MARE[121])

Prvo veče, posle /bajanja/ okadila sam ga jednim /komadom/ ćumura u onom katranu, drugo veče sa dva /komada/ ćumura, a treće veče stavljaju se tri /komada/ ćumura i, ako su naprate, on ili umire ili se diže /iz kreveta/ (În sara dîn tîń pră urmă l-am afumat cu un carbuńe în catranola, sara doi̯l'a doi̯ carbuń, da în a tril'a puń trii̯ carbuń şî dacă i̯e năprăćit pră i̯el au mo̯are au să sco̯ală).

Stu ală, stu alo̯ańe,		Ustupi, alo, alovita,
Stu zmi̯ei̯, stu zmăo̯ańe,		Ustupi, zmaju zmajeviti,
Stu Muma Paduri,		Ustupi, Šumska Majko,
Stu Mńaza Nopţî,		Ustupi, Gluho doba noći,
Stu făcături̯,	5	Ustupite, bajanja,
Stu trimesături̯,		Ustupite, naprate,
Stu Đii̯o cu đialo̯ańe,		Ustupi, vilo sa samovilom,
Stu Miailă cu Izbînđilă.		Ustupi, Mihailo s..?....
Drumu să-l lovaţ,		Drumom da pođete,

[120] Pored onoga što je navedeno iz rada A. Lome, ukazali bismo na toponime *Veliki* (oko 1150 m. nadmorske visine) *i Mali Jablen*, koji se nalaze iznad sela *Dejanovca* na obroncima Stare planine kod Knjaževca. Indikativno je, a ide u prilog navedenom mišljenju, da se nedaleko od Velikog Jablena na nešto nižem vrhu zvanom *Crkvište* nalazi *crkvište Sv. Bogorodice* sa zavetnim krstom, a na Malom Jablenu postoje do danas neistraženi materijalni ostaci. Ove podatke dobili smo od Dejana Krstića pa mu se i ovom prilikom najtoplije zahvaljujemo. Pored toga, Miodrag Velojić je u okolini Kalne nedaleko od Knjaževca zabeležio toponim *Jablen*, čiju lokaciju nije precizno uspeo da odredi, ali je zanimljiva reakcija kazivača koji je svoju suprugu pitao: *Je l' toj onoj mesto gde se javljaju osenje?*, na šta je dobio potvrdan odgovor. (Miodrag Velojić, *Repušnica – selo kojeg više nema*, Beograd – Minićevo, 2000, str. 10, nap. 11).

[121] Basmu nam je kazivala 10.10.1999. godine Jana Janković (rođ. 1922) iz s. Magudice (rum.), odnosno Milanovca (srp.), opština Žagubica, oblast Homolje.

Đi la i̯el să plecaţ.
Cu catran v-am catrańit,
Cu bît dă śeroń v-am brucat,
Cu tamîńe v-am tămîńat
Dî la Flori̯a-l mi̯eu v-am luvat.

10 Od bolesnika da odete.
Katranom vas namazah,
Cerovim prutom izbadah,
Tamnjanom vas okadih
Od Flore vas moga uzeh.

V 1.1 *VELIKO ODBROJAVANjE* (NUMĂRĂTURA-MARE[122])

Starac je položen na krevet. Ne ustaje i malo govori. Za ovo bajanje treba jedan bosiljak sa tri grane, tri gvozdena novčića i tri grumena tamjana. Bolesnik je legao nasred [kreveta], a ti ideš oko njega, obilaziš ga i kažeš ovako (Batrînu culcat pe pat. Nu să sco̯ală şi puţîn vorbeşće. Trebîi̯e dă aăsta dăscînćic un busui̯oc cu tri crenźe, tri bań dă fi̯er şi tri grunj dă tamîńe. Al bolnau stă culcat în mijloc, a tu merź naocol dă i̯el şî-l ocol'eşć şî d̦îş aşa):

Śe-i̯ pră val'e la val'e?
I̯ast-o casă mare.
Cum facută i̯eri̯a?
Cu coşu la lună,
Cu fereşć în so̯are.
Lîngă i̯a śińe şăđa?
Sîntă mai̯că Marii̯a-Mare.
To̯aće cărţîl'i śeća,
Toţ miśi îi̯ afla,
Toţ miśi, toţ mari,
Toţ ćińeri, toţ batrîńi,
Toţ orbi, toţ şci̯opi,
Toţ juńi, toţ pauńi.
Numa fiu i̯ei̯ nu la aflat,
Că sama nu la bagat,
Încotro i̯el a dat.
I̯a pleca pră poćeşele,

Šta ima dole u dolini?
Ima jedna velika kuća.
Kako li je sagrađena?
S dimnjakom ka mesecu,
5 S prozorima ka suncu.
Pokraj kuće ko to sedi?
Sv. majka Velika Gospojina.
Sve je knjige čitala,
Sve je male otkrila,
10 Sve male, sve velike,
Sve mlade, sve stare,
Sve ćorave, sve ćopave,
Sve junake, sve momke.
Samo sina svog nije otkrila,
15 Jer nije primetila
Na koju je stranu poš'o.
Ona je pošla puteljcima,

[122] Basmu nam je kazivala 27.06.1996. godine Jeva Bogdanović (*I̯eva Źurźońi*, rođ. 1933) iz s. Ranovca, opština Petrovac (na Mlavi), oblast Mlava.

Şi pleca pră drumuri̯ele		Ona je pošla drumovima
Păn-la fîntîna-lu Adam,		Do izvora Adamovog,
Păn-la rîu lu I̯ordan.	20	Sve do reke Jordan.
S-întînla cu I̯on,		Susrela se s Jonom,
Sîm-D̦îi̯on.		Svetim-Dijon(is)om.
I̯on Sîm-D̦îi̯on		Jon sveti-Dijon(is)
Đîn gură vorbi̯a:		Ovako reče:
"O, Do̯amńe, fină Marii̯o,	25	"O, pobogu, kuma Marijo,
Śe i̯eşć pro̯astă, śe i̯eşć naro̯adă,		Što si naivna, što si luda,
Śe i̯eş-ruptă,		Što si pokidana,
Śe i̯eş-zmultovă,		Što si zgužvana,
Śe i̯eş-ruptă cruntă?"		Što si do krvi pokidana?"
"O, Do̯amńe, naşu I̯o̯ańe,	30	"O, pobogu, kume Jo(v)ane,
Cum i̯eu să nu fiu ruptă,		Kako da ne budem pokidana,
Să nu fiu zmultovă		Da ne budem zgužvana
Cu kimi̯aşa to̯ată cruntă,		S krvavom košuljom celom,
Că tri dîľe şî tri nopț		Jer tri dana i tri noći
Cărțîľi śećesc,	35	Knjige čitam,
Foi̯ițîľi premeńesc.		Listove prelistavam.
Tot miśi, toț mari,		Sve male, sve velike,
Toț ćińeri, toț batrîńi,		Sve mlade, sve stare,
Toț uorbi, toț şci̯opi,		Sve gluve, sve ćopave,
Numa pe fiu mi̯eu	40	Samo sina svoga
Nu-l am aflat,		Ne nađoh,
Că i̯eu sama n-am bagat		Jer ja nisam spazila
Încotro frațî mi̯ei̯ l-a dat."		Gde su ga braća sklonila."
"I̯a înto̯arśe će în casă,		"Deder, vrati se kući,
Şez la al tăvan dă matasă,	45	Sedni za trpezu svilenu,
Puńe u̯ala, puńe căldari̯a,		Pristavi grne i kotao,
Fă zdravința galbină,		Pripremi zdravlje žuto,
Fă zdravința roşîi̯e,		Pripremi zdravlje crveno,
Zdravința vînătă, viorintă,		Zdravlje plavo, ljubičasto,
Puńo în postăvi̯o̯ară	50	Stavi ih u načvice
Ş-o-runcă în malo̯ară.		I baci u narod.
Frațî tăi̯, Jidăvi tăi̯,		Braća tvoja, Židovi tvoji,
Îl slăbi̯a, îl dăzľega."		Olabaviše ga, razvezaše ga."

I̯el la i̯a că veńa:
“O, Do̯amńe, mui̯că,
Mui̯ca mi̯a,
Śe i̯eşć pro̯astă,
Śe i̯eşć naro̯adă,
Că n-am fost legat
Prîntru sat,
Prîntru tot am fost l'egat,
Spînzurat prîntru al bolnau.”
Să stăm să ńe rugăm
Dă patruḑăś şî patru dă ḑîle,
Să stăm să ńe rugăm
Dă patruḑăś patru dă prazńe.
Să stăm să ńe rugăm
Dă patruḑăś şî patru dă sfînț
Mila să i̯-o-ntorśeț,
Ľacu să i̯a duśeț,
În bosîi̯ocosta să-l puńeț,
Bosîi̯ocu şî-l va luva,
Ľacu şî-l va primi̯a.
Dacă l'ac nu va avi̯a
Pănă mîńe-n asta vri̯emi̯e,
În po̯ala sfîntului̯ să-l şeđeț,
În po̯arta rai̯ului̯ să-l treśeț.

Kada je sin došao [reče]:
55 “O Gospode, majko,
Majko moja,
Što si naivna,
Što si luda,
Nisam bio vezan
60 Radi sela,
Radi svih sam bio vezan,
Radi bolesnog obešen.”
Da počnemo da molimo
Četrdest i četiri dana.
65 Da počnemo da molimo
Četrdeset četiri praznika.
Da počnemo da molimo
Četrdeset i četiri sveca
Milost da mu vrate,
70 Lek da mu donesu,
U bosiljak da ga metnu,
Bosiljak će svoj uzeti,
Lek će svoj primiti.
Ako neće lek imati
75 Do sutra u isto vreme,
U naručje ga Boga smestite,
U rajsku portu prenesite.

Ovo je Veliko odbrojavanje koje se govori čoveku na kraju kada mu se završava život. Poslednje bajanje, i kažeš tri puta ovako i koračaš sve po tri koraka. Jedan korak, dva, tri. I opet posle dodaješ tamnjan na bosiljak i novac i opet počinjem, šapućem i obilazim ga. Kad se baje odbrojavanje i “bajanje”, ne gleda se nazad i ne priča se. Ima da ideš i da ćutiš dokle si naznačio. Dok ne budeš stigao do neke velike raskrsnice. Da znaš (Asta i̯e numărătura-mare care să spuńe la uom măi̯ pră urmă cîn i̯e să sfîrşeşće vii̯ața. A măi̯ pră urmă đescînćec şî ḑîś đe tri ori̯ aşa şî paşeşć tot trii̯ paş. Un paş, duoi̯, trei̯. Şi i̯ar pră urmă propuń tamîńa pră busui̯oc şî banu şi i̯ar m-apuc, şopăćesc şî-l ocolesc. Cîn sa dăscîntă numărătura şi muśitura nu să cată napoi̯ şi nu să vorbe-

şće. Ai̯ să merź şi să taś pănă unđe ai̯ numit păn-v-aźunźe la vr-o răscrîşńiță mare. Să şćii̯). (Ovo je sve? – pitanje autora). Sve (Tot).

Kada sam bajala odbrojavanje baba Stanici, koja je bila sto godina stara, a ja sam bila mlada, nisam bila stara, i odbajala sam odbrojavanje baba Stanici, i pošla sam, i kada sam stigla do vratnica, ovde na putu kod Branka Jovaninog, naniže, videla sam tri vuka da dolaze pravo k meni. Kada sam ja videla ona tri vuka da dolaze pravo k meni, ja sam stala malo u mestu i razmišljala sama u sebi i prekrstila se tri puta i kazala ovako: ako stvarno budu vukovi,ući ću kod ovih u avliju, ali sam se prekrstila tri puta. Kada sam ponovo pogledala, putem na dole nema ništa, ni jedan vuk; vuk je umro i nestao. Ali, ja sam ga svojim očima očigledno videla. Eto tako (Cîn am spus numărătura la baba Stańița d-o sută dă ań batrînă, a i̯o am fost ćinără, n-am fost batrînă, şî am spus numărătura lu baba Stańița ş-am plecat şî cîn am ajuns la vragńiță ai̯iş la un drum la Brancu lu I̯ovana în vale, am vad̦ut că vin trii̇ lupi̇ điri̯ep la mińe. I̯eu cîn-am văd̦ut lupei̯a că vin điri̯ep-la mińe i̯o am statut cîta-n loc şi gînđesc sîngură în mińe şi mi̯-am facut cruśe dă trii̇ ori̇ şî d̦îc aşa: dacă stfarno va fi lupi̇ mă bag la ăi̯a în obor, al'i mi̯-am facut cruśe dă trii̇ ori̇. Cîn am procatat pră drum în val'e nu i̯e ńimic, ńiś un lup; a murit lupu şi s-a dus. Al'i i̯o cu oclu očevidno am vad̦ut. Da-eće aşa).

KOMENTAR

Basma (V 1.0) se šapuće dok se u čašu s rastopljenim katranom umeće komad ćumura i okadi samrtnik obilazeći u desno njegovu postelju. Tako tri puta. Svaki put sa po jednim komadom ćumura više. Ovo ritualno ponašanje u isterivanju nečastive *ale alovite*, *zmaja zmajevitog*, *šumske majke* i ostalih onostranih sila iz uobičajenog repertoara vlaških bajanja češće se može videti i čuti i spada u red arhaičnijeg načina isterivanja zlih sila tako što im bajalica, pored verbalne pretnje, preti da će ih *cerovim prutom ubadati* i tamnjanom *okaditi*, odnosno da će ih božanskim silama oterati.

Sledeća basma (V 1.1) koja predstavlja mešavinu klasičnog bajanja s primesama hrišćanske tradicije je, svakako, kasnije počela da se primenjuje u praksi, što se vidi i iz njenih stihova. Basma se šapuće

tako što se u čašu s vodom metnu tri gvozdena novčića koji se mešaju jednim trokrakim bosiljkom u pravcu kretanja kazaljke na časovniku. Ovo se ponavlja tri puta, svaki put stavljajući grumen tamnjana u čašu s vodom i obilazeći krevet bolesnika tako što se nakon svaka tri koraka malo stane. Kada se bajanje završi, bajalica ide ka najbližem raskršću, s tim da ne sme da govori niti da gleda unazad. Svoju basmu bajalica počinje pitanjem: *Šta ima dole u dolini*, odnosno u rajskoj dolini, a odgovor je da se tamo nalazi velika kuća *S dimnjakom ka mesecu,* | *S prozorima ka suncu*, koja zapravo predstavlja svekoliko kosmičko prostranstvo i koja se još pominje u petrecături iz Žagubice (Jagubiţa I, stih. 31-34) npr.: *On odatle dalje ode,* | *Do velike kuće jedne.* | *Prozore ka Suncu ima,* | *A dveri u zavetrini* (I̯el đ-aśii̯a să duśare, | La o casă pe pomînt mari̯e. | Cu fereşćil'i în so̯are, | Cu uşîl'i la raco̯ari̯e.).

Na sledeće pitanje: *Ko to sedi pokraj kuće* odgovor glasi: *sveta majka*, *Velika Gospojina*, koja čita knjige mrtvih u kojima otkriva sve, *samo sina svog nije otkrila*. Ona je, tražeći ga, stigla (V 1.1, stih. 19-20): *Do izvora Adamovog,* | *Sve do reke Jordan* gde je susrela kuma Jona, svetog Dijon(is)a, kome se požali i od koga dobija sledeći savet (V 1.1, stih. 44-49): *"Deder, vrati se kući,* | *Sedni za trpezu svilenu,* | *Pristavi grne, pristavi kotao,* | *Pripremi zdravlje žuto,* | *Pripravi zdravlje crveno,* | *Zdravlje plavo, ljubičasto*, sa podukom da sve to stavi u naćve i baci u narod. Bajalica u svojim daljim stihovima aludira na mučenje Isusa, koga su Židovi navodno oslobodili sa krsta na Golgoti. Kada je stigao Isus, kaže majci da ne brine, jer on nije bio vezan radi sela već radi svih, pa je i *radi bolesnog* bio *obešen*.[123] Bajalica se u ime svete majke, Velike Gospojine, obraća prisutnima da počnu moliti sve praznike i svece (V 1.1, stih. 69-71): *Milost da mu vrate,* | *Lek da mu donesu,* | *U bosiljak da ga metnu.* A onda se bajalica u svoje ime obraća praznicima i svecima (V 1.1, stih. 74-77): *Ako neće lek imati* | *Do sutra u isto vreme,* | *U naručje ga Boga smestite,* | *U rajsku portu prenesite*.

[123] O tome da je Odin poput Isusa bio obešen na drvetu i ranjen kopljem čitamo u stihovima Ede: *Znam da sam bio obešen o jedno* | *Drvo u koje su vetrovi duvali,* | *U vremenu od devet celih noći,* | *Ranjen kopljem,* | *Posvećen Odinu* (Ştiu că am fost spânzurat de un | Arbore bătut de vânt, | Timp de nouă nopţi întregi, | Rănit de suliţă, închinat lui Odin). Vidi: V. V. Filip, *Universul colindei româneşti…*, pag. 171.

FOLKLORNA GRAĐA

VI 1.0 *PRIČA GOSPODNjA – OD VELIKOG KRSTA* (POVESĆA A LU DUMŃE-D̦ĂU - DĂ CRUŚA-MARE[124])

Radi se s nenačetom vodom gde se sastaju potoci, s tamnjanom u tikvi, a srpom umačeš jedanput u tikvu s onom vodom a jedanput bolesniku u usta i kažeš ovako (Să lucri̯ază cu apă ńenśeputǎ dă undă să-ntînl'esc ogaşîl'i şî cu tamîńe în troc, da-cu săśera dai̯ odată în troc cu apai̯a da-odată la-l bolnav la gură şî d̦îs aşa):

Cruśe-n casă, cruśe-n masă,		Krst u kući, krst na stolu,
Cruśe-n patru sorń dă casă.		Krst u četir' ugla kuće.
Śine-n casă că şăđa?		Ko u kući obitava?
Şăđa I̯on cu Sîn-Dîi̯on.		Obitava Jon sa sv. Dijon(is)om.
Śe dă lucru că lucra?	5	Kojim poslom on se bavi?
Ăl paza şî-l străjui̯a		Čuva i stražari
Pră Dragan al bolnav		Bolesnog Dragana
Dă Muma păduri,		Od Šumske majke,
Dă Tata-l păduri,		Od Šumskog oca,
Dă Zîmbata,	10	Od Iskežene,
Dă Colțata,		Od Zubate,
Dă Urîta,		Od Ružne,
Dă Dăsplećita.		Od Raspletene.
Îl paza şî-l străjui̯a		Čuva i stražari
Pe Dragan al bolnav	15	Bolesnog Dragana
Dî la śin-a mică,		Od večeri,
Pîn la śin-a mari̯e,		Do ponoći,
Dî la śin-a mari̯e		Od ponoći
Pănă-n cîntatorɨ,		Dok se petlovi ne jave,
Dî la cîntatorɨ,	20	A kad petlovi se jave,
Pănă-n varsat dă Zorɨ,		Sve dok Zore ne zarude,
Dî-n varsat dă Zorɨ,		Od svanuća rujnih Zora,

[124] Basmu nam je kazivala 17. VIII 1997. godine Nikolija Nikolić iz s. Krepoljina, opština Žagubica, oblast Homolje.

Pîn-la rasarit dă So̯ari̯e.
Ăl paza şî-l străjui̯a
Cu tamîńa prinsă,
Cu pisto̯al'e-nćinsă.
Ăl paza şî-l străjui̯a
Pră Dragan al bolnav
Dă to̯aće răl'il'i.
Paza somnu lui̯,
Paza țoal'l'i lui̯,
Paza capatîńu lui̯
Dă naprаćiturɨ,
Dă mînăturɨ,
Dă facaturɨ,
Dă trimesăturɨ.
Să ui̯đască Dragan
Curat şî luminat
Ca arźintu arźintat,
Ca răua pră cîmp,
Ca staua pră śerɨ.

Dok nam Sunce ne progleda.
Čuva ga i stražari
25 S upaljenim tamnjanom,
S uperenim pištoljima.
Čuva i stražari
Bolesnog Dragana
Od svih zala.
30 Čuva njegov san,
Čuva njegovo odelo,
Čuva njegov jastuk
Od napraćenih,
Od teranih,
35 Od napravljenih,
Od poslatih.
Da ostane Dragan
Očišćen i prosvetljen
Kao srebro osrebreno,
40 Kao rosa u polju,
Kao zvezde na nebu.

VI 1.1 *PRIČA GOSPODNjA* (POVESĆA A LU DUMŃE-ḐĂU[125])

Cruśe mică, cruśe mare,
Cruśe în patru corń đe casă.
Care în casă că şăđa?
Şăđa I̯on, Sîn-Ḑîi̯on.
Şî đe lucru śe-m lucra?
Pe al bećag mi-l păza.
Mi-l păza şî-l străjui̯a:
Đe moroń, đe morońo̯ai̯śe,
Đe draś, đe drăco̯ai̯śe,
Đe zmăi̯, đe zmăo̯ai̯śe,

Krst mu mali, krst veliki,
Krst u četir' ugla kuće,
Ko u kući obitava?
Obitava sveti Dijon(is).
5 Kojim poslom on se bavi?
Samrtnika on mi čuva.
On stražari i čuva ga:
Od vampira, vampirica,
Od đavola, đavolica,
10 Od zmajeva i zmajica,

---

[125] Basmu nam je kazivala 22. V 1995. godine Jelica Jonović (*I̯eľița a lu I̯on,* rođ. 1923) iz s. Krivelja, opština Bor, oblast Crnorečje.

Đe năluś, đe nălucoa̯i̯śe,
Đe păduri̯, đe păduroa̯i̯śe,
Đe spomînće đin somn,
Đe (s)trăcńiće đin dorm.
Îl păza đi la zavrńi đe soa̯re,
Păna măi̯ sara la śină,
Đi la śină la mijloc đe noa̯pće,
Đi la mijloc đe noa̯pće,
Pănă la cîntătorɨ đe cocoş,
Đi la cîntătorɨ đe cocoş,
Pănă la răsărit đe Zorɨ,
Đi la răsărit đe Zorɨ,
Pănă la răsărit đe soa̯re.
Soa̯ril'i cînd mi̯-a răsărit,
Al bolnau s-a pomeńit,
Mirior să nu-l strîcńiț,
Să nu-l zvîcńiț.
Că i̯o cu l'imba am đescîntat,
Cu săśera gura am đescl'eştat,
Şî pe al bolnau l-am uşurat,
Đe moroń, đe morońoa̯i̯śe,
Đe draś, đe dracoa̯i̯śe,
Đe zmăi̯, đe zmăoa̯i̯śe,
Đe năluś, đe nălucoa̯i̯śe,
Đe păduri̯, đe păduroa̯i̯śe,
Đe spomînće đin somn,
Đe (s)trăcńiće đin dorm.
Că i̯o cu l'imba am đescîntat,
Cu săśera gura i̯-am đescl'eştat,
Pe al bolnau l-am uşurat.
Ca đe Dumńe-Ḑău lăsat,
Ca luna pl'ină śe lumină,
Ca busui̯ocu în građină.
Đin l'imbă lată să-i̯ fii̯e,
Đin mîna mi̯a điri̯aptă,
Ľac al mi̯eu đescînćic să-i̯ fii̯e.

Od bolesti, boleština,
Šumskih majki i očeva,
Od strahota u snovima,
Od trzanja mnogih u snu,
15 Od Sunašca na Zapadu,
Od sutona do večeri,
Od večeri do ponoći,
Do u gluho doba noći,
Dok se petlovi ne jave,
20 A kad petlovi se jave,
Sve dok Zore ne zarude,
Od svanuća rujnih Zora,
Dok nam Sunce ne progleda.
Kad nam Sunce progledalo,
25 Samrtnik se probudio.
Tiho, da ga ne plašite,
I iz sna ga ne prenete.
Ja ga jezikom raščinih,
Srpom usta mu otvorih,
30 Te olakšah samrtniku,
Od vampira, vampirica,
Od đavola, đavolica,
Od zmajeva i zmajica,
Od bolesti, boleština,
35 Šumskih majki i očeva,
Od strahota u snovima,
Od trzanja mnogih u snu.
Ja ga jezikom raščinih,
Srpom mu usta otvorih,
40 Te olakšah samrtniku.
Od Gospoda Boga dano,
Kao što pun mesec sija,
Kao bosiljak u bašti.
Nek jezikom mojim bude,
45 I pravednom mojom rukom,
Basma neka mu lek bude,

Sînta mai̯că Mări̯i̯e,		O Marijo, devo sveta,
Đe cruśa lui̯ a-mare.		Od velikog krsta teškog.

VI 2.0 *PRIČA GOSPODNjA* (POVESĆA A LU DUMŃE-ḐĂU[126])

Sînta mai̯**c**ă Mări̯i̯e,		Presveta deva Marija,
Avut un fiu şî la perdut**.**		Imala dete, izgubila.
La cătat în lung ş-în lat,		Tražila ga unakrsno,
Unđe a călcat la cătat,		Kud god išla, tražila ga,
Şî đe i̯el n-a mă̆i̯ dat.	5	Al' na njega ne naiđe.
S-a tăi̯at pin săcurǐ bărburaće,		Ranjavana sekirama,
Pin topo̯ară tăi̯eto̯ari̯e**,**		Sekirama zavitlanim,
S-a înpuns pin aco̯ańe.		Kopljima je ubadana.
Pe care a întîl'ńit a întrebat:		Kog' je srela, pitala je:
"Ațî fi văḑut pe fiul mi̯eu,[127]	10	"Videste li sina moga,
Milostîfńicu tuturlora?"		Paćenika ljudskog roda? "
Da i̯ei̯ i̯-a răspuns:		Svi joj na to odgovore:
"Şî s-ăl fi văḑut,		"I da smo ga mi videli,
Nu l-am cunoscut."		Ne bi smo ga mi poznali."
Sînta mai̯că Mări̯i̯e ḑîśa:	15	Tad Marija deva reče:
"A muncă i̯e đe văḑut,		"Videti je njega teško,

[126] Basmu nam je kazivala 22. V 1995. godine Jelica Jonović (*I̯el'ița a lu I̯on,* rođ. 1923) iz s. Krivelja, opština Bor, oblast Crnorečje.

[127] Ovaj siže u kojem se govori o *svetoj majci Mariji koja traži sina* (stih. 10-24) nalazimo i u stihovima koje izgovaraju u međusobnom dijalogu tri momka u tzv. običaju Vardan, koji se još uvek zadržao na prostoru opštine Toplica, regija Gornji Mureš u Rumuniji. Evo tih stihova: **A:** *Niste li videli, videli,* | *Moga sina malog?* | **B:** *Možda smo ga videli,* | *Nismo ga poznali* | **C:** *Lako ga je poznati,* | *Lice je njegovo* | *Mlečna pena,* | *Oči su njegove* | *Divlje kupine* /…/ | **A:** *Ako je tako bilo,* | *Možda smo ga videli* | *Kod kapija Pilatovih* | *Na borovom kocu,* | *Zabijahu mu klinove,* | *Krv mu sve poprska*; | *Gde poprska,* | *Lepo zasvetle,* | *Anđeli ga oplakivahu* | *Matere ga pripravljahu* (**A:** N-ați văzut, văzut,| Pe-un fiuț micuț? | **B:** Poate l-am văzut, | Nu l-am cunoscut. | **C:** Lesne-i de-a-l cunoaşte, | Fețuşuica lui | Spuma laptelui, | Ochişorii lui | Mura câmpului /…/ | **A:** Dacă-a fost aşa | Poate l-am văzut | La poarta lui Pilat | Pe-o muche de brad, | Cuiele-i bătea | Sângele-mproşca, | Pe unde-mproşca | Frumos lumina, | Îngerii-l plângea | Maicile-l gătea). Vidi: Gheorge Sbârcea, *Obiceiuri, cântece şi jocuri magice din comuna Toplița*, "R.E.F.", nr. 5, Bucureşti, 1970.

Da l'esńi đe cunoscut.
Calu lui̯ l'i-s pinćinog,
Şaua lui̯ ćiaşca zmîului̯,
Frîu calului̯ douo napîrś,
În gură încl'eştaće,
Şî-n co̯adă înodaće,
Śinga calului̯, doi̯ bălauri̍,
Într-o bai̯eră răsuśiț.”
Pănă Sînta mai̯că Mării̯e vorbi̯a,
Ai̯a śe la ińimă o-duri̯a,
La fîntîna lu I̯ordan,
Đe abi̯a să glăsui̯a.
Sînta mai̯că Mării̯e strîcńa,
Cînd copilu l-auḑa.
Şî măi̯ răpiđe pl'eca,
Cînd la fîntînă ajunźa,
I̯a pe Hristos îl găsa,
Îl luva pe față, pe brață,
Pe mîń albe pînă-n co̯aće,
I̯-apuca trupurl'i to̯aće.
Sînta mai̯că Mării̯e ḑîśa:
“Mult avi̯em să ńe-ntrebăm,
Da măi̯ mult să ńe rugăm
Đe Hristos Ristos,
Adăorat învii̯at.
Dacă va măi̯ avi̯a al bolnau,
Sănătaće să-ş măi̯ tri̯acă
Ḑîl'e să ḑîl'ască,
Vac să vacui̯ască,
Să-i̯ đa sănătaće multă,
Đe nu va măi̯ avi̯a,
Ḑîl'e să ḑîl'ască,
Vac să văcui̯ască,
Să-i̯ i̯erće sufl'etu,
Să-l tri̯acă în rai̯.”

A lako je poznati ga.
Njegov konj je lis u noge,
Sedlo mu je krljušt zmaja,
20 Dizgini su dva poskoka,
Ustima su ukliješteni,
Repovima učvoreni,
A stremen mu dva blavora
U nit jednu upredeni.”
25 Kad je sveta Deva rekla
Ono što joj dušu muči,
Kod izvora reke Jordan,
Glas detinji nju doziva.
Marija se deva prenu,
30 Glas deteta kad je čula.
Odmah ona brzo krenu,
Ka izvoru reke Jordan,
Tad Hristosa sustigla je,
Dohvati ga u naručje,
35 I rukama svojim belim,
Uza se ga privinula.
Tad Marija deva reče:
“Moramo se svetovati,
A još više pomoliti
40 Našem Hristosu Ristosu,
Koji drugi put oživе.
Ako smrtnik ima dana,
Nek mu Bog dâ jošte mnogo
Dana, da on još poživi,
45 Da još živi, vek vekuje,
Nek mu mnogo sreće dade,
Ako dana više nema,
Dana, da on još poživi,
Da još živi, vek vekuje,
Nek mu duši prosto bude,
Nek mi ga u raj uvede.”

VI 2.1 *PRIČA GOSPODNjA* (POVESĆA A LU DUMŃE-ZĂU[128])

Într-o gură đe val'e,
I̯astă o casă mari̯e,
Cu nouo ferişćo̯ari̯e,
Cu nouo ţuţuro̯ai̯e,
Merźa apa pe i̯al'e.
Da în i̯a cari̯e şăđa?
Şăđa I̯on sfîntu I̯on,
Cu ăi̯ńil'i scurće,
Cu săbii̯il'i crunće.
Đe lucru śe lucra?
Pe Slăvei̯śa îl păza,
Đe mînă-l luva,
Şî-n Rai̯ îl opravi̯a.
Sînta mai̯**c**ă Mări̯i̯e,
A născut, jos a şăzut,
Dobînda în po̯ala-ş a luvat.
Jîdovi cînd a ulmat,
I̯ei̯ dobînda i̯-a furat,
Cu i̯a atunś a zburat,
Măi̯ în susu śerilor,
Şî-n ostru mărilor.
Acolo cînd ajunźa,
Pe cruśe đe l'emn îl înśinźa,
Piro̯ai̯e la mîń şî piśo̯are îi̯ băća,
I̯el să văi̯ta, să văi̯era,
Cu glas mari̯e pînă-n śerỉ.
Sînta mai̯că Mări̯i̯e auđa,
Şî al'erga pin cuţîće ascuţîće,
Pin aco̯ańe sînśelaće
Pin săcurỉ bărburaće.

U jednoj Božjoj dolini
Kuća jedna je velika,
Na njoj devet je prozora,
Umiva je devet voda,
5 Sa izvora deveterih.
A ko u njoj vek vekuje?
Jon presvetli, sveti Jon,
Sve u kratkim haljinama,
A sablje mu sve krvave.
10 Kojim mi se poslom bavi?
Slavoljuba on mi čuva
I za ruku on ga vodi
I u Raj mi ga opravlja.
A Marija sveta Deva
15 Porodi se, dole sede,
U naručje rod svoj uze.
Al’ Židovi tad saznaše,
Ukraše joj oni porod,
Poleteše onda sa njim,
20 U visine te nebeske,
Na ostrvo onog sveta.
A kad tamo mi stigoše,
Na krst mi ga razapeše,
Zakovaše ruke, noge,
25 On zastenja, jeknu bolno
U mukama, sve do neba.
Marija ga sveta čula,
Noževe je preskočila
I sva koplja ubojita
30 I sekire zavitlane,

[128] Basmu nam je kazivao 8. VI 1995. godine Dragi Dimitrijević (*Dragi Cîrśo̯abă*, rođ. 1954) iz s. Slatine, opština Bor, oblast Crnorečje.

To̯ată i̯a d̦o să tai̯a,
To̯ată d̦o să śocrća,
Da-sînźil'i după i̯a,
Tot vopoi̯ că merźa.
Dumńe-D̦ău đe păcaće
Śe i̯eri̯a i̯el sîmța,
Sînźil'i i̯ei̯ vin îl făśa,
Şî Bisăriśi că-l da,
Lumi̯a preśestă că-l luva,
Burunđei̯ miś şî marɨ.
Da Dumńe-D̦ău śe făśa?
I̯el ărpii̯ că îş făśa,
Şî-n śerɨ că-n zbura,
Şî đe atunś pe pomînt,
Niś o dată nu măi̯ i̯eri̯a.

Sva se ona izranjavi,
Sva se ona raskomada,
I krv za njom tad poteče,
Šikljala je mlazevima.
35 A Gospod-Bog od žalosti
Šta se zbilo on oseti,
U vino joj krv pretvori
I Crkvi ga on podari
Za pričešće narodima,
40 Nezasitim krvi njene.
Šta uradi Gospod-Bog još?
Krila sebi on satvori,
U nebesa tad se vinu,
I od tada on na zemlju,
45 Nikad više nije bio.

VI 3.0 *PRIČA GOSPODNjA* (POVESĆA A LU DUMŃE-ZĂU[129])

Ovo se govori kada je neko bolestan. Kod nekoga se bolest izleči, a neko se mnogo muči dok mu Gospod-Bog uzme dušu. Dok se baje Priča Gospodnja, sedim s upaljenom svećom u ruci. Ako kažem Priču kako treba, samrtnik oživi, ozdravi ukoliko ne pogrešim. Ili malo ranije ili malo kasnije, ako pogrešim, bolesnik tako i umire: malo ranije ili malo kasnije. Kad bajem, ne znam više. Evo Božina baba je živela još tri dana. Počela sam i rekla samo dve-tri reči tek s kraja. Rekoh Veselinki: ‘Ona više od tri dana neće živeti dok je sveta i zemlje’(Asta să spuńe cînd i̯esće čińeva bolnav. I̯esće la altu đe să l'ecui̯e da altu năcăjeşće mult pănă ăi̯ i̯a Dumńe-Zău sufl'etu. Pănă să đescîntă Povesća a lu Dumńe-Zău şed̦ cu lumina aprinsă în mînă. Dacă spun Povesća cum trăbii̯e bolnavu învii̯ază dacă nu să greşeşće. Or măi̯ înainće or măi̯ amînat dacă greşesc bolnavu aşa şi mo̯are măi̯ înainće or măi̯ amînat. Cînd đescînt nu măi̯ şćiu. I̯oće la baba lu Boja tri zîl'e măi̯ a

[129] Basmu nam je kazivala 3. VI 2000. godine Jelena Popojić (rođ. 1929) iz s. Kobišnice, opština Negotin, oblast Negotinska Krajina.

trai̯it. Porńii̯ şi spusăi̯ doo tri vorbe toma đi la capatîi̯. Spun va i̯a măi̯ mult Vesăl'inca đe tri zîl'e nu trai̯eşće pănă lumi̯a şi pamîntu).

A fost un om mare
Ş-a lo̯at un topor
Mare pe spinare
S-a dus într-o
Brańişće mare
A tai̯at un l'emn măi̯ mare,
A făcut o casă mare
Cu noo uşćo̯are
Şi cu noo fereşćo̯are.
Acolo, în casa-i̯a
S-aduna toț vacari,
Toț čobanari,
Toț porcari.
Un čoban a fost măi̯ vîrtos
I̯a-dat carćii̯a
Lu Domnu Hristos cu folos.
Mai̯ca Prečesta să ui̯ta
I̯a acolo pin lumi̯a-i̯a
Pe fiu al i̯ii̯ nu-l veđa.
Da i̯a atunč če fača?
I̯a pleca pin topo̯ară barbiraće
Pin cuțîće sînśelaće
Copilu să-ş caće.
I̯a pičo̯arl'i ăş tai̯a,
Sînĝil'i vopoi̯ cura
Apil'i să tulbura,
Frunza în cop înverza
Şi atunča să duča
La Sînta mai̯ca Mńercuri̯a,
La po̯artă că baća.
Sînta mai̯ca Mńercuri̯a
Fuga la po̯artă veńa
Şi đin gură aşa zîča:

Bio je jedan veliki čovek
I uzeo jednu sekiru
Veliku na leđa.
Otišao u jedan
5 Beliki zabran
Isekao najveće drvo,
Napravio jednu veliku kuću
Sa devetora vrata
I sa prozora još devet.
10 U toj kući tamo
Okupili se svi kravari,
Tamo se okupili svi čobani,
Tamo se okupili svi svinjari.
Jedan čoban beše najjači
15 I dadoše mu knjigu
Gospoda Hrista da koristi.
Majka Prečista je gledala
Tamo među ljudima,
Sina svoga nije videla.
20 Ona tada šta uradi?
Kroz sekire pođe zavitlane,
Kroz noževe poput koplja
Svoje dete da potraži.
Izranjavi noge svoje,
25 Krv u mlazu potekla je
I vode su se pomutile,
Na drvetu lišće ozeleni
I tada ona ode
Kod svete majke Utorke,
30 Na kapiji ona lupa.
Sveta majka Utorka
Brzo do kapija dođe
I ovako ona reče:

“Care baće no̯apća
La po̯arta mi̯a?
Că i̯eu am doi̯ cațăi̯ balțăi̯
Đe l'-oş da drumu i̯eu,
Numa mei̯
Şi farîm će fače.”
“I̯eu sînt Sînta mai̯ca Prečesta.”
“Če caț no̯apća
Tu la po̯arta mi̯a?”
“Am veńit Sînta Mńercuri̯a
Să će-ntreb
Đe un fiu al mi̯eu
Şi a lu Dumńe-Zău
Ş-a lu totului̯ lumi̯a
Dacă l-oi̯ fi vazut.”
“Pă i̯eu dacă l-oi̯ fi vazut
Nu l-oş fi cunoscut.”
“Pă dacă loi̯ fi vazut
Şi l-ai̯ fi cunoscut.
Calu lui̯ i̯e vînăt porumbac
Are şi o sća albă în cap,
Şi i̯e pinćinog la tri pičo̯are,
Frîul'ețu calului̯
I̯e întuńekel đe sară,
Bičul'ețu fiului̯
I̯e sfulĝerel đe vară,
Da i̯el i̯e înbracat
În vîrşmîc ńegru
Pănă ăm pamînt,
Da la mîń are
Mărgăritarɨ.”
“Nu l-am vazut,
Sînta mai̯că Prečesta.
Duće la Sînta mai̯că Vińeri̯a
Că l-o fi vazut i̯a.”
Sînta mai̯ca Prečesta

“Ko lupa noću
35 Na kapiji mojoj?
Jer imam dva kučeta belkasta
I, ako ih ja pustim,
Od tebe će sočivo
I mrvice da naprave.”
40 “Ja sam sveta Prečista.”
“Šta tražiš noću
Pred mojom kapijom?”
“Došla sam, sveta Utorko,
Da te pitam
45 Za jedinca sina moga
I Gospoda Boga
I celoga sveta
Ako si ga videla.”
“Da sam ga i videla,
50 Ne bih ga poznala.”
“Pa, ako si ga videla
Ti bi ga poznala.
Konj je njegov plav šarenko
I belu zvezdu na čelu ima,
55 Bele gležnjeve na tri noge,
A dizgini konjski su
Nevidelo večernje,
A bič je sinovljev
Sevanje prolećno,
60 A on je obučen
U crnu odeždu
Sve do same zemlje,
A na rukama mu
Biser narukvice.”
65 “Nisam ga videla,
Sveta majko Prečisto.
Idi do svete majke Petke
Jer ga je možda ona videla.”
Sveta majka Prečista

Đ-ačii̯ i̯ară pl'eca
Pin cuțîće sîmćelaće,
Pin topo̯ară bărbiraće
Copilu să-ş caće.
Pičo̯aril' l'e tai̯a,
Sînĝil'i vopoi̯ cura
Apil'i să tulbura,
Frunza în cop înverza.
La Sînta Mai̯ca Vińeri̯a ajunĝa
Şi la po̯artă că-m baća.
Sînta mai̯că Vińeri̯a
La po̯artă veńa
Şi đin gură aşa zîča:
“Care baće no̯apća
La po̯arta mi̯a?
Că i̯eu am
Doi̯ cațăi̯ balțăi̯,
Đe l'-oş da drumu i̯eu,
Numa mei̯
Şi farîm će fače.”
“I̯eu sînt Sînta mai̯că Prečesta.”
“Če caț no̯apća
Tu la po̯arta mi̯a?”
“Am veńit, Sînta mai̯că Vińeri̯a,
Să će-ntreb đe un fiu al mi̯eu
Şi a lu Dumńe-Zău
Ş-a lu totului̯ lumi̯a
Dacă l-oi̯ fi vazut.”
“Pă i̯eu dacă l-oi̯ fi vazut
Nu l-oş fi cunoscut.”
“Pă dacă l-oi̯ fi vazut,
Şi la-i̯ fi cunoscut.
Calu lui̯ i̯e vînăt porumbac
Are ş-o sća albă în cap,
Şi i̯e pinćinog la tri pičo̯are.
Frîul'ețu calului̯

70 Odande opet pođe
Kroz noževe zašiljene,
Kroz sekire zavitlane,
Dete svoje da potraži.
Noge svoje iseče,
75 Krv je lila na sve strane,
Vode se pomutile,
Na drvetu lišće ozeleni.
Stigla je kod svete Petke
I lupala na kapiji.
80 Sveta majka Petka
Do kapije dođe
I ovako reče:
“Ko lupa noću
Na kapiji mojoj?
85 Jer ja imam
Dva kučeta belkasta,
Ako ih ja budem pustila,
Napraviće od tebe
Sočivo i mrvice.”
90 “Ja sam sveta majka Prečista.”
“Šta tražiš noću
Ti na kapiji mojoj?”
“Došla sam, sv. majka Petko,
Da te pitam za sina moga
95 I Gospoda Boga
I celog sveta
Možda si ga videla.”
“Pa, ako sam ga i videla,
Nisam ga poznala.”
100 “Pa, ako bi ga videla,
Ti bi ga i poznala.
Konj je njegov plav šarenko
I zvezdu na čelu ima,
Još mamuze na tri noge.
105 A dizgini konjski su

I̯e întuńekel đe sare.
Da bičuľeţu fiului̯
I̯e sfulĝerel đe vară.
Da i̯el i̯e înbracat
În vîrşmîc ńegru
Pănă-m pamînt,
Da la mîń
Are mărgăritari̯.”
“Nu l-am vazut,
Sînta mai̯că Prečesta.
Duće la Sînta mai̯că Sîmbăta,
Că l-o fi vazut i̯a.”
Sînta mai̯ca Prečesta
Đ-ačii̯ i̯ară pľeca
Pin cuţîće sîmćelaće
Pin topo̯ară bărbiraće
Copilu să-ş caće.
Pičo̯ariľ ľe tai̯a,
Sînĝiľi vopoi̯ cura,
Apiľi să tulbura
Frunza în cop înverza.
La Sînta mai̯ca
Sîmbăta ajunĝa
Şi la po̯artă că-m baća.
Sînta mai̯că Sîmbăta
La po̯artă veńa
Şi đin gură aşa zîča:
“Care baće no̯apća
La po̯arta mi̯a?
Că i̯eu am
Doi̯ caţăi̯ balţăi̯,
Đe ľ-oş da drumu i̯eu,
Numa mei̯
Şi farîm će fače.”
“I̯eu sînt Sînta mai̯că Prečesta.”
“Č̑e caţ no̯apća

Nevidelo večernje.
A bič je sinovljev
Sevanje prolećno.
A on je obučen
110 U crnu odeždu
Sve do same zemlje,
A na rukama mu
Biser narukvice.”
“Nisam ga videla,
115 Sveta majko Prečisto.
Idi do svete majke Subote,
Možda ga je ona videla.”
Sveta majka Prečista
Odatle opet pođe
120 Kroz noževe poput koplja,
Kroz sekire zavitlane
Dete svoje da traži.
Noge svoje iseče,
Krv u mlazu potekla je,
125 Vode se pomutile,
Na drvetu šuma ozeleni.
Kod svete majke
Subote je stigla
I na kapiji lupala.
130 Sveta majka Subota
Do kapije dođe
I ovako reče:
“Ko lupa noću
Na kapiji mojoj?
135 Jer ja imam
Dva kučeta belkasta,
Ako ih ja budem pustila,
Napraviće od tebe
Sočivo i mrvice.”
140 “Ja sam sveta Prečista.”
“Šta tražiš noću

Tu la po̯arta mi̯a?”
“Am veńit Sînta mai̯că Sîmbăta,
Să će-ntreb
Đe un fiu al mi̯eu
Şi a lu Dumńe-Zău
Ş-a lu totului̯ lumi̯a
Dacă l-oi̯ fi vazut.”
“Pă, i̯eu dacă l-oi̯ fi vazut,
Nu l-oş fi cunoscut.”
“Pă dacă l-oi̯ fi vazut,
Şi la-i̯ fi cunoscut.
Calu lui̯ i̯e vînăt porumbac
Are ş-o sća albă în cap,
Şi i̯e pinćinog la tri pičo̯are.
Frîul'eţu calului̯
I̯e întuńekel đe sare
Da bičul'eţu fiului̯
I̯e sfulĝerel đe vară.
Da i̯el i̯e înbracat
În vîrşmîc ńegru
Pănă-m pamînt,
Da la mîń are
Mărgăritarȋ.”
“Nu l-am vazut
Sînta mai̯că Prečesta.
Duće la Sînta mai̯că Dumińeca,
Că l-o fi vazut i̯a.”
Sînta Mai̯că Prečesta
Đ-ačii̯ i̯ară pleca
Pin cuţîće sîmćelaće,
Pin topo̯ară bărbiraće
Copilu să-ş caće.
Pičo̯aril'i l'e tai̯a,
Sînĝil'i vopoi̯ cura
Apil'i să tulbura
Frunza în cop înverza.

Ti na kapiji mojoj?”
“Došla sam, sv. majka Suboto,
Da te pitam
145 Za jedinca sina moga
I Gospoda Boga
I celoga sveta
Ako si ga videla.”
“Pa, ako sam ga i videla,
150 Nisam ga poznala .”
“Pa ako si ga videla,
Ti bi ga poznala.
Konj je njegov plav šarenko
I zvezdu na čelu ima,
155 Još mamuze na tri noge.
A dizgini konjski su
Nevidelo večernje.
A bič je sinovljev
Sevanje prolećno.
160 A on je obučen
U crnu odeždu
Sve do same zemlje,
A na rukama mu
Biser narukvice.”
165 “Nisam ga videla,
Sveta majko Prečisto.
Idi do svete majke Nedelje,
Možda ga je ona videla.”
Sveta majka Prečista
170 Odatle je opet pošla
Kroz noževe poput koplja,
Kroz sekire zavitlane
Dete svoje da potraži.
Noge svoje iseče,
175 Krv u mlazu potekla je
Vode se pomutiše
Na drvetu lišće ozeleni.

La Sînta mai̯că
Dumińeca ajunĝa
Şi la po̯artă că-m baća.
Sînta Mai̯că Dumińeca
Cîrjei̯a đe aur în mînă lu̯a
Pe scară đe arĝint să scobora,
La Mai̯ca Prečesta să duča
Şi đin gură aşa zîĉa:
“Care baće no̯apća
La ferii̯asta-mi̯a?
Că i̯eu am
Ddoi̯ cațăi̯ bolțăi̯
Đe ľ-oş da drumu i̯eu
Numa mii̯
Şi farăm će fače.”
“I̯eu sînt Sînta mai̯că Prečesta.”
“Če caț no̯apća tu
La po̯arta mi̯a?”
“Am veńit,
Sînta mai̯că Dumińeca,
Să će-ntreb
Đe un fiu al mi̯eu
Şi a lu Dumńe-Zău
Ş-a lu totului̯ lumi
Dacă l-oi̯ fi vazut.”
Sînta mai̯că Dumińeca,
Cînd auza i̯a aşa zîĉa:
Aaa, să văi̯ta şi zbera,
Cu gura mare,
Şi cu pľećerȋ pe spinare.
Sînta mai̯ca Prečesta,
Č-ai̯ veńit toma-cuşa?
Că đe cînd a trecut cu i̯el
Đe vińerȋ a trecut pi̯-aiča.
Jidovi la prins şi la bătut,
La fîrîmat şi la omărît.

Kod svete majke Nedelje
Ona stiže
180 I na kapiji zalupa.
Sveta majka Nedelja
Zlatan štap u ruke uze
Po lestvama siđe srebrnim,
Kod majke Prečeste ode
185 I ovako ona reče:
“Ko to lupa noću
Na mom prozoru?
Jer ja imam
Dva kučeta belkasta,
190 Ako ih ja budem pustila,
Napraviće od tebe
Sočivo i mrvice.”
“Ja sam sveta majka Prečesta.”
“Šta tražiš ti noću
195 Na kapiji mojoj?”
“Došla sam,
Sveta majka Nedeljo,
Da te pitam
Za jedinca sina moga
200 I Gospoda Boga
I vascelog sveta
Možda si ga videla.”
Sveta majka Nedelja,
Kad je čula, ’vako reče:
205 Ah, plakala je i ridala,
Usta nije zatvarala,
Pletenica raspuštenih.
Sveta majka Prečisto
Zašto si tek sada došla?
210 Odavno su sa njim prošli
U petak su ovud’ prošli.
Židovi ga uhvatili, tukli,
Izlomili i ubili.

Cruče đe l'emn
Mare i̯-a facut,
Cruča pe umere i̯a-dat
Pi̯-aiča cu i̯el a trecut.
I̯el în ĝenuncǐ a-nĝenunci̯at
Şi cu cruča aşa a mers.
Da-la cap i̯-a facut
Cunună đe maračiń
Pe buză i̯-a dat
Cu oțît şi cu fćere.”
Da-pazîtori̯u rai̯ului zîča:
“I̯eu şćiu Mai̯că Prečesta
Unđe i̯e îngropat
Şi cum Jidovi a zîs:
‘Cînd pîńa đin coptorǐ
Grîu verđe s-o fača,
Atunč Isus o-nvii̯a
Şi cînd berbecu
Đin frigare o-nvii̯a
Şi grîu l-o paşća,
Atunč Isus o-nvii̯a.
Cînd cocoşu đin o̯ală sări̯a
Şi cucurigu o cînta
Atunč Isus o-nvii̯a,
Atunča şi ńič atunča.’”
Sînta mai̯că Dumińeca ăi zîča:
“Sînta Maică Prečesta,
Tu s-asculț đe mińe-nco̯a
Če i̯eu ć-oş învața.
Tu pe ai̯a đ-oi̯ fača,
Tu-l învii̯ez pe fiu tău
Şi a lu Dumńe-Zău
Şi a lu totului̯ lumi.
Să će duč la fîntîna lu Avram,
La izvoru lu I̯ordan,
Să će spi̯el' pe față,

Krst su njemu od drveta
215 Još velikog napravili,
Krst su mu na rame dali
Ovuda su sa njim prošli.
Na kolena kleknuo
I tako sa krstom iš’o.
220 Na glavu su mu stavili
Krunu od trnja bockavu,
A usne mu namazali
Gorkom žuči i octom.”
Čuvar raja ’vako reče:
225 “Ja znam, majko Prečista,
Gde je pokopan
I šta Židovi su rekli:
‘Kada se hleb iz furune
Premetne u žito zeleno,
230 Tad će Isus oživeti
I ponovo kada ovan
Sa ražnja bude oživeo
I žito bude popasao,
Tada će Isus oživeti.
235 Kada petao iz grneta iskoči
I zakukuriče
Tada će Isus oživeti,
Tada, pa ni tada.’”
Sveta Nedelja ’vako reče:
240 “Sveta majko Prečista,
Poslušaj ti mene ‘vamo
Što ću tebe s’vetovati.
Ako budeš poslušala,
Ti ćeš sina oživeti
245 I Gospoda Boga
I celoga sveta.
Da ideš do česme Avramove,
Do izvora reke Jordan,
Da umiješ lice svoje,

Pe brață, pe ńagră cosîță	250	Telo svoje, crnu kosu
Pe dalbă pćeliță		I putenu belu kožu
Şi să će duč la Jidovɨ,		I da ideš do Židova,
Pistă pîńe să sufl'i,		Preko hleba ti da duneš,
Pîńa grîu verđe		Hleb zeleno žito
Are să să facă	255	Ima da postane
Berbecu đin frigare		Ovan sa ražnja
Are să învii̯ează,		Ima da oživi,
Grîu să-l pască,		Žito da popase,
Cocoşu đin o̯ală		Petao iz grneta
Are să învii̯ează	260	Ima da oživi
Şi cucurigu să cînće,		Kukurigu! da zapeva,
Isus atunč s-a-nvii̯at		Isus tada oživeće
Pe Jidovi pe toț		I Židove oko sebe
La pamînt i̯-a dobărît.”		On na zemlju oboriće.”
Sînta Mai̯ca	265	Sveta majka
Prečesta asculta		Prečista je poslušala
Đe Sînta Mai̯ca Dumińeca,		Svetu majku Nedelju,
Şi să duča la fîntîna lu Avram,		Otišla do česme Avramove,
La izvoru lu I̯ordan,		Do izvora reke Jordan,
Să spala pe față, pe brață,	270	I umiva lice, telo,
Pe ńagră cosîță		Pa i crnu kosu još
Pe dalbă pćel'iță,		I putenu belu kožu,
Să spala şi să duča,		Umila se i otišla,
Pistă pîńe sufla		Preko hleba ona dunu
Pîńa grîu verđe	275	Hleb u žito prometnu se
Să fača		Te zeleno žito posta,
Berbecu đin frigare învii̯a		A ožive Ovan s ražnja
Cînd pistă i̯el sufla		Kada preko njega dunu
Grîu verđe paşća.		Te zeleno žito popase.
I̯ară pistă o̯ală sufla	280	Opet preko grneta dunu
Cocoşu đin o̯ală-nvii̯a		Petao iz grneta ožive
Şi cucurigu i̯el cînta,		I kukurigu! zapeva,
Isus Hristos învii̯a		Isus Hristos ožive
Pe Jidovɨ la pamînt ăi̯ culca.		Židove na zemlju obori.
Ş-a ui̯đit đe povesće	285	I osta da se priča

Cît o trai̯a lumi̯a		Dok je sveta
Şi cît o fi pamîntu.		I dok zemlje bude bilo.
Povesća-lu Isus Hristos		Priča Isusa Hrista
Pin lumi̯e să povesća.		Po svetu se priča.
Pe care i̯e bolnav,	290	Onome ko je bolestan,
Isus Hristos să mil'eşće.		Hristos će se smilovati.
Care povesća i̯o povesćeşće,		Ko mu priču pripoveda,
I̯el vii̯aţa i̯-o duča,		Život će mu on doneti,
Da care i̯esće đe să mo̯ară		A ko je za smrt pripravan,
Aminća đe i̯el ş-o duča	295	Setiće se on i njega,
Mult nu l-o kinui̯a		Mučiti ga mnogo neće,
Sufl'etu Dumńe-Zău ilo lo̯a.		Dušu će mu Bog uzeti.

VI 3.1 *PRIČA GOSPODNjA* (POVESĆA A LU DUMŃE-ZĂU[130])

A fost un om mare,		Bio je jedan veliki čovek,
A lo̯at toporu mare pe spinare,		Uzeo je veliku sekiru na rame,
A pl'ecat la brańişće mare		Pošao je do velikog branika
Să tai̯e un l'emn mare		Da seče jedno veliko drvo
Să facă o casă mare	5	Da sagradi jednu veliku kuću
Cu faţa la val'e,		S pročeljem ka zapadu,
Cu noo uş,		S devetora vrata,
Cu noo fereşć,		S devet prozora,
Cu noo uşo̯are		S devetora vratašca
Cu noo fereşćo̯are.	10	S devet prozorčića.
Acolo s-adunat toţ čobanaşi,		Tamo su se okupili svi čobani
Acolo s-adunat toţ porcaraşi.		Tamo su se okupili svinjari.
Acolo cînd veńa Mai̯ca Prečesta		Tamo kad dođe Majka Prečista
Pin topo̯ară bolboraće,		Kroz sekire zavitlane,
Pin cuţîće sîngeraće	15	Kroz noževe pune krvi
Şi đin gură că-m vorbi̯a:		I ovako tada reče:
"Az fi vazut un fiu al mi̯eu,		"Videste li sina moga,
A lu Dumńe-Zău,		I Gospoda Boga,

[130] Ovu basmu smo preuzeli iz rada "*Najduža basma*" ("Razvitak", 1975. god. br. 3, str. 101-106) P. Paunovića uz transliteraciju koja je bila potrebna.

Al tutoru mi̯eu?”
“Noi̯ nu l-am văzut:
Şi să-l fi văzut,
Nu l-am cunoscut!”
“Ľezńi ăl cunoşć:
Calu lui ńegru pinćinat,
La mîna dri̯aptă
Mărgăritarĭ,
Da-i̯el i̯e-nbracat cu buşmuc
Pănă-m pomînt,
Puşcul'ița lui
Tuńekel đe sară,
Sîbio̯ara lui̯
Sfînĝerel đe vară.”
“Da tu să će duč
La Sfînta mai̯ca Mńercuri̯a,
Că i̯a pe i̯el l-o fi văzut.”
Sfînta mai̯ca Prečesta,
Đe auza, i̯a al'erga
Pin topo̯ară bolboraće,
Pin cuțîće sînĝeraće.
Pičo̯aril'i şi l'e tai̯a,
Sînĝil'i cura,
Apil'i roşa,
Frunza în pom înverza,
Grîu creşća,
Rău să-ncolača
Şi i̯a acolo că-m ajunĝa
Şi la porțîl'i i̯i̯ zdroncăńa
Şi la uşîl'i i̯i̯ baća
Şi đim gură că-m strîga:
“Sfînta mai̯ca Mńercuri̯a,
I̯eo sînt Sfînta mai̯ca Prečesta.”
Sfînta mai̯ca Mńercuri̯a
Afară că ieşa şi-ntreba:
“Ieo am doi̯

Cavetnika moga?”
20 “Mi ga nismo videli:
I da smo ga videli,
Mi ga nismo poznali!”
“Lako je njega poznati:
Njegov konj je crn, lis u noge,
25 Na desnoj ruci
Biser narukvica,
A on je obučen u odeždu
Sve do zemlje,
Puška njegova je
30 Nevidelo večernje,
Sablja njegova je
Munja prolećna.”
“A ti da ideš
Kod Svete majke Utorke,
35 Jer ga je, možda, ona videla.”
Sveta majka Prečista,
Kad je čula, ona otrča
Kroz sekire zavitlane,
Kroz noževe pune krvi.
40 Noge svoje iseče,
Krv je curila,
Voda se crvenila,
Lišće na voćki ozeleni,
Žito je raslo,
45 Brzo se u kolač umesi
Ona brzo kod Utorke stiže
I na kapijama njenim lupaše
I na vratima njenim udaraše
I ovako mi je dozivaše:
50 “Sveta majka Utorko,
Ja sam sveta majka Prečista.”
Sveta majka Utorka
Izašla je napolje i pitala:
“Ja imam dve

Caţăi̯ bonţăi̯,
Drumu đe l'-oş da,
Mii̯ şi farîm
Ć-or fača!”
“Sfînta mai̯ca Mńercuri̯a,
I̯eo sînt Sfînta mai̯ca Prečesta,
Am veńit să će-ntreb,
Đe un fiu al mi̯eu,
A lu Dumńe-Zău,
Al tutoru mi̯eu?”
“I̯eo nu la-m văzut,
Şi să-l fi văzut,
Nu la-m cunoscut.”
“Lezńe i̯e đe cunoscut.
Calu lui̯ ńegru pinćinat,
La mîna dri̯aptă
Mărgăritarȋ,
Da-i̯el i̯e-mbracat
În buşmuc pănă-m pomînt,
Puşcul'iţa lui̯
Tuńekel đe sară,
Săbio̯ara lui̯
Sfînĝerel đe vară.”
“Da-tu să će duč
La Sfînta mai̯ca Vińeri̯a,
Că i̯a l-o fi văzut.”
Sfînta mai̯ca Prečesta đe auza,
I̯a fuga al'erga
Pin topo̯ară înbolboraće,
Pin cuţîće sînĝeraće.
Pičo̯aril'i şi l'e tai̯a,
Sînĝil'i [vopoi̯] cura
Apil'i roşa,
Frunza în pom înverza,
Grîu creşća,
Rău să încolača

55 Kuce belomunjaste,
Ako ih budem pustila,
Sočivo i mrvice
Napraviće od tebe!”
“Sveta majko Utorko,
60 Ja sam sveta majka Prečista,
Došla sam da te pitam,
Za jedninca sina moga,
I Gospoda Boga,
Moga štićenika?”
65 “Ja ga nisam videla,
I da sam ga videla,
Nisam ga poznala.”
“Lako ga je poznati.
Njegov konj je crn, lis u noge,
70 Na desnoj ruci
Biser narukvica,
A on je obučen
U odeždu sve do zemlje,
Puška njegova je
75 Nevidelo večernje,
Sablja njegova je
Munja prolećna.”
“A ti da ideš
Kod Svete majke Petke,
80 Jer ga je, možda, ona videla.”
Sveta Prečista kad je čula,
Ona brzo otrča
Kroz sekire zavitlane,
Kroz noževe pune krvi.
85 Noge svoje iseče,
Krv [u mlazu] potekla je,
Vode pocrvene,
Lišće na voćki ozeleni,
Žito je raslo,
90 Brzo se u kolač pretvori

Şi i̯a acolo că-m ajunĝa
Şi la porțîl'i i̯i̯ zdupăi̯a
Şi la uşîl'i i̯i̯ baća.
Sfînta mai̯ca Vińeri̯a auza,
Afar că-m ieşa
Şi đim gură că-m zîča:
“Care i̯eşć tu
La porțîl'i mel'e,
La uşil'i mel'e!
Că i̯eu am
Doi̯ cațăi bolțăi,
Drumu đe l'-oş da,
Mii̯ şi farîm
Ć-or fača.”
“Sfînta mai̯ca Vińeri̯a,
I̯eo sînt Sfînta mai̯ca Prečesta.
Am vеńit să će-ntreb
Đe un fiu al mi̯eu
A lu Dumńe-Zău,
A lu tutoru mi̯eu?”
“I̯eu nu l-am vazut:
Şi să-l fi văzut,
Nu l-am cunoscut.”
“Lezńi đe cunoscut:
Calu lui̯ ńegru pinćinat,
La mîna dri̯aptă
Mărgăritarɨ,
Da i̯el i̯e-nbracat
Đin buşmuc pănă-m pomînt,
Puşcul'ița lui̯
Tuńekel đe sară,
Săbio̯ara lui̯
Sfulĝerel đe vară.”
“Da tu să će duč
La Sfînta mai̯ca Dumińeca,
Că i̯a l-o fi văzut.”

I ona mi tamo stiže
I na njenim kapijama zalupa
I na njenim vratima udara.
Sveta majka Petka je čula,
95 Napolje je izašla
I ustima tada reče:
“Koja si ti
Na kapijama mojim,
Na vratima mojim!
100 Jer ja imam
Dve kuce belomunjaste,
Ako ih budem pustila,
Sočivo i mrvice
Napraviće od tebe.”
105 “Sveta majko Petko,
Ja sam sveta majka Prečista.
Došla sam da te pitam
Za jedinca sina moga
I Gospoda Boga,
110 Štićenika moga?”
“Ja ga nisam videla:
I da sam ga videla,
Nisam ga poznala.”
“Lako ga je poznati:
115 Njegov konj je crn, lis u noge,
Na desnoj ruci
Biser narukvica,
A on je obučen
U odeždu sve do zemlje,
120 Puška njegova je
Nevidelo večernje,
Sablja njegova je
Munja prolećna.”
“A ti da ideš
125 Kod Svete majke Nedelje,
Jer ga je, možda, ona videla.”

Sfînta mai̯ca Prečesta
Sînd auza
I̯a alerga
Rin topo̯ară bolboraće,
Pin cuţîće sînĝeraće.
Pičo̯ariľi şi ľe tai̯a,
Sînĝiľi cura,
Apiľi roşa,
Frunza pe pomînt înverza,
Grîu creşća,
Rău să-ncolača,
Şi i̯a acolo cînd ajunĝa,
Şi la porţîľi i̯i̯ zdroncăńa
Şi la uşîľi i̯i̯ baća.
Sfînta mai̯ca Dumińeca đe auza,
Afar că-m i̯eşa,
Şi đim gură că-m zîča:
"Care ieşć tu la porţîľi meľe,
La uşiľi meľe?
Că i̯eu am
Doi̯ caţăi̯ bolţăi̯
Drumu đe l-oş da,
Mii̯ şi farîm
Ć-or fača."
"Sfînta mai̯că Dumińecă,
I̯eu sînt Sfînta mai̯ca Prečesta."
"Şez!"
"N-am veńit să şed,
Am veńit să će-ntreb
Đe un fiu al mi̯eu
A lu Dumńe-Zău,
Al tutoru mi̯eu?"
"I̯eu nu l-am văzut;
Şi să-l fi văzut,
Nu l-am cunoscut."
"Lezńi i̯e đe cunoscut:

Sveta majka Prečista
Kada je čula,
Ona potrča
130 Kroz sekire zavitlane,
Kroz noževe pune krvi.
Noge svoje iseče,
Krv je curila,
Vode zacrvenila,
135 Lišće na zemlji ozeleni,
Žito ozeleni,
Brzo se u kolač pretvori,
I ona tamo kada stiže,
Na njenim kapijama zalupa
140 I na njenim vratima udara.
Sveta Nedelja kad je čula,
Napolje mi izađe
I ovako progovori:
"Ko si ti na mojim kapijama,
145 Na mojim vratima?
Jer ja imam
Dve kuce belomunjaste
Ako ih budem pustila,
Sočivo i mrvice
150 Od tebe će napraviti."
"Sveta majka Nedeljo,
Ja sam sveta majka Prečista."
"Sedni!"
"Nisam došla da sedim,
155 Došla sam da te pitam
Za jedinca sina moga
I Gospoda Boga,
Savetnika moga?"
"Ja ga nisam videla;
160 I da sam ga videla,
Nisam ga poznala."
"Lako ga je poznati:

Calu lui̯ ńegru pinćinat,
La mîna dri̯aptă
Mărgăritari̯,
Da i̯el i̯e-nbracat
Đin buşmuc pănă-m pomînt,
Puşcul'iţa lui̯
Tuńekel đe sară,
Săbio̯ara lui
Sfulĝerel đe vară.”
“Da tu să će duč
La fîntîna lu I̯ordan,
La izvoru lu Avram
Să će spel' pe faţă, pe braţă,
Pe albă pi̯el'iţă,
Pi̯e vîrf đe cosîţă.”
Sfînta mai̯ca Prečesta đe auza,
Pi̯-a fuga mi al'erga,
Pin topo̯ară înbolboraće,
Pin cuţîće însînĝeraće,
Pičo̯arili şi le tai̯a,
Sînĝil'i [vopoi̯] cura,
Apil'i roşa,
Frunza-n pom înverza,
Grîu creşća,
Rău să-ncolača
Şi i̯a acolo că-m ajunĝa,
Mîna şi po̯ala i̯-o pupa,
Şi la val'e să ui̯ta.
Da-la val'e če veđa?
Pe I̯on, Sfîntu I̯on, naşu i̯i̯,
Şi đim gură că-m zîča:
“I̯oańe, Sfîntu I̯oańe, naşu mi̯eu!
L-oi̯ fi văzut pe un fiu al mi̯eu,
A lu Dumńe-Zău,
Al tutoru mi̯eu?”
I̯on, Sfîntu I̯on,

Njegov konj je crn, lis u noge,
Na desnoj ruci
165 Biser narukvica,
A on je obučen
U odeždu sve do zemlje,
Puška njegova je
Nevidelo večernje,
170 Sablja njegova je
Munja prolećna.”
“A ti da ideš
Do izvora reke Jordan,
Do izvora Avramovog,
175 Da umiješ lice, okupaš telo,
Belu kožu svoju,
Pa i kosu svoju.”
Sveta Prečista kad je čula,
Na brzinu ona dotrča,
180 Kroz sekire zavitlane,
Kroz noževe pune krvi,
Noge je svoje isekla,
Krv [u mlazu] potekla je,
Vode pocrvene,
185 Lišće na voćki ozeleni,
Žito izraste,
Brzo se u kolač pretvori
I ona mi tamo stigla je,
Ruku i skute joj izljubili,
190 I ka dolini je pogledala.
Šta je ka dolini ugledala?
Jona, svetog Jona, kuma svog,
I ovako njemu reče:
“Jone, sveti Jone – kume moj!
195 Možda si video sina moga
I Gospoda Boga,
Savetnika moga?”
Jon, Sveti Jon,

Đin gură că-i̯ spuńa:
“Aleargă măi̯ tare!
Că Jidovi la prins
Şi la rînđit:
Piro̯ai̯e-n mîń
Şi-n pičo̯are i̯a bătut,
Măi̯ are la ińimi̯o̯ară
Să-i̯ măi̯ bată!”
Sfînta Mai̯ca Prečesta đe l-auza,
Pi̯-a fuga mi̯-alerga
Pin topo̯ară bolboraće,
Pin cuțîće însinĝeraće.
Pičo̯aril'i şi l'e tai̯a,
Sînĝil'i [vopoi̯] cura,
Apil'i roşa,
Frunza-n pom înverza,
Grîu creşća,
Rău să-ncolača,
Şi i̯a acolo că-m ajunĝa
Şi đin gură că-m zîča:
“Ăăi̯, Jidovilor, stаț!
Če aț făcut!?
Đe pe fiu mi̯eu l-aț prins,
Şi l-aț rînđit:
Piroi̯ în mîń şi-n pičore i̯aț bătut,
Măi̯ aveț la ińimi̯o̯ară?”
Jidovi porńa đe-l blăstăma:
“Cînd cocoşu
Đin o̯ală zbura,
Şi đin peńe fîlfăi̯a
Şi pe prag vor cînta,
Atunč şi fiu tău vor-nvii̯a;
Cînd pîńa đin căpistre
Să vor fača
Buşćan verđe
Cu strugure ńegru la i̯el,

Ovako joj reče:
200 “Pojuri žešće!
Jer su ga Židovi uhvatili
I sredili ga:
Eksere u ruke
I u noge mu zabili,
205 U srce još imaju
Da mu zabijaju!”
Sveta Prečista kad je čula,
Na brzinu mi dotrča
Kroz sekire zavitlane,
210 Kroz noževe pune krvi.
Noge svoje isekla je,
Krv [u mlazu] potekla je,
Vode pocrveneše,
Lišće na voćki ozeleni,
215 Žito poraste,
Brzo se u kolač pretvori,
I ona mi tamo stizaše
I ovako ona reče:
“Jaoj, Židovi, stanite!
220 Šta ste uradili!?
Pa ste sina moga uhvatili,
I sredili ste ga:
Eksere mu u ruke, noge zabiste,
Još mu u srce niste?”
225 Židovi počeše da ga kunu:
“Kad petao
Iz grneta kukurikne,
I krilima zalepрša
I na pragu bude kukurikao,
230 Tada će i sin tvoj oživeti;
Kada hleb iz naćvi
Bude postao
Čokot zeleni
S crnim grožđem na njemu,

Atunč şi fiu tău
Vor-nvii̯a!”
Mai̯ca Prečesta cînd auza,
I̯a sufla,
Cocoşu đin o̯ală zbura
Şi đin peńe fîlfăi̯a
Şi pe prag cînta
Şi pe toț Jidovi arđa,
Şi pîńe đin căpistre fača,
Grîu verđe cu spic la i̯el,
Şi vin đin sticlă să fača
Buşćan verđe
Cu strugure ńegru la i̯el,
Şi pi̯e toț Jidovi ăi̯ ci̯ora,
Şi toț Jidovi laț căđa şi muri̯a.
Care povi̯esća
Lu Dumńe-Zău vor şćia-o,
Şi đe tri ori̯ pe an
Vor spuńa-o,
Đe mîna dri̯aptă
Dumńe-Zău lo loa
Şi pi̯e punća
Dri̯aptă lo treča,
Unđe sînt pomi înfloriț
Şi o̯ameń înveselit,
Da-care povesća
Lu Dumńe-Zău vor şćia-o
Şi đe tri ori̯ pe an
Nu vor spuńa-o,
Đe mîna stîngă
Dumńe-Zău l'-or lo̯a,
Şi l'-or purta pe punća strîmbă,
Unđe sînt pomi înpîrl'iț,
Şi o̯ameń întristaț!

235 Tada će i sin tvoj
Možda oživeti!”
Majka Prečista kad je čula,
Ona dunu,
Petao iz grneta polete
240 I krilima zaleprša
I na pragu zakukurika
I sve Židove izgori,
I hleb iz naćvi posta
Žito zeleno u klasu,
245 I vino iz flaše posta
Čokot zeleni
S crnim grožđem na njemu,
I sve Židove oćoravi,
I svi Židovi padoše mrtvi.
250 Ko ovu priču
Gospoda Boga bude znao
I tri puta godišnje je
Bude pričao,
Za desnu ruku
255 Gospod Bog će ga uzeti
I po desnom
Mostu vodiće ga,
Gde su voćke rascvetane
I ljudi veseli,
260 A ko bude priču
Gospoda Boga znao
I do tri puta godišnje je
Ne bude rekao,
Za levu ruku
265 Gospod će ga uzeti
I voditi ka mostu krivom,
Gde se nalaze voćke oprljene,
I ljudi žalosni!

VI 3.2 *PRIČA GOSPODNjA* (POVI̯ASTA A LU DUMŃE-ZĂU[131])

Ja ću vam reći Priču Gospodnju sa vinom i svećom, a govori se bolesnom čoveku koji leži na samrti u krevetu da ga se Gospod-Bog seti i oprosti, a ako je učinio loše, ne. Vino se daje bolesniku da pije. Ja ću vam je sada reći (I̯eu o să vă spun Povi̯asta a lu Dumńe-Zău cu vin şi cu lumină da să spuńe la uom care i̯e bolnav, care zače în pat, să-ş aducă Dumńe-Zău aminća đe i̯el să-i̯ i̯erće, da dacă a facut rău nu. Vinu să dă l-al bolnav să bi̯a. I̯eu acuma o s-o vă spun).

A fost uom mare		Bio je veliki čovek
Cu sacure mare		Sa velikom sekirom
Şi s-a dus la o padure mare		I otišao do velike šume
Să tai̯e un l'emn mare		Da odseče jedno veliko drvo
Să facă o bisărică mare.	5	Da sagradi veliku crkvu.
Śińe îm i̯a şeđa?		Ko u njoj boravi?
Mai̯ca Preśesta.		Majka Prečista.
Śe faśa?		Šta radi?
Carće mică,		Knjigu malu,
Carće mare śeća.	10	Knjigu veliku čita.
Lucru mi̯-o priđiđa,		Posao mi je pritisnu,
Cu marîme să şćerźa,		Maramom znoj briše,
Că i̯e Ristos măi̯ vîrtos		Jer je Hristos najjači.
Mai̯ca Preśesta		Majka Prečista
La ogaşu lu I̯ordan pl'eca,	15	Do potoka Jordan pođe,
Cu Sfići Gi̯orge		Sa Svetim Đorđem
În drum să întînl'a,		Na putu se srela,
Pe Sfići Gi̯orge îl întreba:		Svetog Đorđa mi upita:
“Îl vazuş pe Ristos al mi̯eu?”		“Vide li Hrista moga?”
“Îl vazui̯ la po̯arta I̯eđeri.	20	“Videh ga na kapiji Hadskoj.
Cîńi Jidovi îl baća		Psi Židovi tukoše ga
Cu sanśel'l'i đe cuţîće,		Kopljima od noževa,
Cu piroai̯e ascuţîće.		Ekserima zaoštrenim.

[131] Basmu nam je kazivala 22. VI 1997. godine Darinka Gujkanović (*Darinka Gui̯canović*, rođ. 1937) iz s. Jabukovca, opština Negotin, oblast Negotinska Krajina.

Pe unđe da, sînźe cura,
Miru da să faśa,
Că Ristosu măi̯ vîrtos.”
Mai̯ca Preśesta cînd aşa ud̦a,
Îndărăt să-ntorśa,
Acasă să duśa
Şî pîńe faśa
Şi un cocoş tai̯a
Şi o kilă đe vin scoća
Şi kema lumi̯a să manînśe
Şi să bi̯a să să roaźe
Să-l sco̯ată pe Dumńe-Zău
Đe unđe cîńi Jidovi la bagat.
Lumi̯a aşa blăstama:
“Cînd s-o faśe rîńa
Tot đe grîu vi̯erđe
Şi kila đe vin
Đe viță đe vii̯e vi̯erđe
Cu strugurɨ̇ la i̯a
Şi cocoşu đim o̯ală
V-o i̯eşa şi v-o cînta,
Atunś Dumńe-Zău
În śerɨ̇ că va zbura.”
Mai̯ca Preśesta cîn aşa ud̦a,
Cu arpii̯a da,
Pîńa tot đe grîu vi̯erđe
Să faśa
Şi kila đe vin
Viță đe vii̯e vi̯erđe
Cu strugure la i̯a,
Şi cocoşu đim o̯ală i̯eşa
Şi fîlfăi̯a şi cînta
Şi Dumńe-Zău
În śerɨ̇ tot zbura.
Care o şći
Povi̯asta lu Dumńe-Zău

Gde su udarali, krv je tekla,
25 U miro se ono pretvori,
Jer je Hristos najjači.”
Majka Prečista kad je čula,
Nazad se vratila,
Kući je svojoj otišla
30 I hleb ispekla
I petla jednog zaklala
I litar vina iznela
I pozvala ljude da jedu
I da piju, da se mole,
35 Da izvuku Gospoda Boga
Gde su ga psi Židovi uneli.
Ljudi su ovako kleli:
“Kada se hleb bude pekao
Od zelenog žita
40 I litar vina bude
Od zelene vinove loze
S grožđem na njoj
I petao iz grneta bude
Izašao i bude kukurikao,
Tada će Gospod Bog
45 Ka nebu leteti.”
Majka Prečista kada je čula,
Krilom svojim mahnu,
Hleb od zelenog žita
Ispeče se
50 I litar vina postade
Loza zelenog vinograda
S grožđem na njoj,
I petao iz grneta izađe
I zaleprša i kukuriknu
55 I Gospod Bog
U nebesa odlete.
Ko bude znao
Priču Gospodnju

S-o spună la săptămîna,		Da je kaže za sedam dana,
La luna, la jumata đe anu	60	Za mesec, za pola godine,
La anu.		Za godinu,
Care o şći şi o spuńao,		Ko je bude znao i rekao,
Să mi̯argă pe mi̯esă-nćinsă,		Da ide po trpezama punim,
Pi̯e făcl'ii̯ aprinsă,		Sa lampama upaljenim,
Pim pară pl'ińe.	65	Po čašama punim.
Care o şći		Ko je bude znao
Şi n-o spuńe,		I ne bude rekao,
Să mi̯argă pi̯e mi̯esă strîmbe,		Da ide po trpezama krivim,
Pi̯e făcl'ii̯ stînsă,		Po svećama ugašenim,
Pi̯e pară săś.	70	Po čašama praznim.
Lac să ai̯bă mortola		Lek da ima ovaj pokojnik
Şi uşuri̯ală		I olakšanje
Đi la đescînćecu mi̯eu.		Od bajanja mog.

VI 4.0 *PRIČA GOSPODNjA* (POVASTA A LU DUMŃE-ḐĂU[132])

Ova priča se govori čoveku na samrti s čašom crvenog vina i bosiljkom (Asta povastă să spuńe la uom bolnav în pat cu paru dă vin ruoşu şî cu busîi̯oc. Pe urmă al bolnav bi̯a cîtăva vin).

A plecat sfići Rangel		Pošao je sveti Arhangel
Cu sfići Petri		Sa svetim Petrom,
Pe drum la val'e		Putem ka dolini
Cu sacure mică şi mare		Sa sekirom malom i velikom,
Tai̯e l'emn şi mic şi mare	5	Seku drvo malo i veliko,
Fac bisărică şi mică şi mare		Grade crkvu malu i veliku,
În i̯a merźa şi mic şi mare.		U nju ide malo i veliko.
Care îm i̯a şeđa?		Ko u njoj prebiva?
Şeđa sfînta mai̯ca Ico̯ana		Prebiva Ikona svete Majke
Cu I̯on Sîmḑîi̯on	10	Sa Jonom, svetim Dijonom.

[132] Basmu nam je kazivala 2. V 2000. Ikonija Mitrović (*Icońi̯a a lu Vană Źuran*, rođ. 1927) iz s. Luke, opština Bor, oblast Crnorečje.

[133] Možda *măi̯ urîće* "najružnije" ili *mo(ho)rîće* "najmrklije".

Şeđa şi scrii̯a şi plînźa
Pe unđe i̯i̯ treśa,
I̯arba-nverḑa şî grîu creşća.
Puşkiţîl'ilor ungii̯ sînśelaće,
La care bolnau la ińimă ţîpaće;
Cuţîćil'ilor ungii̯ sînśelaće,
La-l bolnau la slăbiń ţîpaće.
Śe atîta bo̯ală
Đe uomu al bolnau
Bo̯ala că măi̯ are
Să măi̯ vină
Al cu ţo̯al'e măurîće[133]
Pe pomînt slobăḑîće
Să-i̯ bată piroi̯el'e
Pi su ungio̯are
La mîń şi la piśo̯are
Şi o brucă đe solḑ
La ińimi̯o̯ară
Apă să d-omo̯ară.
Pi su ungio̯are
La mîń şi la piśo̯are
Şi o brucă đe solḑ
La ińimi̯o̯ară
Apă să d-omo̯ară.

Obitavaju, pišu i plaču.
Gde oni prolaze,
Trava ozeleni i žito niče.
Puške su nokti zašiljeni,
15 Bolesnom u srce zabadani;
Noževi su nokti zašiljeni,
Bolesnom u slabine zabadani.
Otkud tolika bolest
Bolesnom čoveku?
20 Ako bolesti još ima,
Neka dođe
Onaj s odelom najmrklijim,
Koje se po zemlji vuče
Da mu eksere zabijaju
Pod nokte,
25 Na rukama i nogama,
I jedan deo krljušti
U srce,
Neka ga voda ubije.
Pod noktima,
30 Na rukama i nogama,
I jedan deo krljušti
U srce,
Neka ga voda ubije.

KOMENTAR

Ovde ćemo analizirati osam basmi koje se koriste prilikom izvođenja rituala *Priča Gospodnja*. Prve četiri basme (VI 1.0, VI 1.1, VI 2.0 i VI 2.1) su, pre svega, religiozne sadržine, odnosno prikazuju u pojedinim motivima čitav onostrani svet, teogoniju i uopšte pojedine segmente kosmogonije Vlaha severoistočne Srbije, kao da je reč o misteriji postanja kosmosa i života u njemu, koji valja predočiti čoveku na samrti, inicijantu ali i pokojniku, uz osnovnu i jedinu pretpostavku da će ga bolja spoznaja onostranog života, a ne smrti, osloboditi stega njegove svesti. Preostale četiri basme (VI 3.0, VI 3.1, VI 3.2 i VI 4.0)

koriste se u istom ritualu i na osnovu njihovih motiva prosuđujemo da su nastale pod uticajem novozavetnih i apokrifnih jevanđelja i to u dosta razuđenom vremenskom periodu od kasne antike do kasnog srednjeg veka. Motivi koje izdvajamo u stihovima ovih basmi sadrže kako kosmogonijske i teogonijske, tako i mitske, legendarne novozavetne i apokrifne predstave iz života Gospoda Isusa Hrista, ali i one starije iz antičkog perioda.

Druga basma (VI 1.1, stih 1) počinje simbolom boginje Neith u stihu *Krst mu mali, krst veliki*, koji potiče od egipatskog termina *kerest*, koji označava uništenje i regeneraciju, pa je samim tim i oličenje tkanja kosmičkog života. Krst je, dakle, znak života koji je u osnovi *velike kuće*, koja, valjda, predstavlja sam Kosmos. A Kosmos je predstavljen i u sledećim stihovima (VI 2.1, stih. 1-5): *U jednoj Božjoj dolini, | Kuća jedna je velika, | Na njoj devet je prozora, | Umiva je devet voda, | Sa izvora devetorih*, dok se u stihovima više basmi (VI 2.1, VI 3.0, VI 3.1 i VI 3.2) nalaze manje-više isti opisi u kojima je pomešan *Kosmotvorac* i *Kosmos* (VI 3.0, stih. 1-9): *Bio jedan veliki čovek | I uzeo jednu sekiru | Veliku na leđima. | Otišao u jedan | Veliki zabran | Isekao jedno veliko drvo | Napravio jednu veliku kuću* (ili *veliku crkvu*) | *S devetora vrata | I sa prozora još devet*. Basma iz sela Luke kod Bora (VI 4.0, stih. 1-7) sadrži istu priču, ali je pod uticajem hrišćanstva nešto izmenjena, pa su ulogu Kosmotvorca preuzeli hrišćanski sveci: *Pošao je sveti Arhanđel | Sa Svetim Petrom | Putem ka dolini | Sa sekirom malom i velikom | Seku drvo malo i veliko | Grade crkvu malu i veliku | U nju ide malo i veliko*, gde se očigledno želi pokazati da je crkva ustrojena po kosmičkim uzorima, a da *sekira* poput već navedene sekire *labris* predstavlja *kosmotvorački princip*.

Nadalje je pomenuto (VI 1.1 i VI 2.1) da u velikoj kući koja je oličenje Kosmosa *boravi Sveti Dijon(is)* "nepoznato" božanstvo, koje se, u nedostatku prikladnijeg objašnjenja, najčešće, ali nerado, poistovećuje s hrišćanskim *Svetim Jo(va)nom.*[134] Ta *interpretatio hristiana* nije najsretnije rešenje, jer bi po semaziološkom značenju imena, *Sveti Dijon* (< *Sîn-Ḑîi̯on / Sîn-Zîi̯on*) mogao biti muški parnjak *Svetoj Dija-*

[134] U rumunskim koledarskim pesmama nalazimo ove oblike: *Ion cel Sfânt* ili *Ion Sântion*, pa otuda i mišljenje da je to sveti Jovan. Vidi: V. V. Filip, *Universul colindei româneşti...*, pag. 127.

ni (< *Sîn-D̦î̯ana* / *Sîn-Zî̯ana* gde je pridev *sîn* nastao < lat. *sanctus* a *D̦î̯ana* / *Zî̯ana* < lat. *Diana*) i to opet više kao plod analogije na relaciji *boginja Dijana* : *bog Silvan*, koja je zabeležena u Dalmaciji[135]. Međutim, mnogo je verovatnija mogućnost da je ime *(Sveti) Dijon(is)* nastalo po imenu boga *Dion*(*is)a* (ajolski oblik *Διόνισος*, jonski oblik *Δεύνυσος* i dijalekatska varijanta *Ζόννυσος*, ali i *Βάκχος-Βύκχις*, *Ζαγρεύς*, *Λυαίος*, *Διθύραμβος*, *Σαβάζιος*, *Φαλής-Φάλλήν*[136]) i to ne samo zbog njihove sazvučnosti.

U stihovima jedne basme, na pitanje ko boravi u velikoj kući, dobijamo sledeći odgovor (VI 3.0, stih. 10-13): *U toj kući tamo, | Okupili se svi kravari, | Tamo se okupili svi čobani | Tamo se okupili svi svinjari*, a u stihovima naredne basme (VI 3.1, stih. 11-12) sledeći: *Tamo su se okupili svi čobani, | Tamo su se okupili svinjari*. Navedeni stihovi se verovatno odnose na Demetrino traganje za ćerkom kada se boginja zadržala između Atine i Eleusine u kući *Baube (Βαυβώ* – označava *stidnu oblast* ljudskog tela, na šta ukazuje i imenica *βαυβων* "*libidinis muliebris instrumentum*". Setimo se da je Bauba svojim *opscenim gestom* nasmejala Demetru[137]) i njenih sinova, *Triptolema*, koji je *čuvao krave* (u stihu basme *kravari*), *Eumolpa*, koji je *čuvao ovce* (u stihu basme *čobani*) i *Eubuleja*, koji je *čuvao svinje* (u stihu basme *svinjari*) i koji je otkrio boginji gde joj se nalazi kćer[138]. Nije isključena ni mogućnost da je slika u navedenoj basmi nastala pod uticajem kanonskih novozavetnih jevanđelja. Po njima su vest o rođenju božan-

---

[135] F. Altheim, *Griechische Götter im alten Rom, Gissen* 1930, 93 i dalje.

[136] Da je Bakho isto što i Jakho i Dionis Sabazije, vidimo iz prvih stihova četrdeset i devete Orfejeve himne (Orphei Hymn. 49, 1-7): *Prizivam Hiptu, Bakhovu hranilju, devu bakhantkinju, | posvećenicu, koju vesele obredi svetoga Saba/zija/ | i noćno igranje u kolu gromoglasnog Jakha. | Čuj moju molitvu, zemna mati, kraljice, | bilo da boraviš u Frigiji na svetoj gori Idi, | ili da uživaš u Tmolu, lepom igrištu Liđana: | dođi na svetkovinu, sa radošću na /svom/ svetom licu* (῞Ιπταν κικλήσκω, Βάχον τροφόν, εὐάδακούρην, | μυστιπόλον, τελεταῖσιν ἀγαλλομένην Σάβου ἁγνοῦ | νικτερίοις τε χοροῖσιν ἐριβρεμέταο ᾿Ιάκχου. | Κλῦθί μου εὐχομένου, χθονία μήτηρ, βασιλεία, | εἴτε σύ γ᾿ἐν Φρυγίῃ κατέχεις ῞Ιδης ὄρος ἁγνὸν | ἢ Τμῶλος τέρπει σε, καλὸν Λυδοῖσι θόασμα | ἔρχεο πρὸς τελετὰς ἱερῷ γηθοῦσα προσώπῳ). - Prevod sa starogrčkog originala je sačinio prof. dr A. Loma, te mu i ovom prilikom najtoplije zahvaljujemo na pomoći.

[137] М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. 108.

[138] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 109.

skog deteta u *jaslama* vitlejemskim, koje su verovatno opisane u stihovima (VI 2.1, stih. 14-15): *A Marija sveta Deva, | Porodi se, dole sede,* proneli širom ondašnjeg sveta prisutni pastiri. Ako ćemo našoj prvoj opciji dati prvenstvo, onda valja reći i to da je u znak zahvalnosti boginja Demetra *Triptolemu dala seme žita* s nalogom da krene u svet i poučava ljude obradi zemlje, o čemu govori stih da *žito niče* svuda gde prolazi *Presveta Deva Marija*, koja je, očigledno, preuzela mnoge funkcije boginje Demetre.

Stihovi jedne basme (VI 3. 2, stih 7) kažu da u velikoj kući boravi *Majka Prečista*, a stihovi druge (VI 4.0, stih. 9-13) da tamo *Prebiva ikona svete majke | Sa Jonom, svetim Dijon(is)om. | Obitavaju, pišu i plaču, | A gde oni prolaze, | Trava ozeleni i žito niče* tako da po navedenim osobinama i elementima mita *sveta majka Prečista*, odnosno *sveta Deva Marija* doista podseća na boginju *Demetru* ili na *Veliku majku bogova*.[139]

Žito, raž, ovas, divlja planinska pšenica (grîu, secară, ovăs, alac) i uopšte *cerealije* svake vrste u rumunskoj narodnoj pesmi često se pominju, ali ne u kontekstu sa *Svetom Devom Marijom* već sa *Gospod-Bogom* (Dumne-Zeu) što se može videti na primeru koledarske pesme koju je zabeležio Bartok 1975. godine u oblasti Mureša: *Nakraj sveta zemlje ove | Ima jedan hladan izvor, | Gospod-Bog do njega sađe, | On usnama vodu uze, | Zemlju vodom tad orosi, | Žitarice rod rodiše, | Žito raste sve do pasa | I raž isto do pazuha | Divljakuša sve do glave | Ovas raste do stolova* (La capu pămîntului | Este o fîntîniță rece, | Dumnezeu s-o scoborît, | Apă-n buze şi-o luat, | Țarina c-o răurat, | Roade-n grîie o lăsat, | Roade-n grîie pînă-n brîie | Şi săcări pîn-

[139] Primanjem hrišćanstva, Velika majka je preimenovana u Bogorodicu, ali je zadržala neke od ranijih arhaičnih funkcija. Vidi: Љ. Раденковић, *Народна бајања...*, стр. 29. I ***Demetra*** se, pored boginje Lete, pominje kao majka boginje ***Artemide***, koja je bila poistovećena, pored ostalih, i sa ***Velikom boginjom*** iz Efesa (čuveni hram Artemision). Tako se, verujemo, od boginje plodnosti i sveg rastinja, posebno žitarica, Demetre, preko njene kćeri boginje Artemide, odnosno Velike boginje iz Efesa, stiglo do ***Majke božje Marije***, čiji se lik bio prikazao učesnicima III ekumenskog sabora u Efesu 431. godine (primedba autora).

supsuoare | Şi alac pîn dupǎ cap | Şi ovese pînǎ-n mese).[140] Dakle, *cerealije* u rumunskoj tradicionalnoj kulturi, u materijalu koji je zabeležen na tlu Rumunije, nisu vezane i za ženska božanstva antičke tradicije kao što je slučaj u Vlaha severoistočne Srbije verovatno zato jer se prostor Rumunije našao pod većim uticajem rumunske pravoslavne crkve.

Sveti Dijon(is) po svom imenu podseća na boga *Dion(is)a*, rekli smo, ne samo zbog sazvučnosti njihovih imena, a po svojim atributima i ulozi, on, koji je u jednoj basmi (VI 2.1, stih 8) obučen *sve u kratke haljine*, podseća na mladog boga *Jakha*, koji je zamišljen kao *mladić odeven u kratak izvezen hiton*. Zbog sličnosti imena *Jakho – Bakho*, katkad je *Jakho* poistovećen s *Dionisom*. Zbog njegovih atributa i uloge, *Sveti Dijon(is)* podseća i na mladog boga *Pluta*, nekadašnjeg *boga plodnosti i izobilja zemlje* koji se od sredine V v. stare ere javlja pod novim imenom *Pluton* kao *gospodar mrtvih*, izjednačen s Hadom. Inače, valja reći da su i *Jakho* i *Pluto* smatrani Demetrinim *sinovima*, a *Dionis*, prema orfičkom predanju, njenim *unukom*, čiji lik je nastao verovatno spajanjem božanskog deteta, koje je od davnina poštovano u egejskom svetu (Dionis Zagrej), i tračko-frigijskog božanstva vegetacije. Dakle, Dionis je bog vegetacije, veliko božanstvo koje se, kao i sve rastinje u prirodi, stalno obnavlja.[141] On je bog koji je pronašao način gajenja vinove loze i spravljanja vina, što se verovatno može naći u stihovima basme (VI 3. 2, stih. 50-52): *I litar vina postade | Loza zelenog vinograda | S grožđem na njoj* ili (VI 3. 1, stih. 245-247): *I vino iz flaše posta | Čokot zeleni | S crnim grožđem na njemu* (pridev *crnim* ovde može da bude umesto prideva *zrelim* – prim. autora). Navedeni stihovi govore, u kontekstu priče Isusovog uskrsnuća, o Dionisu kao bogu vina.[142] U jednoj pesmi iz oblasti Bihora u Rumuniji, Isus uzima sa krsta na Golgoti u usta krv koju kasnije ispljune na zemlju i koja se potom po volji njegovog Oca, Gospoda Boga, pretvara u vino: *Ja u usta [krv svoju] uzeh, | Dole ga ispljunuh, | Na crnu ze-*

---

[140] B. Bartók, *Rumanian Folk Musik,* vol IV – *Carols and Christmas Songs (Colinde)*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1975, nr. 78a и D. O. Cepraga, *Graiurile domnului...*, pag. 83.

[141] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 118.

[142] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник…*, стр. 117.

mlju, | Otac je sve video | I tako ga ne ostavi, | Svetu krv Spasiteljevu | Uze te osveti | Vinovu lozu ... (Eu în gură-l luam, | Jos de mi-l țipam, | Pă negru pămînt, | Tatăl tot vedea | Şi-ncă nu-l lăsa | Sfănt sînge pieritor-iu, | De mi-l velea | Loaza vinului ...).[143] I u prethodno navedenom tekstu koledarske pesme o *žitu* ili u ovoj o *vinu* možemo prepoznati - stari agrarni ritual kojim Gospod oplođuje polja tako što ih ritualno škropi *vodom* sa izvora ili *vinom* koje nastaje od Spasiteljeve krvi.[144]

Naše "nepoznato" božanstvo *Dijon(is)* kao vrhovno božanstvo onostranog daje život svom rastinju (*gde on prolazi*, *trava niče i žito ozeleni*), dok se u basmi (VI 1.1, stih 5) bajalica pita: *kojim poslom on se bavi?*, a potom sama daje odgovor (VI 1.1, stih. 6-7): *Samrtnika on mi čuva, | On stražari i čuva ga*. Zbog toga nam se čini da se mitologem razrešava koliko u korist boga Pluta, odnosno *Plutona*, toliko i u korist boga *Dionisa*, koji je, i pored toga što je *bog vegetacije*, silaskom u Podzemlje, kao i ostala božanstva vegetacije, smatran i gospodarem mrtvih, a u Trakiji bio i bog proricanja koji je tokom zimskih meseci u Delfima, gde je bio pokopan, zamenjivao Apolona i davao proročanstva.[145]

Izgled ovog božanstva na konju najčešće je prikazan sledećim stihovima (VI 2.0, stih. 18-24): *Njegov konj je lis u noge, | Sedlo mu je krljušt zmaja, | Dizgini su dva poskoka, | Ustima su uklješteni, | Repovima učvoreni, | A stremen mu dva blavora | U nit jednu upredeni,* dok je u nekim stihovima (VI 3.0, stih. 53-64) prikazan nešto drugačije:

---

[143] Gh. Pavelescu, *Cercetări folclorice în sudul județului Bihor*, *Anuarul Arhivei de Folclor*, VII, 1945, nr. 101, pag. 90 и D. O. Cepraga, *Graiurile domnului...*, pag. 84.

[144] V. V. Filip u svojoj studiji *Universul colindei româneşti...* (pag. 172), odnosno u poglavlju 4.7.3. *Isus i bogovi vegetacije*. *Stradanje kao žrtva* (*Isus şi zeii vegetației. Răstignirea ca sacrificiu*) o uticaju likova orijentalnih božanstava na formiranje Isusovog lika iznosi sledeće: *Možda je zanimljivija sličnost Isusa sa orijentalnim bogovima vegetacije, Adonisom (Tamuzom), Atisom i Ozirisom, koji su umirali i rađali se svake godine, predstavljajući tako uvenuće i ponovno ciklično rađanje vegetacije. Zapravo zbog arhaičnog mentaliteta kojeg ističu rumunske koledarske pesme, čini se da je Isus jedan od mnogih bogova vegetacije, koji ne samo da umire i oživljava (aspekt koji bi mogao da se uzdiže kao i hrišćanski adstrat), već prolazi sve stadijume vegetabilnog ciklusa od malog deteta preko odraslog čoveka do starca (isto kao i Astečka boginja kukuruza Ksilonen-Toči u različitim fazama razvoja*.

[145] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 118.

Konj je njegov plav šarenko | I belu zvezdu na čelu ima, | Bele gležnjeve na tri noge. | A dizgini konjski su | Nevidelo večernje. | A bič je sinovljev | Sevanje prolećno. | A on je obučen | U crnu odeždu | Sve do same zemlje. | A na rukama mu | Biser narukvice ili (VI 3.1, stih. 24-32): *Njegov konj je crn, putonog, | Na desnoj ruci | Biser narukvica, | A on je obučen u odeždu | Sve do zemlje, | Puška njegova je | Nevidelo večernje, | Sablja njegova je | Munja prolećna,* što podseća na tračkog boga *Herosa,* poznatijeg kao *Trački konjanik,* ali i na *Satire (Σάτυροι)* sa Peloponeza i iz ilirskih oblasti, koji su u staro vreme, sve do IV v. stare ere, prikazivani kao *demoni sa konjskim odlikama* koji su se uvek nalazili u pratnji Dionisa.[146]

Da u Dionisovom kultu imamo elemenata koji se donekle podudaraju sa motivima koje možemo izdvojiti u navedenim basmama, kao i to da ima puno kultskih naziva koji se još uvek mogu naći u vokabularu Vlaha severoistočne Srbije, pokazaćemo u nastavku.

Motiv utapanja Isusa u vode Jordana pored sličnosti sa mitom o utopljenom Heliju u vode Eridana ima zajedničkih elemenata sa Bakhovom svetkovinom *Turba*, koja se odvija na reci *ljubavi Erasinu* u Argolidi (Peloponez), kada se katarza vrši po svoj prilici *kupanjem u reci*. Navedeni naziv svetkovine *Turba* kao i derivat *τυρβασία,* iz Poluksovog *Onomastikona,* koji obeležava posebnu igru na Peloponezu, i pored glagola *turbazo* pretpostavlja verovatno starije ime *turbantes* za *pomahnitale* Bakhove, odnosno Dionisove, igrače.[147] Navedeni oblici dogrčkog su porekla i možemo ih svesti na latinske pozajmljene derivate, *turba, turbate, turbatus, turbatio, turbator, turbide, turbidus, turbo, turbulentus* u značenju *metež, bučnost, pomahnitalost, besnoća, poremećenost* itd., iz grčkog *τύρβη*, koje su se zadržale u rumunskom *turbá (turbéz)* "besniti, uznemiriti se, obespokojiti se", *turbáre* "bešnjenje, uznemiravanje, obespokojavanje", *turbát, -tă* "besan, uznemiren, bespokojan" itd.

---

[146] *Satiri* koji su prikazivani kao *demoni sa konjskim odlikama* i koji se uvek nalaze u pratnji *Dionisa* mogu se možda poistovetiti sa tzv. *Dunavskim konjanicima* koji su prikazivani na ikonama koje se najčešće nalaze prilikom arheoloških iskopavanja na lokalitetima na prostoru bivše Dakije, a ovi se opet možda mogu poistovetiti sa tzv. *Sîn-Toađeri*-ma kod Rumuna, odnosno *Svetim Todorima* kod Srba.

[147] М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. 124-125.

Dogrčki naziv koji ukazuje na prisutnost Dionisovog kulta u unutrašnjosti Balkana može biti i grčki naziv za konja *ἵππος*, koji je u stvari ilirska reč i u korelaciji je s rumunskom *i̯apă* "kobila" ili pridevak mesapskog Jupitera *Menzanos* kao i naziv komične figure *Mezentius* kod Horacija, koji su u korelaciji s rumunskim zoonimom *mînz* "ždrebe".[148]

Milan Budimir kaže da su Etrurci termin *subulo* "frulaš" u kontekstu Dionisovog kulta doneli s istočnog Balkana, jer se etrursko *śuplu* ne može odvojiti od srpskih *sòpile* "drveni narodni duvački instrument"i *sòpilkā* ili *šupéljka* "velika svirala".[149]

Dogrčki naziv za lakrdijaša u Dionisovom kultu je *drákos*, što se sasvim pouzdano može zaključiti iz koradikalnih derivata *δρακίζω* i *δρακιστής* "lakrdijaš". Popularna paretimologija napravila je od negrčkog *drákos* grčko *trágos*, a zbog latinske tuđice *draucus* "lakrdijaš, atleta, komedijaš", koja je sinonim za *comoedus*, možemo pouzdano zaključiti da dogrčki naziv *drauco* i ime satira *Δράκίς* "lakrdijaš" u Sofoklovim *Slednicima* pripada vokabularu starih Pelasta, i to po svoj prilici nekom ilirskom dijalektu.[150] Očigledno je pod uticajem hrišćanstva satir *Δράκίς* postao *Draku* "đavo" (isp. bog *Veles* > *veles* "đavo" u staročeškim izvorima XV i XVI veka. Bog Veles je zabeležen i u čuvenom grčkom spomeniku "Putovanje majke božje kroz pakao" - Ἀποκαλυπσις τες υπεραγιον θεοτοκον περι τον κολασεον), koji je preveden na staroruski u XII v., sa umetkom da među grešnike sveta Deva Marija vidi i Velesa itd.[151]), a termin *drákos* u rumunskim dijalektima Balkana dao je termin *al dracu* u značenju "lakrdijaš, šeret, komedijant", što se može videti iz sledeće rečenice: *zo i̯e **al dracu**, mînjit cu baľegă să nu crăpe* "ala je šeret (mangup, lakrdijaš), namazan balegom (svim mastima) da ne ispuca".

Specifična igra satira nazvana *σίκιννις* koju su najpre priredili Frigijci u čast Dionisa Sabazija *(Σαβαζίῳ Διονύσῳ)* došla je Grcima sa

[148] М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. 129.

[149] М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. 119.

[150] М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. стр. 100, 104, 110, 139.

[151] Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима "Валахи"*, АН СССР, Институт Славяноведения и балканистика, Этническая история восточных Романцев, Москва, 1979, 72.

severa. Prema Arijanu, nazvana je tako po jednoj od nimfi Kibelinih *(Κυβέλλης νυμφῶν)* pratilja, koja se zvala *Σίκιννις*.[152] Naziv ove igre održao se u vlaškim selima severoistočne Srbije i severozapadne Bugarske u imenu kola *sikna*.[153]

I pored navedenog, razume se, jedino vrhovno božanstvo, odnosno princip svetlosti, vodič na večnoj stazi, može biti poput Ozirisa (*As-Ar-u*), koji je gospodar sjaja na čelu velike kuće, odnosno Kosmosa, koji boravi u mraku i u gustoj tami, da za *ruku vodi* i *čuva samrtnika* (VI 1.1, stih 6 i VI 2.1, stih. 11-12) od svih onih demonskih sila Haosa koji žele dušu i telo inicijanta van tokova *circulum vitiosus*-a, tako što mu najpre *Majka Prečista čita male i velike knjige* (VI 3. 2, stih. 7, 9-10) *i u Raj mi ga opravlja* (VI 2.1, stih. 13), kako ne bi na kraju puta međustanja došlo do njegovog sjedinjenja s Apsolutom, a time do večnog života (VI 2.1, stih. 20-21): *U visine te nebeske | Na ostrvo onog sveta*.

Sile Haosa u drugoj basmi (VI 1.1, stih. 8-12, 31-35) uzimaju obličja nama poznatih hipostaziranih demonskih sila, *đavola i đavolica, vampira i vampirica, zmajeva i zmajica, naprata i napratica, šumskih majki i očeva* i tome slično, preosmišljenih pod uticajem hrišćanstva, koje u poslednjoj basmi napadaju samrtnikovu dušu tako što su (VI 4.0, stih. 14-17): *Njihove (...) puške nokti zašiljeni | Bolesnom u srce zabadani, | Njihovi su noževi nokti zašiljeni | Bolesnom u slabine zabadani* itd.

Onostrani svet Vlaha nije mesto gde duše tumaraju u tami, kao u hebrejskom Šeolu, niti je mesto gde se duše peku za sva vremena

---

[152] Eustath. in Iliadem XVI 617 (Arr. Bithyn. fr. 10): *Postojala je i /igra/* ***sikinida****, komičnija /pogodnija za komediju/ od pirihe /ratnog plesa/, koju su, kažu, najpre priredili Frigijci u čast Dionisa Sabazija, nazvanu /tako/, prema Arijanu, po jednoj od nimfi Kibelinih pratilja, kojoj je ime bilo* ***Sikinida*** (ἦν δὲ καὶ **σίκιννις** κωμικοτέρα (τῆς πυρρίχης), ἣν πρῶτον, φασίν, ὠρχήσαντο Φρύγες ἐπὶ Σαβαζίῳ Διονύσῳ, ὀνομασθεῖσαν κατὰ τὸν ʼΑρριανὸν ἐπὶ μιᾷ τῶν ὀπαδῶν τῆς Κυβέλλης νυμφῶν, ᾗ ὄνομα ἦν **Σίκιννις**). - Prevod sa starogrčkog originala je sačinio prof. dr A. Loma, te mu se i ovom prilikom najtoplije zahvaljujemo na pomoći; М. Будимир, *Са балканских источника*, стр. 105.

[153] К. Петров, *Български народни танци от северозападна и средна северна България*, София, 1986, стр. 62-70, 80-87, 117-121, 131-137, 152-160, 162-167, 188-194, 199-203, 228-232, 258-261, 297-300 и 308-312.

kao, recimo, u hrišćanskom Paklu. On je radije prikazan kao *večna staza* (rum°. drumu al lung) kao npr. u petrecături iz Krivelja (Kriveľ, stih.85-86, oblast Crnorečje): *Da dolinom rajskom ideš, | I na širok put posvećen* (Pă să mi̯erź pin Rai̯ la vaľe, | Pe drum lat ńepulbarat).[154]

Onostrani svet Vlaha je kao put kroz dolinu blaženih, podeljen je na više oblasti ili prikazan kao kuća sa četrdeset dvorana, kao npr. u stihovima petrecăture iz Osnića (Osńiśa, stih.51-61, oblast Crnorečje): *Idi dole ka dolini, | Ka zracima tim sunčevim, | Videćeš ti velju kuću, | Gospodnja je ono kuća. | Od srebra je i od zlata, | Kakvu nemamo na zemlji! | Ti lestvice zato traži, | Da otvoriš sebi dveri, | Mnoge dveri i prozore. | Četrdeset njih na broju, | Da izađeš nećeš znati* (I̯a la vaľe cam la vaľe, | Cătră rad̦a a đe so̯are, | O să ved̦ o casă mare, | Ai̯a-i̯ casa Domnului̯. | I̯a-i̯ đe aur đe arźint, | Cum n-avem noi̯ pe pamînt. | Đai̯a śereț scăriľire, | Să-ț đeşkid̦ uşîțîľire, | Uşîľi, fereşćiľire. | Patrud̦ăś đe uş, fereşć, | O să-ț ui̯ț nu şći̯ să i̯eş.), koje čuvaju stražari, poput *I̯on-a Sîn-D̦ăi̯on-a, Zîn-ua, Somođive* i drugih.[155]

Te oblasti ili tih četrdeset dvorana na čijem se kraju nazire Zora i dan i svetlost novorođenog Sunca, ispunjene su brojnim preprekama i u basmi već navedenim hipostaziranim demonskim silama koje nastoje da umrlog i njegovu dušu unište baš kao *Set-životinja* u Duatu (Tuatu) starih Egipćana.

Onostrani svet, koji na kraju svog života, pripremljen, blagonaklono dočeka svaki Vlah, pre liči na put međustanja svakog Egipćanina od Amenta (Amentet, Imentit), polazne tačke transformacije – u stihovima basme (VI 1.1, stih. 15, 21-25): *Od sunašca na Zapadu*. Za-

---

[154] E. A. Volis Badž, *Egipatska religija...*, str. 61, 62. Molitve koje pokojnik upućuje Ozirisu u starih Egipćana takođe imaju pomena o večnoj stazi: *Klanjam ti se, o, dušo večnosti, ti Dušo koja u Tatuu boraviš, (...) ti si gospodar Akerta (tj. podzemnog sveta). Podaj mi* ***stazu***, itd. ili: *Dođoh tebi, o, sine Nutin, Ozirise, prinče večnosti; ja sam u pratnji boga Tota, (...) On je učinio da ti bog Šu telo osvetli; on ti je* ***stazu*** *zracima svetla obasjao* itd.

[155] E. A. Volis Badž, *Egipatska religija...*, str. 118. Evo šta nam o tim oblastima ili o dvoranama donjega sveta u verovanju starih Egipćana govori E. A. Volis Badž: Pokojnik je morao proći **mnoge oblasti** podzemnog sveta u **mnoge nizove dvorana** čija su vrata čuvala bića koja su bila spremna da, u slučaju da im se ne obrati na odgovarajući način, budu neprijateljski raspoložena prema pridošlici; takođe je trebalo da putuje barkom i da pribavi pomoć bogova ...

pad je simbol smrti, ali kao izvora novog života – do Duata, njezine završne tačke, Zore, po čemu je Duat uskrsnuće iz mraka, iz tame u svetlost – što je iskazano stihovima: *Sve dok Zore ne zarude, | Od svanuća rujnih Zora, | Dok nam Sunce ne progleda, | Kad nam Sunce progledalo, | Samrtnik se probudio*[156].

Bit poistovećivanja samrtnika, njegovo umiranje i put međustanja do ponovnog rađanja sa zalaskom Sunca na Zapadu, i njegovog puta (VI 1.1, stih. 16-23): *Od sutona do večeri | Od večeri do ponoći | Do u gluho doba noći | Dok se petlovi ne jave | A petlovi kad se jave* do ponovnog rađanja Sunca u stihovima *Sve dok Zore ne zarude | Od svanuća rujnih Zora | Dok nam Sunce ne progleda*, na kraju bajalica nam otkriva u svojim čaranjima, sledećim stihovima (VI 1.1, stih. 24-25): *Kad nam Sunce progledalo, | Samrtnik se probudio*, kao da je tek sanak usnio dok je proputovao onostranim svetom do ponovnog rađanja u višim stadijumima svesti. To zajedničko buđenje samrtnika inicijanta sa Zorama i jutarnjim Suncem, svakako, je simbolično rečeno. Vidimo to na osnovu sledećih stihova (VI 1.1, stih. 26-30): *Tiho, da ga ne plašite | I iz sna ga ne prenete, | Ja ga jezikom raščinih | Srpom usta mu otvorih, | Te olakšah samrtniku* i tako dalje.

Ritual ***otvaranja usta*** u inicijaciji samrtnika kod Vlaha severoistočne Srbije zabeležen u stihovima (VI 1.1, stih. 28-29): *Ja ga jezikom raščinih, | Srpom mu usta otvorih*, doista kao da je preslikan iz egipatskog pogrebnog rituala, a bajalica kao da preuzima ulogu žene, zvane Čerauur, koja personifikuje Izidu, ili ulogu sveštenika, po imenu Sem, koji personifikuje boga Ptaha (*Neka mi bog Ptah usta otvori*) ili Šua (*... neka mi bog Šu usta otvori alatkom svojom gvozdenom kojom i bogovima usta otvara*) u pogrebnim obredima koji su se vršili na vratima grobnice prilikom sahrana starih Egipćana.[157]

---

[156] M. Višić, *Egipatska knjiga mrtvih*, Sarajevo, Svetlost, 1989, str. 38-42.

[157] Žena Čerauur je šaputala pokojniku na uvo: *Gle, usne su tvoje uređene za tebe, tako da ti se usta mogu otvoriti* kao i sveštenik, po imenu Sem, koji se obraćao pokojniku rečima: *Usta ti bejahu zatvorena ... Ja otvaram za tebe usta tvoja ... alatkom Anubisovom, spravom gvozdenom kojom su i bogovima usta otvorena ...* (E. A. Volis Badž, *Egipatska knjiga mrtvih*, izd. B. Stanića i dr. Beograd, 1989, str.186-199 i E. A. Volis Badž, *Egipatska religija...*, str. 84, nap. 77). Ovde možemo uspostaviti paralelu na relaciji *bajalica – dvojna boginja Ma'at*, koja je simbolizovana *srpom*, tj: silom duha, istinom, a koja, inače, upravlja vagom na kojoj se vagaju duše pokojnika.

U drugoj basmi *Priča Gospodnja* (VI 1.1), pored ostalog, pomenute su i *Vedske Zore*, a znamo za ritual *Prizivanje Zorâ* (Strîgari̯a Zorilor, Zoril'e) u pogrebnim ritualima Vlaha severoistočne Srbije. Ovde bismo samo istakli množinu naziva *zore* (zorɨ̇ - ovaj izraz se nikad ne poima kao jednina u rumunskim govorima na prostoru severoistočne Srbije) u pomenutom ritualu koji se može uporediti s množinom naziva *zore* (*vyushti*, a ne *ushas*) u *Vedskim himnama*. Dakle, oblik množine korišćen u vlaškom ritualu za *Prizivanje zorâ* kao i u *Vedama* (*Rig-Vede*, *Atharva-Vede*, *Taittirîya Samhitâ*, *Taittirîya Brâhmana* i *Anuvâka*) nije oblik poštovanja, a ne predstavlja ni uzastopne zore u godini, nego upućuje, po Tilakovim istraživanjima, na višemilenijumsko pamćenje *arktičke zore* koja se rađala i trajala do trideset dana (*trimshat svasârah* "*trideset sestara*") koje čine, u skupinama po šest, pet glavnih zorâ.[158] Te zore su u *Vedama* predstavljene kao majke, sestre ili ljubavnice boga Sunca, koje najavljuju njegov dolazak i, napokon, rađanje dana nakon duge arktičke noći. Kao *sestre božje* su najčešće i imenovane u pesmama rituala *Prizivanje Zorâ*. Da je tako, evo jednog reprezentativnog primera koji u svojoj studiji donosi Marian davne 1892. godine: *Zore moje, sestre moje*, | *Lepotice, vile moje*! | *Požurite, razdanite*, | *Jona moga presretnite*, | *Vratite ga 'vamo, nazad*, | *Da sa vama amo dođe* | *Na svet ovaj prosvetljeni*, | *Od Gospoda*

[158] B. G. Tilak, *Arktička pradomovina Veda*, Beograd, "Književne novine" 1987, str. 108-143; М. Влајин, *Карактеристике музичког фолклора из околине Неготина*, "Мокрањчеви дани" 1967, Неготин, 1969, стр. 19-24; G. Lifa, *Zorile*, "Tibiscus" 1993, str. 7. са библиографијом; N. Bot, *Strigarea Zorilor în Banatul Iugoslav*, Lumina, anul XXII, Nr. 1-3, Zrenjanin, 1968, str. 46-54; O. Păun, *Motivul "amînării" în cîntecul Zorilor*, Analele societății de limba Română, br. 8, Zrenjanin, 1977, str. 138-144; G. Sulițeanu, *Elementul narativ şi aspectul muzical în cîntecele funebre ale Românilor şi Sîrbilor din zona "Porțile de fier" (Gerdap)*, Radovi simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim uzajamnostima u oblasti narodne književnosti (Pančevo) Pančevo, Libertatea, 1974, str. 557-587; N. Fracile, *Vokalni muzički folklor Srba i Rumuna u Vojvodini : Komparativna proučavanja*, Novi Sad, 1987, str. 71-77, 502-505; N. Fracile, *Tužbalica kod Rumuna u okolini Vršca*, Zbornik 1. Kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov 2 (Rogaška Slatina 1983), Ljubljana 1983, str. 737-747; N. Bot, *Contribuții la studiul raportului dintre cîntecul ceremonial de înmormîntare şi bocet*, Analele societății de limba Română, Zrenjanin, 1974, br. 5, str. 163-170; V. Şişu, *Cântece rituale funerare din județul Mehedinți*, Răstimp, Revistă de cultură şi tradiție populară, anul I, nr. 3, Turnu-Severin. 1998, pag. 14-15; N. Panea, M. Fifor, *Cartea românească a morții*, Drobeta - Turnu Severin, 1998, pag. 55-57.

Boga sazdan, | Na sunce, vetar i kišu | I na vodu tekućicu (- Zorilor, surorilor, | Mândrelor voi zânelor ! | Ian grăbiți voi de ziliți | Şi pe Ion îl întâlniți | Şi-l întorceți înapoi, | Să vină el iar cu voi | L-astă lume luminată, | De Dumnezeu bun lăsată, | la vânt, ploaie şi la soare | Şi la apă curgătoare.).[159] Navešćemo nešto iz *Anijevog papirusa* što govori o tome da su i stari Egipćani pevali himne svevidećem Disku sunčevom ali i Zori, koja mu prethodi: *Zdravo da si, ti Disku, ti gospodaru zrakova koji se uzdižeš nad obzorjem dan za danom! Obasjaj zracima svetla svoga lice Ozirisa Anija, koji je istina glasa; jer on ti* ***zorom peva himne*** *pohvalne...* Uostalom, i *ceremonija postavljanja barke Seker* (u njoj su Egipćani pokapali mrtve ne bi li u svojim barkama mogli da prate barku boga Ra na svom večnom putu nebeskom, baš kao što je bio običaj spaljivanja pokojnika u barkama kod nordijskih naroda) *na saonice* (do današnjeg dana se u nekim krajevima zadržao običaj da se pokojnik prenese do svoje večne kuće na saonicama) *obavljala se u* ***zoru****”.*[160]

Sve što je rečeno pripada starijem sloju mitološkog poimanja sveta u Vlaha severoistočne Srbije, a ostalo su motivi koji su se nešto malo dotakli novozavetnih kanonskih ili, možda, apokrifnih jevanđelja. Redosled motiva koji se još pominju u basmama *Priče Gospodnje* je sledeći: *porođaj Svete majke Marije, Židovi otimaju sina božjeg, sveta majka Marija traži sina, muke svete majke Marije dok traži sina, muke Isusove, kletve Židovske, daća i molbe za Isusa, uskrsnuće Isusovo, poduke radi ostvarivanja čuda, ostvarivanje čuda* i *molbe upućene Isusu za samrtnika*.

Motiv *porođaja Svete majke Marije* zastupljen je u sledećim stihovima (VI 2.1, stih. 14-16): *A Marija sveta Deva | Porodi se, dole sede, | U naručje porod uze*. Na osnovu ovog motiva može se samo reći da su i novozavetna kanonska i apokrifna jevanđelja u narodu bila manje poznata.

Drugi po redosledu je motiv *Židovi otimaju sina božjeg*, koji je zabeležen u stihovima (VI 2.1, stih. 17-18): *Al’ Židovi tad saznaše, | Ukraše joj oni porod*, koji je takođe kontaminiran eshatološkim i kosmogonijskim elementima o kojima u istoj basmi govore sledeći stiho-

---

[159] S. Fl. Marian, *Înmormântarea Românilor,* Bucureşti, 2000^2, pag. 161.
[160] E. A. Volis Badž, *Egipatska religija...*, str. 36, 62, nap. 64.

vi (VI 2.1, stih. 19-21): *Poleteše onda sa njim | U visine te nebeske, | Na ostrvo onog sveta*, što donekle pokazuje koliko je i na koji način Vlah mogao da prihvati i sublimiše u svojoj staroj mnogovekovnoj tradiciji naizgled novi mit o rođenju i stradanju *božanskog deteta*, odnosno hrišćanskog Spasitelja. Koliko je prepoznatljiva Hadova otmica Persefone i njen odlazak u Podzemlje u navedenim stihovima koji govore o Židovskoj *otmici poroda* Božje majke kojeg odvode *u visine te nebeske na ostrvo onog sveta*, toliko je u navedenim stihovima prepoznatljiva i *otmica malog Dionisa Zagreja* od Titana koje šalje ljubomorna Hera.

Mnogo je zanimljiviji motiv *sveta majka Marija traži sina*, [161] koji sadrži široku lepezu događaja i mnogo više momenata koji upućuju na tek započetu kontaminaciju lokalne mitološke tradicije na ovim prostorima sa novozavetnim, odnosno apokrifnim evanđeoskim momentima iz Hristovog života. Stihovi jedne basme (VI 2.0, stih. 1-5) kažu da je: *Presveta Deva Marija, | Imala dete, izgubila. | Tražila ga unakrsno, | Kud god išla, tražila ga, | Al' na njega ne naiđe*, što podseća na Demetru koja traži kćer Persefonu. Nekoliko stihova dalje u istoj basmi čitamo sledeće: *Kod izvora reke Jordan, | Glas detinji nju doziva. | ... | Odmah ona brzo krenu | ... | I Hristosa sustigla je, | Dohvati ga u naručje | I rukama svojim belim | Uza se ga privinula*, gde je očigledno mnogo toga izmešano. Hristos je ovde *božansko dete* koje se udaljilo od svoje majke, ona ga potom nalazi na izvoru reke Jordan, u čemu se samo nazire krštenje Hristovo, a daleko više podseća na antički mit o *Basileji*. Naime, Uranova i Titejina kćer Basileja, luda od bola, iscrpljena od dugog lutanja i teških jada za svojim sinom Helijem (kao i sveta majka Marija za svojim detetom), koga su titani utopili (možda je utapanje Isusa u vode Jordana od strane Jovana Krstite-

---

[161] V. V. Filip u svojoj studiji *Universul colindei româneşti...* (pag. 151-151), tačnije u podnaslovu 4.5.2 *Majka koja traži sina* (*Maica ce-şi caută fiul*) o navedenom motivu, pored ostalog, iznosi sledeće (prevod autora): *Polazimo isto tako od premise da imamo posla, u sferi mitološkog nasleđa, sa jednim autohtonim vidom mita tipa Izide i Ozirisa, čiji scenario predstavlja umiranje i komadanje Boga, njegovo rasturanje na određenoj teritoriji i njegovo sjedinjavanje s vodom ili zemljom (u nastavku značenja žrtvovanja i plodnosti, o kojem smo govorili u vezi sa "pokapanjem Božića"), posle čega sledi traženje od strane boginje (majka/sestra/supruga), sastavljanje i njegovo oživljavanje (kao mitološka metafora o oživljavanju prirode i vegetacije).*

lja radi krštavanja samo refleksija antičkog mita o utopljenom Heliju, koji se svakoga dana ponovo rađa iz Okeana kao što i izranjanje Isusa predstavlja novo rođenje) u reku Eridan (’Ηριδανός[162] - ime podseća na reku Jordan), gde je pala na tle i gde joj se istog časa pričinilo da čuje glas svoga deteta (u navedenim stihovima: *Kod izvora reke Jordan,* | *Glas detinji nju doziva*.) kako joj govori da će titani biti kažnjeni[163] (Isus svojoj majci govori da će Židovi biti kažnjeni kao što je rečeno u sledećim stihovima /VI 3.0, stih. 264-265/: *A Židove oko sebe* | *On na zemlju oboriće*).

Što se tiče *krštavanja božanskog deteta, Isusa*, taj motiv se ne sreće samo u vlaškim basmama, jer se, može biti, zbog narodnih naivnih shvatanja u poetskim tvorevinama obred takođe zbiva s detetom Isusom odmah nakon porođaja u mnogih naroda. Dve pesme, *Krštenje Hristovo* i *Opet krštenje Hristovo,* sa istim motivom, gde rođenje i krštavanje idu kao jedna celina, nalazimo u Vukovoj zbirci *Srpske narodne pjesme*[164], a u Bugara ih ima doista puno.[165] Narodne ukrajinske koledarske pesme takođe pominju krštavanje malog Isusa. Obično se sreću pesme u kojima sveta majka Marija kupa Isusa, povija ga u svilene pelene, pere ih u Dunavu i nakon toga ga krštava. U drugim pesmama, kada rađa Isusa, njoj dolaze 40 anđela i 12 sveštenika, koji uzimaju dete i krštavaju u reci Jordanu. N. Pokrovski navodi u svom delu *Евангелiе въ памятникахъ иконографiи, преимущественно византiйскихъ и русскихъ* (ч. II, гл. I, *Крещенiе Исуса Христа*, стр. 158-192) nekoliko dela likovne umetnosti iz prvih vekova hri-

[162] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 142: *Eridan* je prihvatio Faetonta kad ga je Zevs munjom strmoglavio sa neba. Na njegovim obalama Helijade su pretvorene u topole (Ov., *Met.*, II, 325 i dalje). Preko *Eridana* je lađa Argo uplovila u zemlju Kelta i stigla do Jadranskog mora (Apoll. Rh., *Arg.*, IV, 627 i dalje).

[163] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 76. Brat i sestra, Sunce i Mesec, biće ubuduće poštovani kao Helije i Selena, koji su, usput rečeno, po Plutarhovom kazivanju, bili supružnici ili ljubavnici (Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 378), i koji su u mnogim varijantama vlaške, odnosno rumunske pesme, *Ženidba Sunca i Meseca*, često opevani (С. Гацовић, *Митски трагови у баштини села Халова*, “Развитак”, бр. 2, Зајечар, 1985, стр. 74-80).

[164] В. С. Караџић, *Српске народне пјесме*, књ. I, У Биограду, 1891, стр. 128, № 202, стр. 129, № 203.

[165] Ц. Вранска, *Апокрифитѣ...*, стр. 120-134.

šćanstva, gde se susreću slike o krštenju Hrista, koji je prikazan kao *dete*. N. Pokrovski nalazi nekoliko takvih slika naslikanih na sarkofazima od IV do VI veka i ističe još da se i u crkvenim himnama za vreme praznika *Krštenja Hristovog* (drugi tropar prve pesme iz drugog kanona *Bogojavljenja*) sâm *Spasitelj* u metaforičkom smislu naziva *dete*. To je moglo doći otuda što su se dva praznika, *Rođenje Hristovo* 25. decembra, odnosno *Božić* (*Dies natalis Solis invicti*) i *Bogojavljenje* 6. januara, po starom kalendaru sve do IV veka podudarali i praznovali u crkvama na Istoku jednovremeno, 6. januara, a ponekad se istoga dana praznovao još i *Veliki petak* ili *Svadba iz Kane*.[166] Ali, svečanost *Rođenja Hristovog* 25. decembra nije deo svečanog kalendara ranohrišćanske crkve, jer je ona formirana tek u IV v. na Zapadu, verovatno u Rimu, gde je prvi put posvedočena u vremenu od 335. do 337. godine, odakle se rasprostirala širom hrišćanskog sveta. Nasuprot tome, svečana *epifanija* (epiphaneia - parousia - adventus) 6. januara počela je na Istoku (o *epifaniji* u Galiji svedoči *Ammianus Marcellinus* tek 361. godine). Nju valja tražiti u Egiptu, gde je lokalni kult voda Nila i dan rođenja boga *Aiona* poštovan u noći između 5. i 6. januara, i to je najverovatniji supstrat koji je vremenom prihvaćen u svečanosti krštavanja Isusa Hrista u vodama Jordana. *Aion* je božanstvo u kultu boga *Mitre* (*Mithras*) predstavljeno u ljudskom obliku sa lavljom glavom (leonkefal), a vernici toga kulta krštavani su uvođenjem u misterije koje imaju sedam stupnjeva posvećenja.[167]

Motiv *svete Deve Marije* koja traži svoga sina i odlazi do kapija najpre *svete majke Utorke* (naziv dana *marț*/*-a*/ u tekstu originala nastao je od imena boga *Marsa*), a potom do kapija *svete majke Petke* (naziv dana *vińerİ*/*-a*/ u tekstu originala je nastao od imena boginje Venere), *svete majke Subote* i najzad do kapija *svete majke Nedelje*, koja rešava njen problem mnogo je razuđeniji u basmama zabeleženim

---

[166] А. Н. Веселовскій, *Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ VII, Румынскія, славянскія и греческія коляды*, СбОРЯС, т. 32, Санкт Петербургъ, 1883, стр. 225; D. O. Cepraga, *Graiurile Domnului*..., pag. 27.

[167] To su: *Gavran* (Corax), *Mlada* (Nymphus), *Vojnik* (Miles), *Lav* (Leo - predstavlja božanstvo *Aion*), *Persijanac* (Perses), *Sunčev glasnik* (Heliodromus) i *Otac* (Pater). Vidi: Ž. Miletić, *Astronomski sadržaj na mitričkom motivu ubijanja bika*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 33 (20) 1993/4, Zadar, 1994, str. 93-108; V. V. Filip, *Universul colindei româneşti*..., pag. 174-175.

u selu Kobišnici kod Negotina (VI 3.0 i VI 3.1). Naravno, i ovde su *svete majke* određeni dani u sedmici, čiji nazivi rečito govore o mnogobožačkom panteonu. Ovde je zanimljivo da je *(sveta majka) Nedelja*, inače preuzeta iz mitraizma, u hrišćanskom kalendaru zapadne crkve, pored ostalih naziva, imala naziv *dies Solis*, što u prevodu znači *dan Sunca*, i da je ona pomogla *Presvetoj Devi Mariji* da nađe svoga sina, baš kao što je bog sunca, *Helije (῞Ηλιος)*, pomogao *Demetri* da nakon devet dana i noći sa buktinjama u ruci lutajući bez hrane i vode nađe svoju kćer *Persefonu*.

Svakako, *sin* svete Deve Marije u nekim basmama nije više *božansko dete*, nego je prikazan kao konjanik na konju, gde ne možemo biti daleko od istine ako pretpostavimo da bi se u opisu njegovog lika i konja mogao naći direktan uticaj tračke kulture, odnosno Tračkog konjanika (isp. ovde o ikonografskom prikazu konja crvene boje Svetog Dimitrija u bugarskoj tradicionalnoj kulturi).

Motiv *muka svete majke Marije dok traži sina* prikazan je u skoro svim basmama. Na primer u jednoj od basmi (VI 2.0, stih. 6-8): *Ranjavana je kopljima, | Bojevitim sekirama, | Iglama je ubadana*, a u sledećoj (VI 2.1, stih. 28-34): *Noževe je preskočila, | I sva koplja ubojita, | I sekire zavitlane, | Sva se ona izranjavi, | Sva se ona raskomada, | I krv za njom tad poteče. | Šikljala je mlazevima*. Pored već navedenih u narednoj basmi (VI 3.0, stih. 26-27) nalazimo i ove stihove: *Vode su se pomutile* svakako od njene krvi, a *Na drvetu lišće ozelenilo*, dok u predposlednjoj basmi (VI 3.1, stih. 42-45) još i ove: *Voda je crvenila* razume se njena krv, a *Lišće na voćki ozeleni, | Žito je raslo, | Brzo se u kolač umesilo*. U jednom zborniku *Strasti Hristovi*[168], koji je plod fantazije i vere nekog katolika sa Zapada, nalaze se stradanja Isusova i svete majke Marije (od XVII glave pa nadalje), koja su po svoj prilici mogla da utiču na stihove basmi u kojima su navedene *muke svete majke Marije dok traži sina*.

Povodom muka i stradanja svete majke Marije u jednoj od basmi (VI 2.1, stih. 35-40) čitamo: *A Gospod Bog od žalosti*, odnosno zbog tolikih stradanja *Šta se zbilo on oseti, | U vino joj krv pretvori, | I crkvi ga on podari | Za pričešće narodima, | Nezasitim krvi njene*. Da

[168] Н. М. Тупиковъ, *Страсти Христовы въ западно-русскомъ спискѣ XV вѣка*, Памятники древней письменности и искусства CXL, 1901.

bi zatim na pitanje *šta uradi Gospod-Bog još* bajalica dala odgovor (VI 2.1, stih. 42-45): *Krila sebi on satvori, | U nebesa tad se vinu, | I od tada on na zemlju,| Nikad više nije bio.* Prvih nekoliko stihova govore o krvnoj žrtvi koja je uspostavljanjem hrišćanstva zamenjena vinom, a ostalih nekoliko stihova u sebi imaju očiglednu reminiscenciju na novozavetno evanđeosko uspenje Hristovo.

Eshatološka slika o stradanju svete deve Marije podseća na stradanje Demetre, koja je, ponavljamo, u žalosti i mukama tražila kćer Persefonu, koju je Had, po Zevsovom odobrenju, oteo. To što lišće na voćci ozeleni i žito raste kuda sveta majka Marija traži sina podseća na lik Demetre *kao boginje plodnosti i sveg rastinja, posebno žitarica*, koja je, dok je tražila ćerku, naučila ljude ne samo sejanju žita već i gajenju voća, o čemu nam govori mit o antičkom heroju *Fitalu (Φύταλος)*.[169] Demetrin lik se formira u Egeji, verovatno još u neolitsko doba (6-4. milenij stare ere), kada je pored Persefone njoj dodato i *božansko dete, Pluto*, koje je preraslo u boga mrtvih, boga Plutona, ili *božansko dete, Jakho*, koje je, rekli smo već, zbog sazvučnosti s imenom *Bakho* s vremenom identifikovano s bogom *Dionisom*, čiji je lik nastao spajanjem božanskog deteta, koje je od davnina poštovano u egejskom svetu (Dionis Zagrej), i tračko-frižanskog božanstva vegetacije. On je prikazan kao muškarac odeven u *dug jonski hiton* kao kad je stajao na morskoj obali s pogledom uprtim ka egejskim ostrvima, obučen u divnu *purpurnu odeću*. U stihovima pojedinih basmi prikazan je i sin svete majke Marije, Isus Hrist, u *dugoj odeždi* (VI 3.1, stih. 165-166): *A on je obučen | U odeždu sve do zemlje* ili (VI 3. 0, stih. 160-162): *A on je obučen | U odeždu crnu | Sve do same zemlje* kao što je i u rumunskom folkloru: *Dolazi i dobri Gospod-Bog | U odeždi | Dugoj, dugoj sve do zemlje* (... | Vine-şi bunul Dumnezeu | Cu-on văzmântu mohorât, | Lungu-i, lung pănă-n pământ. | ...).[170]

Termin koji se koristi za Isusovu *odeždu* u navedenim basmama, *buşmuc* (pănă-m pomînt - VI 3.1, stih. 165-166) ili *vîrşmîc ńegru* (pănă-m pamînt - VI 3. 0, stih. 160-162), identičan je onom o kome je A. Roseti na ubedljiv način dokazao, na bazi jedne leksičke upored-

[169] Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник...*, стр. 109, 437.

[170] B. Bartok, *Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtslieder)*. Budapest, Musica, 1968, p. 209-210.

be, da postoji relacija između *purpurne odežde*, npr. iz jevanđelja po Jovanu, kojom su rimski vojnici ogrnuli Isusa nazivajući ga s podsmehom *imperator Židova*, i one iz rumunskih koledarskih pesama koja je nazvana *veşmîntul mohorît*.[171] U jednom rumunskom *Tetraevanđelju* koji je oštampao Koresi 1560-61. godine, *purpurna odežda* je takođe nazvana *veşmînt mohorît*[172] i označava tačnije *crkvenu odeždu tamnocrvene boje*.

Što se tiče motiva tzv. *nestanka* ili *iščeznuća Isusovog* apokrifna jevanđelja kao i kanonska, pominju događaj kada je dvanaestogodišnji Isus nestao u Jerusalimu. Uplašeni Josif i Marija počinju da ga traže i nalaze ga u razgovaru sa književnicima, koji se čude njegovoj mudrosti. Daleki odraz tog događaja pored navedenih basmi u Vlaha severoistočne Srbije gde je Isus prikazan na konju, poput Tračkog konjanika, tj. Herosa, i sa dosta drugih detalja, nalazimo u jednoj bugarskoj koledarskoj narodnoj pesmi iz Novgradeca (Свищтовско): *Запазила божа майка* | *Дор два пътя, кръстопътя.* | *Кой как мине, фсе го пита:* | - "*Не виде ли свойго синка,* | *Свойго синка, Господинка*?" | - "*И да вида, не познавам*". | - "*На плещи му ясна зора*". | - "*Видех го бе, татък долу,* | *Татък долу при налбантин:* | *Кон ковеше и замина* | *Да си обиди зелен синур,* | *Зелен синур, росно ливаде*"[173], gde se vidi i struktura pesme koja je doista bliska basmama tipa *Priča Gospodnja*. Takvih pesama, na primer iz *Srba* (Сръбе, Севлиевско), *Gloceva* (Кубратско), *Kozloveca* и *Stežareva* (Свищовско), *Novo-sela* (Русенско) itd., ima dosta u bugarskom folkloru.[174] O motivu *nestanka* ili *iščeznuća* Isusovog u Jerusalimu, *gonjenju Hrista od Jevreja*, odnosno *Bogorodica traži Hrista*, može se naći u delima A. Potebnje[175] i N. Θ. Sumcova[176].

---

[171] A. Rosetti, *Colindele religioase la români, Analele Academiei Române,* seria II, XL, Bucureşti, 1920, pag. 45.

[172] D. O. Cepraga, *Graiurile domnului...*, pag. 30.

[173] В. Стоинъ, *Народни пѣсни отъ срѣдна северна България*, София, Министерството на народното просвѣщение, 1931, стр. 36, № 100.

[174] В. Стоинъ, *Народни пѣсни…*, стр. 13, № 33; стр. 36, № 98, 99.

[175] А. Потебня, *Объясненiя малорусских и сродных народных пѣсен II. Колядки и щедровки*, Варшава, 1887, стр. 747-749, гл. LXXVII *Рожденiе и преследованiе Христа жидами,* LXXVIII *Богородица с Младенцем спасается от жидов при помощи чуда быстро созрѣвшеи пшеницы*.

Ovde ćemo u dve vertikalne kolone jedne tabele, na osnovu izloženog materijala, radi veće preglednosti, dati uporedo sve dodirne elemente, koje, po našem ubeđenju, ima Demetra i sinovi, Jakho (Bakho-Dionis) i Pluto (Pluton), Basileja i sin Helije sa presvetom Devom Marijom, svetim Dijon(is)om i božanskim detetom, Isusom Hristom.

Demetra, Jakho (Bakho-Dionis), Pluto (Pluton), Basileja i Helije	**Sveta Marija, Sveti Dijon(is) i Isus Hrist**
U kući Baube je živeo *Triptolem, koji je čuvao krave, Eumolp, koji je čuvao ovce*, i *Eubulej, koji je čuvao svinje*.	U kući gospodnjoj *Okupili se svi kravari, | Tamo se okupili svi čobani, | Tamo su se okupili svi svinjari*.
Kada je Dionis zarobljen na lađi tirenskih gusara, *poteklo je vino*, oko katarke se *uvio bršljan*, a preko jedara se *spustila loza* sa *zrelim grožđem*.	U kontekstu priče o Isusovom uskrsnuću evo stihova jedne basme (VI 3. 2): *I litar vina postade | Loza zelenog vinograda | S grožđem na njoj* ili druge (VI 3. 1): *I vino iz flaše posta | Čokot zeleni | S crnim grožđem na njemu*.
Jakho (Bakho-Dionis je unuk Demetrin) je sin boginje Demetre i zamišljen je kao *mladić odeven u kratak izvezen hiton*.	*Sveti Dijon(is)* je obučen *Sve u kratke haljine*.
Dionisov lik je nastao spajanjem *božanskog deteta*, koje je od davnina poštovano u egejskom svetu (*Dionis Zagrej*), i *tračko-frižanskog božanstva vegetacije*, koji je prikazan kao muškarac	Sin svete majke Marije, *Isus Hrist*, prikazan je u stihovima basme (VI 3.1) ovako: *A on je obučen | U odeždu sve do zemlje* ili ovako (VI 3. 0): *A on je obučen | U odeždu crni | Sve do sa-*

[176] Н. Θ. Сумцовъ, *Очерки исторіи южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсен*, Кіевская старина, 1887, сентябрь, стр. 18-21.

odeven u dug jonski hiton.

me zemlje.

Najpoznatiji Demetrin praznik su *Male* i *Velike Eleusinije*, koje su proslavljane u jesenjim i zimskim mesecima.

“Roždestvo Presvete Bogorodice – *Mala Gospojina*” (21 / 8. *septembar*) i “Uspenje Presvete Bogorodice – *Velika Gospojina*” (28 / 15. *avgust*).

Pluto, sin boginje Demetre, nekada je bio *bog plodnosti i izobilja zemlje*, a postao je pod imenom *Pluton*, *gospodar mrtvih* izjednačen sa Hadom.

Kada se govori o *svetom Dijon(is)u*, na pitanje *Kojim poslom on se bavi?* bajalica daje odgovor: *Samrtnika on mi čuva*, | *On stražari i čuva ga*.

....

Božansko dete, *Isus Hrist*, bog je koji je, *razapet na krstu*, *preuzeo sve grehe čoveka na sebe da bi čovek živeo i posle smrti u Raju*.

Had *otima kćerku boginje Demetre*, *Persefonu*.

Židovi *otimaju božansko dete*, *Isusa Hrista*.

Demetra je u *mukama i žalosti bez hrane i vode devet dana i noći tražila kćer* Persefonu.

Sveta majka Marija je, tražeći sina, *Ranjavana (...) kopljima*, | *Bojevitim sekirama*, | *Iglama je ubadana*, odnosno *Noževe je preskočila*, | *I sva koplja ubojita*, | *I sekire zavitlane*, | *Sva se ona izranjavi*, | *Sva se ona raskomada*, | *I krv za njom tad poteče.* | *Šikljala je mlazevima* itd.

Bog Sunca *Helije* pomogao je *Demetri* da nađe svoju kćer *Persefonu*.

(*Sveta majka*) *Nedelja* je pomogla *svetoj majci Mariji* da nađe svoga sina, *božansko dete*, a uzgred rečeno, ona je u antičkom i srednjovekovnom kalendaru

	imala naziv *dies Solis* "dan Sunca", po čemu bi se mogla poistovetiti s bogom *Helijem*.
Uranova i Titejina kći *Basileja* je *luda od bola, iscrpljena od dugog lutanja i teških jada* za sinom Helijem.	*Sveta majka Marija* je tražeći svoje božansko dete, Isusa Hrista, *Ranjavana (...) kopljima, | Bojevitim sekirama, | Iglama je ubadana*.
Helija su *utopili titani* u reci *Eridan ('Ηριδανός)*.	*Isusa* je *utapao Jovan Krstitelj* u reku sličnog imena, *Jordan* (radi krštavanja).
Na reci Eridan je *Basileja*, tragajući za sinom, pala na tle gde joj se istog časa pričinilo da *čuje glas svoga deteta*.	*Na reci Jordan Marija* je posle tolikih muka najzad *čula glas svoga deteta*, o čemu npr. govore sledeći stihovi: *Kod izvora reke Jordan | Glas detinji nju doziva*.
Helije govori svojoj majci, *Basileji*, da će *titani* za svoje nedelo *biti kažnjeni*.	*Isus* govori svojoj majci, *Mariji*, da će *Židovi* za svoje nedelo *biti kažnjeni*.
Utopljeni *Helije* se svakoga dana *ponovo rađa* iz Okeana.	*Izranjanje Isusa* na reci Jordanu predstavlja lustraciju, ali i *ponovno rođenje*.

Motiv *muka* ili *stradanja Isusova* prikazana su u stihovima triju basmi (VI 2.1, VI 3.0, VI 3.1) veoma dramatično i pod uticajem novozavetnih i apokrifnih jevanđelja.

Prvu basmu (VI 2.1) u kojoj se prikazuje otmica božanskog deteta od strane Židova, koji su odleteli sa njim *U visine te nebeske, | Na ostrvo onog sveta*, o čemu nema pomena u evanđeljima, a onda i muke ili stradanja njegova, govori u prvom licu jednine sama bajalica: *Na krst mi ga razapeše, | Zakovaše ruke, noge, | On zastenja, jeknu bolno | U mukama, sve do neba*. Stihovi koji govore o razapetom Isusu Hristu,

kome su ruke i noge zakovane imaju svoj uzor u novozavetnim jevanđeljima. Stihovi koji govore o njegovim bolnim jecajima u mukama do neba mogu se prepoznati u jevanđelju po Mateju, gde je rečeno da je: *oko devetog sata povikao Isus jakim glasom* '*Eli*, *Eli*! *Lema sabakthani – Bože moj*, *Bože moj*! *Zašto si me ostavio*? (Matej 27, 46) ili u jevanđelju po Marku gde je rečeno: *u devet sati viknu Isus jakim glasom* '*Eloi, Eloi, lama sabakthani – Bože moj*, *bože moj*, *zašto si me ostavio*!' (Marko 15, 34) ili u jevanđelju po Luki gde je rečeno: *Isus viknu jakim glasom* '*Oče*, *u ruke tvoje predajem duh svoj*' (Luka 23, 46).

Sledeća basma (VI 3.0) sadrži detaljniji opis muka ili stradanja Isusovih o kojima govori *sveta majka Nedelja*: *U petak su ovud prošli, | Židovi ga vukli, tukli, | Izlomili i ubili, | Krst su njemu od drveta | Još velikog napravili, | Krst su mu na rame dali |...| Na kolena je kolenčio | I tako sa krstom iš'o, | Glavu su mu krunisali | Krunom bockavom od trnja, | Usne njemu premazali | Gorkom žuči i ocatom*. Ovde je izmešano nekoliko epizoda: prva je kada Židovi *spletoše krunu od trnja, staviše mu je na glavu*, druga je kada *poklecali su pred njim i izrugivali mu se govoreći* '*Zdravo, kralju židovski*' (Matej 27, 29), treća je kada *uzmu Isusa*. *A on, noseći svoj krst, uziđe na mesto zvano Lubanja*, *hebrejski Golgota* (Ivan 19, 17) i četvrta je kada reče Isus '*Žedan sam*' ... *Tada nataknuše na izopovu stabljiku sunđer pun octa i primaknuše ga k Isusovim ustima* (Ivan 19, 28-29) ili kada *dadoše mu da pije vino, pomešano sa žuči* (Matej 27, 34).

I u poslednjoj basmi (VI 3.1) sa nešto bleđim opisom date su muke ili stradanja Isusova o kojima govori *sveti Jon,* pošto mu se prethodno Bogorodica obratila sledećim rečima: "*Jone, sveti Jone - kume moj*! | *Možda si video sina moga* | *I Gospoda Boga*, | *Savetnika moga*?", od koga dobija odgovor: "*Požuri žešće!* | *Jer su ga Židovi uhvatili* | *I sredili:* | *Eksere u ruke* | *I u noge mu zabili,* | *Još mu u srce* | *Nisu zabili*!".

Sledeći motiv tzv. *kletve Židovske* nalazimo u svega tri basme (VI 3.0, VI 3.1, VI 3.2) od mogućih sedam i mogu se svesti na sledeću formulu: *Kada hleb iz furune* | *Žito zeleno postane* (VI 3.0), odnosno *Kada se hleb* | *Bude pekao od žita zelenog* | *A litar vina* | *Od vinove loze zelene* | *S grožđem na njoj* (VI 3.2), odnosno *Kada hleb iz naćvi* |

Bude postao | Čokot zeleni | S crnim grožđem na njemu (VI 3.1), *Tada će Isus da oživi* (VI 3.0), odnosno *Tada će i sin tvoj | Možda oživeti* (VI 3.1) *I kada ovan | Sa ražnja oživi | I žito popase, | Tada će Isus da oživi* (VI 3.0), odnosno *Kada petao iz grneta iskoči | I kukurigu! zapeva* (VI 3.0, VI 3.2), odnosno *Kada petao iz grneta poleti | I krilima zalepрša* (VI 3.1), *Tada će Isus da oživi, | Samo tada, pa ni tada* (VI 3.0), odnosno *Tada će Gospod-Bog | Ka nebu da poleti* (VI 3.2) itd. Sve pomenute kletve podsećaju na izrugivanja razapetom Isusu Hristu, koje su, razume se, veoma modifikovane u miljeu vlaške kulture i mogle bi imati osnovu svoga nastajanja u jevanđeljima po Mateji (27, 39-44), Marku (15, 16-20) i Luki (23, 35-38).

Međutim, saveti *svete majke Nedelje* koje je davala *Mariji* da bi se kletve obistinile uz pomoć prethodnih ritualnih očišćenja i radnji, kao npr. u stihovima: *Da ideš do česme Adamove, | Do izvora reke Jordan, | Da umiješ lice svoje, | Telo svoje, crnu kosu, | Sedefastu, belu kožu*, uz obećanje da će se, kada ona bude dunula preko trpeze židovske, dogoditi čudo, jer *U zeleno žito hleb će | Tada odmah da iznikne*, a i *Ovan će sa ražnja odmah | Isto tako da oživi, | Sve će žito da popase* ili *Petao će iz grneta | Načas, odmah da oživi, | Kukurigu! da zapeva*, pa *I sam Isus oživeće, | A Židove oko sebe | On na zemlju oboriće*, nemaju nikakvih osnova u novozavetnim jevanđeljima, pa nam preostaje da verujemo kako su stihovi i ove basme (VI 3.0) nastali na osnovu poznavanja nekog starijeg prehrišćanskog mita.

Pre nego što je prihvatila savet, Marija je, kako nas stihovi jedne druge basme obaveštavaju, *Kući svojoj odlazila, | A potom je hleb ispekla, | Petla jednog zaklala je, | Litar vina natočila, | Za trpezu ljude zvala | Nek se goste uz molitvu | Da izvuku Gospod-Boga | Gde Židovi uneli ga*, gde se može videti uticaj antičkih agapa nad grobovima pokojnika, odnosno vlaških nadaleko poznatih daća, tzv. *pomana*.

Sveta majka | Prečista je poslušala | Svetu majku Nedelju pa je nakon daća učinila sve što valja činiti i sva čuda su se čudom ostvarila, odnosno kada ona dunu, *Petao iz grneta poleti | I krilima zalepрša | Pa sve Židove izgori, | A hleb iz naćvi posta | Zeleno žito u klasju, | Vino iz flaše posta | Čokot zeleni | S crnim grožđem na njemu, | Sve Židove oćoravi | I svi padoše mrtvi* (VI 3.0), odnosno *Majka Prečista,*

kada je čula, | *Mahnu krilima svojim*| ...| *I Gospod Bog* | *U nebesa odlete* (VI 3.2).

Motiv *molbe upućene Isusu za samrtnika* zabeležen je u pet od sedam navedenih basmi (VI 2.0, VI 3.0, VI 3.1, VI 3.2 i VI 4.0). Devica Marija se u prvoj basmi (VI 2.0) obraća okupljenom narodu sa molbom da se svi zajedno pomole Isusu Hristu za samrtnikovu dušu i dane ukoliko ih još ima. U stvari to se bajalica indirektno, poslužívši se Bogorodicom, obraća prisutnima u svoje ime da sa njom čine molitvu Isusu Hristu: *Moramo se svetovati,* | *A još više pomoliti* | *Našem Isusu Hristu,* | *Koji drugi put oživе.* | *Ako smrnik ima dana,* | *Nek' mu Bog dâ jošte mnogo* | *Dana da on još poživi,* | *Da još živi, vek vekuje,* | *Nek' mu mnogo sreće dade.* | *Ako dana više nema,* | ...| *Nek' mu duši prosto bude,* | *Neka ga u Raj uvede,* dok se u narednoj basmi (VI 3.0), pored ostalog, kaže i ovo: *Ko mu priču pripoveda,* | *Život će mu on doneti,* | *A ko za smrt pripravan je,* | *Setiće se on i njega,* | *Mučiti ga neće mnogo,* | *Dušu će mu Bog uzeti.*

Kako bi opravdala svoja kazivanja nad samrtnikom pred okupljenim narodom, bajalica se u trećoj po redu navedenoj basmi (VI 3.1) obraća prisutnima: *Ko priču* | *Gospoda bude znao* | *I tri puta godišnje* | *Bude kazivao,* | *Desnu će mu ruku* | *Gospod prihvatiti* | *I po ravnom* | *Privešće ga mostu,* | *Gde su voćke rascvetane* | *I veseli ljudi,* | *A ko priču* | *Gospoda bude znao* | *I tri puta godišnje je* | *Ne bude kazivao,* | *Levu će mu ruku* | *Gospod prihvatiti* | *I po krivom* | *Privešće ga mostu,* | *Gde su voćke oprljene* | *I žalosni ljudi.* Svakako, unutar stihova navedenog motiva *molbe upućene Isusu za samrtnika* u ovoj basmi je lako uočiti još nekoliko zanimljivih, poput ovih: *prihvatanje desne ruke, privođenje po ravnom mostu* i *rascvetane voćke*, kao i njima odgovarajućih antonima: *prihvatanje leve ruke, privođenje po krivom mostu* i *oprljene voćke.*

O prihvatanju desne i leve ruke, odnosno o desnoj i levoj strani u kultu mrtvih uopšte, postoji obimna literatura, a mi bismo ovom prilikom naveli nešto malo iz jedne petrecăture, koju smo zabeležili u Nikoličevu (Ńicol'iśa I, stih. 53-62, 66-71). Na putanji u dolini rajskoj sa desne strane *Ima jedan tihi izvor* | *I sa stolicom za odmor,* | *Koji čuva stara baba* | *Sa tikvom vode u ruci.* | *"Gledaj, Dano, da ne uzmeš,* | *Da ne popiješ tu vodu,* | *da se umiješ ti samo* | *I frizuru da nakvasiš,* | *Da*

ti krivicu ne nađu. | Odatle ti, Dano, pođi | Po putanji rajskoj samo, | ...| "A ti, Dano, opet idi, | Idi do izvora drugog. | Da ne skreneš ti ulevo, | Jer pisara veljeg ima, | On nozdrvu jednu ima, | Već da svratiš ti udesno, | Gde pisara malog ima.| U govoru on je blaži, | A u licu nasmejan je (I̯ast-o l'ina đe fîntînă, | Şî cu scamnu đe ođină, | Pazăşće o babă batrînă | Cu trocu đe apă-n mînă. | "Da vez, Dano, să nu i̯ai̯, | Să nu i̯ai̯ apă să bi̯ai̯, | Ma să i̯ei̯ să će spel', | Percuța s-o l'emuri̯ască, | Đe să nu će-nvinui̯ască. | Đ-aśii̯, Dano, tu să pl'eś, | Pe poćaca rai̯ului̯ | ... | "Da-tu, Dano, i̯ar să merź, | Să merź la altă fîntînă, | Să nu dai̯ parća la val'e[177], | Că-m i̯asće vru-n pisarɨ̇ mari̯e | Facut fricos cu o nari̯e. | Mă să dai̯ parća đi la đal, | Că i̯astă un pisarɨ̇ mic, | I̯el đe vorbă măi̯ blăjin, | Da đin gură măi̯ zîmbind.). Ovde se, pored ostalog, nalazi izdanak vrbe do čijeg vrha je uređen most koji je na bokove postavljen i uglačan ledom i sija kao sunce milo, a tanak je kao šina kolska. Kada pokojnik bude sišao s mosta *kao s vrha planinskoga*, opet ima jedna vrba *i mladunče od poskoka*, odakle treba poći *sve po sprudu, ka dolini rajskoj*, gde se vidi velika kuća koja *je blistava i sjajna, sva od srebra ona beše*, *kućica je to Gospodnja*. U njoj ima *i praznika četrdeset*, među kojima je *Gospod Bog*, koji će otvoriti rajska vrata da pokojnik *jabuci crvenoj hodi*, koja predstavlja *axis mundi* itd.[178]

Privođenje po *pravom* i *krivom mostu* motiv je o kojem smo govorili u knjigama *Putevi istine* i *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*. Razume se da je *pravi most* onaj po kojem u raj prolaze pravednici, a *krivi* onaj sa kojeg trebaju da padnu krivo-

---

[177] Stih 68: *Să nu dai̯ parća la val'e* "Da ne skreneš ti ulevo", odnosno u doslovnom prevodu "Da ne skreneš ti na dole / ka dolini / ka Zapadu / ka zalasku" i stih 71: *Mă să dai̯ parća đi la đal* "Već da skreneš ti udesno" u doslovnom prevodu "Već da skreneš ti na gore / ka brdu / ka Istoku / ka izlasku" tek se zajedno dopunjuju i razumeju. Pokojniku se u mnogim *petrecătur*-ama preporučuje da ne skrene na levu, tj. lošu stranu, a u navedenim stihovima vidimo da se pod levom stranom podrazumeva "na dole, ka dolini, ka Zapadu, ka zalasku", tj. podrazumeva se pravac kretanja pokojnika u "donji, drugi svet", već da skrene na desnu, tj. dobru stranu, jer se u navedenim stihovima pod desnom stranom podrazumeva "na gore, ka brdu, ka Istoku, ka izlasku", tj. podrazumeva se pravac kretanja pokojnika u "gornji, drugi svet", odnosno, upućuju ga "gore u svet bogova, ka brdu ili planini", gde se nalaze "trpeze bogova, njihov Olimp", ka ponovnom "rađanju sa suncem na Istoku" što predstavlja heroizaciju i divinizaciju pokojnika kao u Tračana.

[178] С. Гацовић, *Petrecătura...*, стр. 198-199.

kletnici i svi mogući grešnici, jer *Ovaj most koji ćeš preći, | Četvrtasto je otesan | I ledom je on poliran, | Preko vode ustajale*, kako pevaju pevice u petrecături iz Podgorca (Podgorţ II, stih. 87-90: Asta punće ś-o s-o tri̯eś | I̯e în patru dunź śopl'ită | I̯e şî cu gi̯aţă pol'ii̯ită, | Pistă apă cumpańită)[179]. U vezi s desnom stranom uopšte i rajskim mostom evo i stihova *petrecături* iz Melnice (Meniţa, stih. 83-87, 91, 93-103, 111-116, 119-128): "*Ti Milane, kreni, idi. | Po širokom putu, dugom, | Sve je zlato, a i srebro. | Da ne skreneš ti ulevo, | Nego skreni ti udesno, | ... | Kako skrenu, on pogodi. | ...| I do mosta on mi stiže. | Desnom nogom on nagazi, | Brzo nazad on se prenu. | Sede dole pa uzdahnu | I ustima vako zbori: | "Kako ću preć' preko njega, | Jer je visok, a i tanak | Kao konac je od srme, | Gde god hvataš, on se kida. | Kad nagazim, slomiće se, | Bojim se, udaviću se." | ... | Ali most se proširio, | Sveta Marija kad' stiže, | Milana za rukav uze | I tada mu 'vako reče: "Ajd', majko, da te prevedem, | Ne plaši se, ja ne davim | ... | Uhvati ga i prevede. | Rajskim mostom on mi pređe. | A i most kada mi pređe, | Anđeli ga dočekaše. | Dočekaše, prihvatiše, | Uzeše ga, zapisaše, | Zapisaše, zavedoše. | Njemu tada besediše: | "Ti, Milane, kreni, idi | Po skalama tim nebeskim!*" ("Să će duś, Milańe, duś | Pr-al śe drum lung şî lat | Tot i̯e aur şî arźint. | Să nu-m dai̯ la mîna stîngă, | Ma să-m dai̯ la a-điri̯aptă, | ... | Da cum da, aşa-m zgođa. | ... | Păn-la punće mi̯a-źunźa, | Cu điri̯eptu că calca, | I̯ut-napoi̯ că măi̯ trîcńa, | Şăđa ȷ̯os şî suspina | Şî dîn gură aşa-m strîga: | "Cum să fac să trec pră i̯a, | Că i̯e naltă şî supţîre | Ca un firiśel dă sîrmă | Dă unđe-l prinḍ, nu s-măi̯ ţîńe. | Aş calca, să va frînźa, | Rîau mă ćem că m-oi̯ ńeca." | ... | Da şî punća să lăţa. | Sînta Marii̯e aźunźa, | Dă mîńică că-l luva | Şî dîn gură aşa-i̯ strîga: | "Ai̯da, mai̯co, să će tri̯ec, | Nu će će̯ame, nu će ńec, | ... | Îl luvîa şî-l măi̯ treśa, | Treśa punća rai̯ului̯. | Da-şî punća cînd treśa, |

---

[179] Stih *Pistă apă cumpańită* "Preko vode ustajale" mogli smo prevesti "Preko vode razvođene", uzimajući u obzir rum. reč *cumpănă s. f.* "đeram; ravnoteža; vaga, terazije; *a sta în cumpănă* kolebati se; tehn. libela; razvođe, vododelnica", ali se može prevesti "Preko vode grozne / strašne / užasne / nemilosrdne" rum. pridevom *cumplit a.* "grozan, strašan, užasan; svirep, nemilosrdan, krvoločan" s obzirom na funkciju koju imaju ove vode za dušu pokojnika koji padne sa rajskog mosta "u zelenu baru" (*în balt-a vi̯arđe*).

Anźil'i[180] că l-aşćeta, | L-aşćeta şî-l sprijońa, | Îl luvîa şî-l măi̯ scrii̯a, | Îl scrii̯a şî-l zaveđa | Şî dîn gură aşa-i̯ strîga: | “Să će duś, Milańe, duś | Sus pră scara śeri̯ului̯!”). Da se rajski most nalazi u onostranom svetu, vidimo i na osnovu rumunskog etnografskog materijala koji je zabeležio Čireš (Rumunija): *Gradio sam mostove na putevima teškim | Da kola po njima prolaze. | Prošla su ona koja nisu zlo činila, | Sve Bog da prosti dali su mi* (Făcut-am **poduri** la căi grele | Să treacă cară pe ele. | A trecut şi n-a stricat, | Tot bodaproste mi-a dat.)[181] ili bugarskog koji je zabeležio Kepov iz sela Boboševa (Dupniški kraj, Bugarska): *Na vъzrastnitѣ turятъ u pazvitѣ pari – edno, da izplatятъ zabravenъ dъlgъ na nѣkoй umrѣlъ po-rano i, drugo, da ima da zaplatятъ za minavane prezъ* ***mosta*** *na pѫtь za r a й o ili za peklòto (pъkъla).*, ili *cѣli 40 deня t*я (duša – prim. autora) *obikalя i otiva navsѣkѫde ... sledъ koeto napuska ‘toe svet i otiva na òne’, kato minava prezъ* ***mostъ*** *otъ vlakno. Kato mine mosta, tя se яvяva pri sv. Petra, koйto ‘otvàra tefterьèto da vidi щo e pisano u nih’, i sporedъ pisanoto ... я puska da vlѣze vъ raя ...”*[182] , kao i na osnovu materijala koji je zabeležen u selu Debelaku (Radomirsko, Bugarska) u radu *Svetci demoni* R. Popova: *Zaspala je sveta Nedelя, | Sveta Petka я budeše: | - Я stani, sveta Nedelьo, | da si pravim* ***drumni mosti****, | da si vьrvяt* ***mъrtvi duši****, | koя e duša pravedna, | prez mosta щe si premine, | koя e duša grehovna, | ot mosta щe da padne.*[183] O istome govori i etnografski materijal iz Prilepa (Makedonija) zabeležen od Cepenkova: *preku toi dol imalo mos ot vlakno ... ako je praveden čoek ... kьe mu se stori eden širok* ***mos*** *... i vo rai kьe si vlezi.*[184] Šnevajs nas obaveštava da se kod pravoslavnih Srba na *osnovu prikazivanja Svetog Arhanđela Mihaila na freskama ...*

---

[180] Imenica *anźil'i f. pl.* nastala od srp. imenice množine muškog roda “anđeli” (rum°. *îngeri̯* “anđeli”) grčkog porekla.

[181] L. Cireş, *Colinde din Moldova*, “Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei şi Bucovine”, Iaşi, 1984, 162.

[182] Ив. П. Кеповъ, *Народописни животописни езикови материали отъ с. Бобошево, Дупнишко*, СбНУ 42, София 1936, стр. 109, 111.

[183] Р. Попов, *Светци демони*, Етнографски проблеми на народната духовна култура, том 2, София, 1994, стр. 94-95.

[184] М. К. Цѣпенковъ, *Разни вярвания, прокобявания и пр. отъ Прилѣпъ*, СбНУ 11, София, 1894, стр. 73.

stvorilo ... verovanje ... da u raj vodi put preko uskog ***mosta****, tankog kao vlas ili preko krivog* ***brvna****.*[185]

Rascvetane voćke, pogotovu jabuke, nalaze se u samom raju, a *oprljene* su, reklo bi se, na samom putu do rajske doline koji pokojnik treba da pređe što se može zaključiti na osnovu stihova petrecăture iz Melnice (Menița, stih. 332-342): *Preko polja oprljenog, | Beži jelen najmrkliji. | Kako beži i upinje, | Negde, negde on zastenje. | S kopitama iskričavim, | Rogovima pozlaćenim. | Šta nosi međ' rogovima? | Kolevku od breze nosi, | S ponjavom od same svile. | U kolevci ko mi sedi? | Sedi Milan ponositi* (Pr-în al śe câmp al pojorâto, | Fuźa śerbu al măi̯ urâto. | Da cum fuźa şî poćecńa, | Unđe, unđe-n boncońa. | Cu copiće poĺeiće, | Cu cor-ńiță d-auriće. | În corńița śe-m duśa? | Duśa ĺagăn dă mastasă, | Cu aşśernutu dă matasă. | În ĺagăn śińe-m şăđa? | Şăđa Milan da-l mari̯ațo.). Međutim, motivi *polja oprljenog* i *gromovitog jelena*, koji se javljaju u stihovima *petrecătura* i mogu se povezati skladno sa starogrčkim terminom Ἠλύσιον πεδίον *Elizejsko polje*. To je polje koje su Heleni uzimali kao sinonim za Ἅιδης – polje, koje je u podzemnom svetu boravište blaženih i ljubimaca bogova, suprotno Tartaru. Termin *Elizejsko polje* u poslednje vreme, prema detaljnim lingvističkim analizama, ima značenje *polje ili deo zemlje sprženo gromom*.[186] To, dakle, znači, da se u Vlaha severoistočne Srbije motiv *polja oprljenog* na kome *gromoviti jelen* donosi duše pokojnika, gde se najverovatnije mogu očekivati i *voćke oprljene*, može, kao u grčkoj mitologiji, smatrati boravištem blaženo počivših senki, suprotno Tartaru.[187]

---

[185] Е. Шневајс, *Главни елементи самртних обичаја код Срба и Хрвата*, Гласник скопског учених друштва, бр. 2, Скопје, 1929, стр. 279.

[186] G. Nagy, *On the Death of Sarpedon,* Approaches to Homer, ed. C. A. Rubino, C. W. Shemerdirc. Austin, Texas, 1983, p. 206-207; Вяч. Вс. Иванов, *Реконструкция структуры символики и семантики индоевропейского погребального обряда*, Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Погребальный обряд, Москва, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистика, 1990, стр. 10.

[187] G. Nagy, *On the Death of Sarpedon,* Approaches to Homer, ed. C. A. Rubino, C. W. Shemerdirc. Austin, Texas, 1983, p. 206-207; Вяч. Вс. Иванов, *Реконструкция структуры...*, стр. 10.

Koliko bajalica u prethodnoj basmi opravdava svoja kazivanja, toliko u sledećoj (VI 3.2) bez ikakve zadrške samoj sebi daje nagradu koja glasi: *Ko bude znao | Priču Gospodnju | Da pripoveda za sedam dana, | Za mesec, za pola godine,| Za godinu. | Ko bude znao i pripovedao, | Da ide po trpezama punim, | Po svećama upaljenim, | Po čašama nasutim. | Ko bude znao | I ne bude pripovedao, | Da ide po trpezama izvrnutim, | Po svećama ugašenim, | Po čašama praznim,* što je sasvim u kontekstu verovanja o bogatim pomanama s upaljenim svećama koje duše pokojnika u Vlaha severoistočne Srbije mogu imati na onom svetu.

Izvrnute trpeze, ugašene sveće i prazne čaše nalaze se na levoj strani, a pune trpeze, upaljene sveće i nasute čaše na desnoj strani, što se može videti i u jednoj posmrtnoj pesmi *Cântecul mare* iz Rumunije: *Ustani, Joane, ustani, | ...| Jer si konjanik, | ...| Na toj stazi dugoj, | Dugoj, bez senke. | ...| I nemoj da kreneš | Ka levoj ruci, | Jer je prečica glupava, | S bivolima izorana, | Trnjem zasađena, | Gde ima trpeza dignutih. | Već da mi kreneš ti | Ka desnoj ruci, | Jer je prečica čista, | S belim volovima izorana, | Žitom posejana, | Gde ima trpeza postavljenih, | Sa svećama upaljenim* (Scoală, Ioane, scoală, | ...| Că eşti călător, | ...| Pe cea cale lungă, | Lungă, fără umbră. | Şi să nu apuci | Câtre mâna stângă, | Că-i calea nătângă, | Cu bivoli arată, | Cu spini semănată, | Şi-s tot mese strânsă. | Dar tu să-mi apuci | Către mâna dreaptă, | Că-i calea curată, | Cu boi albi arată, | Cu griu semănată, | Şi-s tot mese-ntinse, | Cu făclii aprinsă.).[188]

I poslednja basma (VI 4.0) je daleka reminiscencija muka Isusovih na Golgoti sa ponekim važnim detaljima o tom za hrišćane dramatičnom, bolnom i nemilom događaju, što se može videti u sledećim stihovima: *Ako bolesti još ima, | Neka dođe | Onaj s odelom najmrklijim | Koje se po zemlji vuče | Da mu eksere zabijaju | Pod nokte | Na rukama i nogama, | A jedan iver od krljušti | U srce. | Neka ga voda nosi*. Voda je, između ostalog, mesto prelaza u onostrani svet, kuda treba da idu i bolesti, koje bajalica poziva kako bi ih Spasitelj preuzeo na sebe, imajući pri tom u vidu muke koje je na Golgoti podneo za spas ljudskog roda.

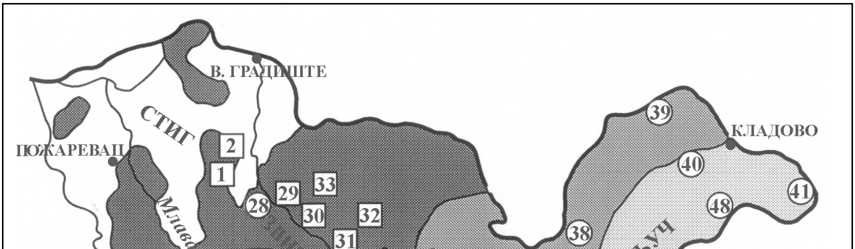
[188] N. Panea, M. Fifor, *Cartea românească a morţii*, Drobeta - Turnu Severin, 1998, pag. 59.

* * *

Da ukratko svedemo umesto zaključka. Na svakoga se ko je vaspitavan u miljeu vlaških posmrtnih verovanja, može primeniti jedna izreka starih Egipćana da je život pokojnika, uopšte, život onoga *koji ulazi na zapadni deo neba i izlazi iz njegovog istočnog dela*.[189] I zato slobodno možemo reći da se Vlah, celog života živeći skladno svojim verovanjima, pa i na samrti *ritualom inicijacije* i *otvaranja usta*, priprema za smrt, a kao pokojnik počinje živeti u onostranom životu, u kojem se ispunjuje željena evolucija bića. Rođenje, življenje i umiranje za Vlaha, koji je u svojim verovanjima blizak tradiciji indoevropskih, starobalkanskih, bliskoistočnih i maloazijskih kultura, samo su nova stanja nove razine bića, sukcesivne i korespondentne tačke u sveopštoj drami kosmičkog života, a starogrčki i hrišćanski uticaji su samo ovlaš dotakli mnogovekovnu mitologiju Vlaha severoistočne Srbije.

[189] E. A. Volis Badž, *Egipatska religija...*, str. 81-82.

KARTA NASELJA SEVEROISTOČNE SRBIJE U KOJIMA SU VRŠENA ETNOLOŠKA I ETNOLINGVISTIČKA PROUČAVANJA

BANATSKI DIJALEKT RUMUNSKOG JEZIKA	**LIMITROFNA ZONA BANATSKOG I MUNTENSKOG DIJALEKTA RUMUNSKOG JEZIKA**	**OLTENSKI GOVOR MUNTENSKOG DIJALEKTA RUMUNSKOG JEZIKA**
1. Doljašnica	34. Debeli Lug	40. Podvrška
2. Češljeva Bara	35. Vlaole	41. Rtkovo
3. Porodin	36. Rudna Glava	42. Vratna
4. Viteževo	37. Crnajka	43. Mihajlovac
5. Dubočka	38. Miroč	**44. Jabukovac**
6. Ranovac	39. Tekija	**45. Bukovče**
7. Kladurovo	49. Gornjane	**46. Kobišnica**
8. Melnica	**50. Krivelj**	47. Zlokuće
9. Vitovnica	**51. Slatina**	48. Velesnica
10. Proštinac	52. Brestovac	55. Glogovica
11. Bobovo	**54. Metovnica**	56. Dubočane
12. Subotica	62. Nikoličevo	57. Vel. Jasenovac
13. Bigrenica	66. Lubnica	58. Mal. Jasenovac
14. Ceremošnja	67. Gamzigrad	59. Šipikovo
15. Isakovo	68. Osnić	**60. Halovo**
16. Vlaška	**69. Podgorac**	61. Gradskovo
17. Batinac	70. Valakonje	63. Prlita
18. Dutovo	**74. Luka**	64. Grljan
19. Beljajka		65. Šljivar
20. Jasenovo		
21. Busur		
22. Žagubica		
23. Milanovac		
24. Krepoljin		
25. Osanica		
26. Bukovska		

27. Neresnica 28. Mustapić 29. Lješnica 30. Turija 31. Ševica 32. Duboka 33. Rakova Bara 53. Zlot **71. Dobro Polje** 72. Dobra Voda 73. Mačevac		

***** Masnim slovima su označena naselja u kojima su zabeležene *basme*.

REZIME

Treba, pre svega, napomenuti da smo u radu pod naslovom “*Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* raspravljali o jednom segmentu folklora koji do danas nije proučen u dovoljnoj meri ni na adekvatan način. Rad donosi transkribovane terenske zapise magijskih tekstova vezanih za kult smrti, ili bolje rečeno basme koje predstavljaju integralni deo samrtnog rituala vlaškog stanovništva. Njihovim posredstvom samrtnik ili pokojnik čisti se od nečistih sila i – ritualno “očišćen” – uvodi u svoje novo prebivalište, u carstvo mrtvih.

Bajanja su grupisana u šest velikih tematskih celina: Za odvajanje bolesnog čoveka u krevetu [od rodbine](str. 17-28), “Bajanje” bolesniku ili pokojniku (str. 29-44), Od vampira za bolesnika u krevetu (str. 44-50), Voda ili vino Gospoda Boga (str. 50-81), Veliko odbrojavanje (str. 82-87) i Priča gospodnja (str. 88-146), koje su izdeljene na manja poglavlja od kojih je svako praćeno komentarima.

Svaki tekst je transkribovan po dijalektološkim pravilima za beleženje rumunskih dijalekatskih tekstova (oltenski govori zabeleženi su u punktovima Bukovče, Jabukovac, Kobišnica i Halovo, a varijante banatskog dijalekta u punktovima Bigrenica, Dobro Polje, Isakovo, Krepoljin, Krivelj, Luka, Metovnica, Milanovac, Podgorac, Ranovac i Slatina) i opremljen prevodom na srpskohrvatski jezik. Prevod se u priličnoj meri drži originala, ali se pokušalo i da se zadrže određene metričke karakteristike izvornog teksta basme.

Uz sam magijski tekst dat je i autentični iskaz kazivača, onako kako je izgovoren, uz prevod. Ovim dodatnim iskazima kazivača tekst basme dobija i svoju pragmatičnu komponentu. Shodno metodološkim

postulatima etnolingvističkih istraživanja, poštuje se iskaz, a povremeno ga dopunjujemo kao informator budući da smo i sami nosilac vlaške kulture.

Uz svaki od ovih tekstova priloženi su odgovarajući, naučno relevantni, podaci: o imenu, mestu i godini rođenja informatora, o vremenu i mestu zapisivanja, o načinu bajanja, priboru koji se tom prilikom koristi, kao i vremenskim i prostornim odrednicama koje čine bitan deo rituala. Prezentacija basmi praćena je lingvističkim komentarima u vezi sa pojedinim terminima, onda kada je procenjeno da je to neophodno.

Na kraju svake tematske celine odgovarajući tip basmi je iscrpno analiziran. Komparativna analiza ukazuje na veze koncepta života i smrti inkorporiranog u vlaške basme sa konceptima na koje nailazimo u tradiciji nekih indoevropskih, zatim starobalkanskih, bliskoistočnih i maloazijskih naroda, kao i na činjenicu da su klasični (starogrčki) i hrišćanski uticaji samo ovlaš dotakli ove arhaične folklorne tvorevine. Kad god je to moguće, dajemo i sinhrone folklorne paralele, rumunske i slovenske. Pojedini komentari navedenih tekstova basmi prate usvajanje apokrifnih motiva u folklornoj svesti i dragoceni su za poimanje narodnog hrišćanstva u Vlaha.

Rad prate predgovor (7-11), klasifikacija materijala (13-14), karta naselja u kojima su vršena etnolingvistička istraživanja (str. 145-147), rezimei na srpskom (149-150), francuskom (151-152) i engleskom (153-154), literatura (155-161), imenski registar (163-166), predmetni registar (167-173) i recenzije (175-181).

RESUME

Mentionnons, tout d'abord, que dans cette étude *Les incantations dans le culte des morts chez les Valaques du nord-est de la Serbie* nous n'avons abordé que l'un des aspects folcloriques qui a éte mal étudié jusku'à maintenant. L'étude rapporte les notations transcrites sur le terrain des formules magiques liées au culte de la mort, ou plus exactement des incantations qui représentent la partie intégrale du rituel mortuaire du peuple valaque. Par leur intermédiaire, l'agonisant ou le défunt se purifie des puissances du mal et ainsi pénètre dans sa nouvelle demeure, le monde des morts.

Ces incantations sont réunies en six grandes unités thématiques: Pour séparer le malade alité de la famille (p. 17-28), "Incantation" au malade ou au défunt (p. 29-44), Pour protéger le malade des vampires (p. 44-50), L'eau ou le vin de Dieu le Seigneur (p. 50-81), Le grand compte à rebours (p.82-87) et L'histoire du Seigneur (p. 88-146), Elles sont partagées par chapitre moins grands et accompagnées d'explications.

Chaque texte est transcrit d'après les normes dialectiques sur les notations de textes de dialectes roumains (les parlers de la région d'Oltenie en Roumanie sont relevés dans les sites de Boukovtche, Jaboukovats, Kobichnitsa et Halovo, tandis que ceux du Banat dans les sites de Bigrenitsa, Dobro Polïe, Issakovo, Krepolïne, Krivelï, Louka, Metovnitsa, Milanovats, Podgorats, Ranovats et Slatina) et sont tous accompagnés d'une traduction en serbo-croate. la traduction est en grande partie fidèle à été de preserver ses particularités métriques.

Nous avons donné, en plus du texte, le témoignage autenthique du conteur, intégralement transmis et suivi d'une traduction, ainsi le texte a aussi son composant pragmatique. Selon les postulats méthodologiques des recherches ethnolinguistiques, le témoignage est respecté, mais parfois il est complété de nos commentaires, étant donné que l'auteur est lui-même représentant de la culture valaque.

Des renseignements d'ordre scientifique sont ajoutés comme ceux: du nom, du lieu, de l'année de naissance du conteur, de l'endroit et de la date de l'enregistrement, de la façon d'incanter, des accessoires utilisés ainsi que des données concernant le moment et l'endroit du rituel. La présentation des incantations est suivie de notes linguistiques sur certains termes employés là où il nous avait semblé indispensable.

A la fin de chaque unité thématique le genre d'incantations est minutieusement analysé. Ces analyses comparatives montrent les relations dans la conception de la vie et de la mort dans les incantations valaques avec celles que nous observons dans les traditions de certains peuples indoeuropéens, des Anciens Balkans, du Proche-Orient et de l'Asie mineure, ainsi que le fait que les influences classique (grec ancien) et chrétienne n'ont que effleuré ces créations archaïques folkloriques. Chaque fois parallèles synchroniques entre le folklore roumain et slave. Certaines explications de quelques incantations citées respectent l'acceptation de motifs apocryphes dans l'esprit folclorique et ils sont précieux pour pouvoir concevoir le chriastianisme ches le peuple valaque.

L'étude est suivie d'une préface (p. 7-11), d'une classification de documents (p. 13-14), d'une carte des sites où ont été effectuées les recherches ethnolinguistiques (p. 145-147), d'un résumé en serbe (p. 149-150), en français (p. 151-152), en anglais (p. 153-154), d'un index littéraire (p. 155-161), d'un index des noms (p. 163-166), d'un index thématique (p. 167-173) et des recensions (p. 175-181).

Traduction Jagoda Titov

SUMMARY

First of all, it should be mentioned that in the treatise entitled "*Incantations in the Cult of the Dead in Vlach of Northeast Serbia*" we had argued about a segment of folklore which had not been sufficiently or adequately studied until the present day. The treatise brings transcribed recordings of magical texts connected with the cult of the dead made on the field, or, better still, incantations that represent an integral part of deathbed ritual in Vlach population. Through their mediation the dying person or the deceased is being cleansed of the unclean forces and – ritually "cleansed" – is being introduced into his new home, the Empire of the Dead.

The incantations are grouped into six great theme sections: For the Separation of a Sick Person on Bed [from the Relatives] (p. 17-28), "Incantation" to the Sick or the Deceased (p.29-44), From the Vampire for the Sick Person on Bed (p. 44-50), Water or Vine of the Lord God (p. 50-81), The Great Countdown (p. 82-87) and The Story of God (p. 88-146), which are divided into smaller chapters, each accompanied with a comment.

Each text is transcribed according to the dialectological rules for recording Romanian dialectal texts (Olten subdialects have been recorded in the following localities: Bukovce, Jabukovac, Kobisnica and Halovo, while variants of Banat dialect in localities: Bigernica, Dobro Polje, Isakovo, Krepoljin, Krivelj, Luka, Metovnica, Milanovac, Podgorac, Ranovac and Slatina) and is equipped with the translation into Serbian language. The translation follows rather closely the original, but the effort had been made to keep certain metrical characteristics of the authentic incantation texts.

Along with the magic text itself, an authentic narration of the teller is given, the way it had been told, together with the translation. With these extra narrations of the tellers the text of the incantation receives its pragmatic component. In accordance with the methodological postulates of ethno linguistic research, the narration is closely followed, and sometimes the author supplements it as an informant, since he himself is a bearer of Vlach culture.

Along each of these texts the appropriate, scientifically relevant data had been given: about the name, place and the year of birth of the informant, about the time and place of the recording, about the manner of incantation, the accessories used for the occasion, as well as about directives of time and place which constitute an important part of the ritual. The presentation of incantations is followed by linguistic comments in relation to certain terms, when it was estimated to be necessary.

At the end of each theme section the conterminous type of incantations has been thoroughly analyzed. The comparative analysis indicates the connections of the concept of life and death incorporated into Vlach incantations with the concepts which we find in the tradition of some Indo-European, Old Balkan, Near East and Middle East peoples, as well as the fact that Classical (Old Greek) and Christian influences had but lightly touched these archaic folklore creation. Also, synchronous folklore parallels, both Romanian and Slav, are given whenever it is possible. Some comments of the given incantation texts follow the adoption of apocryphal motifs in folklore conscience and they are precious for understanding folk Christianity in Vlachs.

The treatise includes foreword (p. 7-11), classification of materials (p. 13-14), the map of the settlements in which the ethno linguistic research had been conducted (p. 145-147), summaries in Serbian (p. 149-150), French (p. 151-152) and English (p. 153-154), the bibliography (p. 155-161), index of names (p. 163-166), index of subjects (p. 167-173) and the recensions (p. 175-181).

Translated by Saša Marjanović

LITERATURA

Българска митология *: Енциклопедичен речник*, първо издание, съставител Анани Стойнев, София, 7М+ЛОГИС, 1994.

Englesko-hrvatski ili srpski rječnik, Zagreb, Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske, 1980.

Nemačko srpskohrvatski rečnik *: Deutsch serbokroatisches wörterbuch*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979.

Прикаски за черковни лица и явления. От Търновско, записалъ П. Р. Славейковъ, Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XIII, София, Министарството на народното просвѣщение, 1896.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, София, Министерството на народното просвѣщение, Кн. IV.

Славянская мифология : энциклопедический словарь, Москва, ЭЛЛИС ЛАК, 1995.

* * *

Bartók, B. - *Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtslieder)*, Budapest, Musica, 1968.

Bartók, B. - *Rumanian Folk Musik*, vol. IV – *Carols and Christmas Songs (Colinde)*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1975.

Bezlaj, Fr. - *Etimološki slovar slovenskega jezika*, III, Ljubljana, 1995.

Bot, N. - *Contribuţii la studiul raportului dintre cîntecul ceremonial de înmormîntare şi bocet*, Analele societăţii de limba Română, br. 5, Zrenjanin, 1974.

Bot, N. - *Strigarea Zorilor în Banatul Iugoslav*, "Lumina", anul XXII, Nr. 1-3, Zrenjanin, 1968.

Brăiloiu, C. - Comişel, E. - Găluşcă-Crâşmariu, T. - *Folclor din Dobrogea.* Studiu introductiv de Ovidiu Papadima, Bucureşti, Minerva, 1978.

Breazul, G. - *Colinde*, Craiova, Scrisul Românesc, 1938.

Будимир, М. - *Са балканских источника*, Београд, СКЗ, 1969.

Bulgar, Gh. - Constantinescu-Dobridor, Gh. - *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, Saeculum I.O., 2000.

Велојић, М. - *Репушница – село којег више нема*, Београд – Минићево, 2000.

Веселовскій, А. Н. - *Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ VII, Румынскія, славянскія и греческія коляды*, СбОРЯС, т. 32, Санкт Петербургъ, 1883.

Viciu, Al. - *Colinde din Ardeal*, Bucureşti, Academia Română, 1914.

Višić, M. - *Egipatska knjiga mrtvih*, Sarajevo, Svetlost, 1989.

Влајин, М. - *Карактеристике музичког фолклора из околине Неготина*, "Мокрањчеви дани" 1967, Неготин, 1969.

Volis Badž, E. A. - *Egipatska religija : Egipatske ideje o zagrobnom životu*, Beograd, 1985.

Вранска, Ц. - *Апокрифитѣ за Богродица и Българската народна пѣсень*, Сборникь на Българската академия на наукитѣ, кн. XXXIV, София, 1940.

Gaster, M. - *Chrestomaţie română*, Leipzig-Bucureşti, 1891.

Гацовић, С. - *Митски трагови у баштини села Халова*, "Развитак", бр. 2, Зајечар, 1985.

Гацовић, С. - *Petrecătura (песма за испраћај покојника) у Влаха Унгурјана*, Зајечар, Матична библиотека "Светозар Марковић", 2000.

Гацовић, С. - *Превентивно призивање дуалног теонима Неба и Земље употребом дивизме у кађењу свадбене трпезе Влаха североисточне Србије* (16. 09. 1999. године, VI научни скуп "Историја здравствене културе Тимочке крајине"), За здравље

: из историје народне медицине и здравствене културе : VI научни скуп (Рајачке пивнице 1999), Зајечар, 2000.

Гацовић, С. - *Прича Господња*, За здравље : из историје народне медицине и здравствене културе : IV и V научни скуп (Зајечар 1989. и 1997.), Зајечар, 1999.

Гацовић, С. - *Путеви истине : полемика о вредности једног научног рада*, Зајечар, Матична библиотека "Светозар Марковић", 1999.

Гяуровъ, Хр. *Протоевангелие на Иакова*, Годишникъ на Софийския университетъ, Богословски факултетъ, кн. VII, София, 1930.

Densuşianu, N. - *Vechi cântece şi tradiţii populare româneşti (Texte poetice din răspunsurile la "Chestionarul istoric")*. Text ales şi stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici şi glosar de I. Oprişan, Bucureşti, 1975.

Иванов, Вяч. Вс. - *Реконструкция структуры символики и семантики индоевропейского погребального обряда*, Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Погребальный обряд, Москва, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистика, 1990.

Иванов, Вяч. Вс. - Топоров, В. Н. - *К вопросу о происхождении этнонима "Валахи"*, Этническая история восточных Романцев, Москва, Академия наук СССР, Институт Славяноведения и балканистика, 1979.

Јанковић, Н. Ђ. - *Астрономија у предањима, обичајима и умотворинама Срба*, СЕЗб 43, Београд, 1951.

Караџић, Вук Ст. - *Српске народне пјесме* I, Лајпциг, 1841.

Караџић, Вук Ст. - *Српске народне пјесме*, књ. I, У Биограду, 1891.

Караџић, Вук Ст. - *Српске народне приповјетке*, Београд, 1988.

Кеповъ, Ив. П. - *Народописни животописни езикови материали отъ с. Бобошево, Дупнишко*, СбНУ 42, София, 1936.

Крстић, Д. - *Бадњи дан у Ошљану*, Етно-културолошки зборник : за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. II, Сврљиг, 1996.

Кулишић, Ш. - Петровић, П. Ж. - Пантелић, Н. - *Српски митолошки речник*, Београд, Етнографски институт САНУ, 1998.

Кулишић, Ш. - Петровић, П. Ж. - Пантелић, Н. - *Српски митолошки речник*, Београд, Нолит, 1970.

Lifa, G. - *Zorile*, "Tibiscus", 1993.

Loma, A. - *Dalje od reči* : *Rekonstrukcija prajezičkih leksemskih spojeva kao perspektiva slovenske i indoevropske etimologije*, Јужнословенски филолог, LI, Београд, 1995.

Лома, А. - *Два словенска назива за црну тополу и Аполон као божански огањ*, Кодови словенских култура, бр. 1, Београд, 1996.

Loma, A. - *Interpretationes Slavicae: Some Early Mythological Glosses*, Studia mythologica Slavica 1, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana, Slovenija и Università degli studi di Pisa, Dipartimento di linguistica, Già instituto di lingua e letteratura russa, Pisa, 1998.

Marian, S. Fl. - *Înmormântarea Românilor*, Bucureşti, 2000[2].

Марић, Р. - Антички култови у нашој земљи, Београд, 1933.

Марковић, М. - *Прилог проучавању утицаја канона велике суботе на иконографију средњевековног сликарства*, Зборник радова Византолошког института, књ. 37, Београд, 1998.

Miletić, Ž. - *Astronomski sadržaj na mitričkom motivu ubijanja bika*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 33 (20) 1993/4, Zadar, 1994.

Милојковић, М. - *У тами благо*. *Легенде из наших крајева*, Београд, 1974.

Nagy, G. - *On the Death of Sarpedon*, Approaches to Homer, ed. C.
A. Rubino, C. W. Shemerdirc. Austin, Texas, 1983.

Нишевљанин, П. С. - *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба*, Београд, 1990.

Pavelescu, Gh. - *Cercetări folclorice în sudul judeţului Bihor*, Anuarul Arhivei de Folclor, VII, 1945.

Panea, N. - Fifor, M. - *Cartea românească a morţii*, Drobeta - Turnu Severin, 1998.

Пауновић, П. - "*Најдужа басма*", "Развитак", бр. 3, Зајечар, 1975.

Păun, O. - *Motivul “amînării” în cîntecul Zorilor*, Analele societății de limba Română, br. 8, Zrenjanin, 1977.

Петров, К. - *Български народни танци от северозападна и средна северна България*, София, 1986.

Petrović, S. - *Mitologija raskršća*, Niš, Prosveta, 1993.

Пыпинъ, А. Н. - *Ложныя и отреченныя книги русской старины*, Памятники стариной руской литературы, гр. Григоріемъ Кушелевымъ-Безборотко, Выпускъ III, Санкт Петербургъ, 1862.

Покровскій, Н. - *Евангеліе въ памятникахъ иконографіи, преимущественно византійскихъ и русскихъ*, Санкт Петербургъ, 1892.

Попов, Р. - *Светци демони*, Етнографски проблеми на народната духовна култура, том 2, София, 1994.

Потебня, А. - *Объясненія малорусских и сродных народных пѣсен II. Колядки и щедровки*, гл. LXXVII *Рожденіе и преследованіе Христа жидами*, LXXVIII *Богородица с Младенцем спасается от жидов при помощи чуда быстро созрѣвшеи пшеницы*, Варшава, 1887.

Putanec, V. - *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1974[2].

Раденковић, Љ. - *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд, Просвета : Балканолошки институт САНУ, 1996.

Раденковић, Љ. - *Симболика света у народној магији јужних Словена*, Ниш – Просвета, Београд – Балканолошки институт САНУ (Посебна издања књ. 67), 1996.

Rasel, Dž. B. - *Mit o đavolu*, Prevela G. Velmar-Janković, Beograd, 1982.

Rosetti, A. - *Colindele religioase la români*, *Analele Academiei Române*, seria II, XL, Bucureşti, 1920.

Sbârcea, Ghe. - *Obiceiuri, cântece şi jocuri magice din comuna Topliţa*, “R.E.F.”, nr. 5, Bucureşti, 1970.

Срејовић, Д. - Цермановић-Кузмановић, А. - *Речник грчке и римске митологије*, Београд, СКЗ, 1987[2].

Стоинъ, В. - *Народни пѣсни отъ срѣдна северна България*, София, Министерството на народното просвѣщение, 1931.

Стојковска, Г. - *Идентификација божићних ознака и њихово довођење у везу са многобоштвом, Божић – Дајбог*, “Градина”, бр. 5 (год. XXXII), Ниш, 1997.

Sulițeanu, G. - *Elementul narativ şi aspectul muzical în cîntecele funebre ale Românilor şi Sîrbilor din zona “Porțile de fier” (Gerdap),* Radovi simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim uzajamnostima u oblasti narodne književnosti (Pančevo), Pančevo, Libertatea, 1974.

Сумцовъ, Н. Θ. - *Очерки исторіи южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсен*, Кіев, Кіевская старина, 1887.

Tilak, B. G. *Arktička pradomovina Veda*, Beograd, “Književne novine”, 1987.

Тупиковъ, Н. М. - *Страсти Христовы въ западно-русскомъ спискѣ XV вѣка*, Памятники древней письменности и искусства CXL, 1901.

Turdeanu, E. - *Un manuscris miscelaneu necunoscut,* Arhiva pentru Ştiința şi Reforma Socială, X, 1-4, 1932.

Успенский, Б. А. - *К символике времени у славян*: *“чистые” и “нечистые” дни недели*, Finitis duodecim custris, Сборник статей к 60-летию проф. Ю. М. Лотмана, Таллин, 1982.

Filip, V. V. - *Universul colindei româneşti (În perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică),* Bucureşti, Saeculum I.O., 1999.

Flora, R. - *Dicționar sârb-român – Srpsko-rumunski rečnik,* Vârşeț, Frație-Unitate, 1952.

Fracile, N. - *Vokalni muzički folklor Srba i Rumuna u Vojvodini : komparativna proučavanja,* Novi Sad, 1987.

Fracile, N. - *Tužbalica kod Rumuna u okolini Vršca,* Zbornik 1. Kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov 2 (Rogaška Slatina 1983), Ljubljana, 1983.

Цѣпенковъ, М. К. - *Разни вярвания, прокобявания и пр. отъ Прилѣпъ*, Сб НУ 11, София, 1894.

Чајкановић, В. - *Речник српских народних веровања о биљкама*, Београд, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партенон М.А.М, 1994.

Ceprаga, D. O. - *Graiurile domnului : Colinda creştină tradițională : Antologie şi studiu,* Cluj-Napoca, “Clusium”, 1995.

Cireş, L. - *Colinde din Moldova,* “Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei şi Bucovine”, Iaşi, 1984.

Шанский, Н. М. Боброва, Т. А. - *Этимологичњский словарь русского языка*, Москва, 1994.

Şişu, V. - *Cântece rituale funerare din județul Mehedinți*, Răstimp, Revistă de cultură şi tradiție populară, anul I, nr. 3, Turnu-Severin. 1998.

Шневајс, Е. - *Главни елементи самртних обичаја код Срба и Хрвата*, Гласник скопског ученог друштва, бр. 2, Скопје, 1929.

SADRŽAJ